

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: LMHIMAS Historie og historiedidaktikk masteroppgave	Vår semesteret, 2023 Åpen
Forfatter: Johan Odd Solheim Hamre	(signatur forfatter)
Veileder: Ketil Knutsen	
Tittel på masteroppgaven: Lokalhistorie som verktøy for identitetskapning og kommersialisering: En case-studie av Etne og deres bruk av Erling Skakke og Magnus Erlingsson Engelsk tittel: Local History as a Tool for Creating Identity and Commercialization: A Case Study of Etne and Their Use of Erling Skakke and Magnus Erlingsson	
Emneord: Historiebruk Lokalhistorie Identitet Merkevarebygging Erling Skakke Magnus Erlingsson	Antall ord: 29111 + vedlegg/annet: 32629 Stavanger, 16. mai, 2023 dato/år

Lokalhistorie som verktøy for identitetsskaping og
kommersialisering: En case-studie av Etne og deres bruk av
Erling Skakke og Magnus Erlingsson

Sammendrag

Lokalhistorie har gjennom 1900-tallet, og særlig siden 60-tallet vært et felt under sterk utvikling. Norge, et land som i 2020 besto av 356 kommuner som alle har en egen lokalhistorie, er fullt av lokalhistoriske fortellinger. Disse historiene er i et globalsamfunn i sterk vekst blitt særlig viktige i lokalsamfunns egen identitetsskaping og merkevarebygging. Historiebruksfeltet kommer her inn som et viktig verktøy.

Med Klas-Göran Karlssons historiebrukstypologier som teoretisk inspirasjon har jeg undersøkt hvordan kommersiell og lokalidentitetsskapende historiebruk kommer til uttrykk i Etne kommune i Vestland fylke. Historiebrukskategorien «eksistensiell historiebruk» har blitt endret til «lokalidentitetsskapende historiebruk» ettersom jeg så det som et mer treffende begrep i forsøket på å besvare denne oppgavens problemstilling: «Hvordan bruker Etne historie kommersielt og identitetsskapende?».

Forskningsprosjektet baserer seg på en kvalitativ tilnærming. Analyse av empirisk materiale i form av «Etne-soga», årbøker, «Skakkelaks.no» og bygning-, gruppe- og stedsnavn i Etne har blitt gjort i lys av historiebrukskategoriene. Gjennomgående i empirien er to sentrale historiske skikkelser i Etnes lokalhistorie, Erling Skakke og Magnus Erlingsson. Disse har vist seg å være mye brukt i historiebruken i bygda, og dermed også i denne oppgaven.

Gjennom analysen av det empiriske materialet ble det klart at Skakke og Erlingsson har vært sentrale i den lokale identitetsskapingen som videre har ført til et kommersielt potensial. En tydelig positiv fremstilling av både Skakke og Erlingsson i empirien har gjort de til gjenstand for en klar historiebruk i Etne. Bygda har brukt lokalhistorien aktivt for å skape identitet og markedsføre seg selv med hjelp av en unyansert fremstilling av egen, men også Norges historie.

Abstract

Local history has undergone significant development throughout the 20th century, and especially since the 1960s. Norway, a country which in 2020 consisted of 356 municipalities which all had their own local history, is full of local history stories. These stories are in a global society which is rapidly growing, becoming especially important in local communities own identity creation and branding. The field of history usage plays here an important role as a tool.

With Klas-Göran Karlssons history use typologies as theoretical inspiration I have studied how commercial and local identity creating historical usage are expressed in the municipality of Etne in Vestland county. The historical usage category “existential historical usage” has been changed to “local identity creating historical usage” as I see it as a more accurate term in this thesis attempt to answer its research question: “How does Etne utilize history commercially and to create identity?”.

The research project is based on a qualitative approach. Analysis of empirical material in the form of “Etne-soga” (the local history book), local history books, “Skakkelaks.no” (local website) and building-, group- and names of specific places in Etne have been conducted in light of the historical usage categories. Through all of the empirical material we see two historical characters in Etnes own local history, Erling Skakke and Magnus Erlingsson. They have proven to be widely used in the historical usage within Etne, and therefore also in this thesis.

Through the analysis of the empirical material, it became very clear that Skakke and Erlingsson have been important in the local identity creation which has further led to a commercial potential. A clearly positive description of both Skakke and Erlingsson in the empirical material have made them object of a clear historical usage in Etne. Etne has used local history actively to create identity and to promote them selves with the help of a rather unvarnished representation of one’s own, as well as Norways history.

Forord

Jeg vil benytte disse forordene til å uttrykke takknemlighet ovenfor både prosess og de mange personer som har bidratt til at denne oppgaven har blitt ferdig. Arbeidsprosessen har både vært utfordrende og krevende, samtidig som den har vært givende og spennende. Jeg vil takke arbeidsgivere for tilretteleggelse og tålmodighet, slik at jeg har fått tiden jeg har trengt for å kunne bli ferdig.

I denne anledning vil jeg takke min veileder, Ketil Knutsen, som gjennom veiledning på kontoret og over e-post har støttet og guidet meg. Takk for at du alltid har vært tilgjengelig, selv når jeg har hatt spørsmål sene kvelder og helger. Jeg vil også rett en stor takk til kjæreste for lange kvelder og varierende humør, og for at du har motivert og støttet meg. Takk til far og søster, Åsmund Hamre og Veslemøy Hamre Frantzen, for korrekturlesing, analytisk inspirasjon og all tid og innsats dere har lagt ned for at det skal bli en så god oppgave som mulig.

Jeg vil også takke mine studievenner. Alle de lange dager på universitetsbiblioteket hadde ikke vært det samme uten dere. Vi startet her sammen for fem år siden, og avslutter nå sammen. Alle latterfulle stunder og trivelige samtaler har gjort særlig den siste perioden mye lettere.

Til slutt vil jeg takke mor og besteforeldre for oppmuntrende ord, og lån av empirisk lesestoff som har vært helt avgjørende for oppgavens tilblivelse.

Stavanger, mai 2023

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	i
Abstract	ii
Forord	iii
1.0 Innledning.....	1
1.1 Forskningsstatus	5
2.0 Teori	7
2.1 Historiebruk.....	8
2.2 Historiebrukskategorier	10
2.2.1 Kommersiell historiebruk.....	11
2.2.2 Eksistensiell eller identitetsskapende historiebruk	14
2.3 Historie og historiebruk på lokalnivå	15
2.4 Begrepsavklaringer.....	18
2.4.1 Lokalsamfunn og lokalhistorie	18
2.4.2 Minne og minnekultur	19
2.4.3 Strategisk stillhet	20
2.4.4. Glokalisering	21
2.4.5 «Narrative forkortelser»	21
3.0 Empiri.....	23
3.1 Erling Skakke og Magnus Erlingsson	23
3.2 Årbøkene i fokus	25
3.3 Skakkelaks.....	26
3.4. Magnus Erlingsson monumentet	27
3.5 Historiske navn.....	28
4.0 Metode.....	29
4.1 Innsamlingsmetode.....	29
4.2 Multimodal innholdsanalyse	30
5.0 Analyse.....	34
5.1 Skakke og Erlingsson som identitetsskapere.....	34
5.1.1 Årbok fra 1984	35
5.1.2 Årbøker fra 2017 & 2018	39
5.2 Etne-soga.....	43
5.3 Monument av Magnus Erlingsson som symbol for stolthet, identitet og verdiskaping	45
5.4 Skakke som merkevare.....	48
5.4.1 Glokaliseringens samhandling mellom det globale og lokale	49

5.4.2 Misbruk av historie – «Skakkelaks – Heilt konge»	50
5.4.3 Kommersiell- og identitetsskapende historiebruk ved hjelp av Skakke og «storytelling»... ..	52
5.5 Stedsnavn som identitetsmarkører i Etne kommune	56
5.6 Betydningen av lokalhistoriens vekst i Etne – fra jordbrukskommune til middelalderhistorie... ..	57
5.7 Skakke og Erlingsson – «narrativ forkortelse» og identitetsbegrepet	59
5.8 Nasjonale og internasjonale samfunnsendringer som historisk brems	60
6.0 Diskusjon.....	64
6.1 Forskningsspørsmål 1: «Hvordan fremstilles historiske skikkelser som Erling Skakke og Magnus Erlingsson i Etne?»	64
6.2 Forskningsspørsmål 2: «Hvilket bilde forsøker bygda å skape av seg selv gjennom historien?»	68
6.3 Forskningsspørsmål 3: «Bidrar empirien til å skape kommersielt potensial i kommunen?»	69
6.4 Forskningsspørsmål 4: «Hvorfor har ikke historiebruken vært mer utbredt i Etne?»	72
7.0 Konklusjon	74
7.1 Den kommersielle og identitetsskapende historiebruken i Etne.....	74
7.2 Mitt bidrag til det eksisterende kunnskapsgrunnlaget og fremtidig forskning	76
8.0 Litteraturliste	79
Illustrasjoner.....	85
Figur 1. monument av Magnus Erlingsson, Etne kommune	27
Figur 2: Slogord "Skakkelaks.no". Godt lokalt.	50
Figur 3. Solkorset (Olavskorset) med solørn. Store Norske Leksikon.	61

1.0 Innledning

Forståelser og inntrykk mennesker har av land, byer og bygder influeres ofte av historie. Vi påvirkes av historiene som blir fortalt, hvordan de blir fortalt, når de blir fortalt og hvem det fortelles om. Et steds identitet defineres ofte av dets historie - hva er det som trekkes frem, og hvordan blir det brukt? Historiebruk er et effektivt virkemiddel om det blir brukt riktig, men også om det med eller uten hensikt brukes uriktig. Norge kan argumenteres for å være et historierikt land, og ett aspekt ved historien trekkes særlig frem internasjonalt, nærmere bestemt vikingtiden. Spør man noen utenfor de norske landegrensene, om det skulle være en amerikaner, italiener eller pakistaner, om hva de vet om Norge kan man med rimelighet forvente «vikings» som svar. Denne delen av den norske historien har fått størst fokus og blitt aktivt brukt både i historiske verk og i underholdningsbransjen. Film og tv skaper historiske bevisstheter og har påvirkning på menneskers historiske oppfatning.¹ Men hvordan definerer nordmenn seg selv? Om du spør en nordmann om hvem han er eller hvor han kommer fra, svarer han ikke Norge og viking. Han svarer med det stedet han har vokst opp og føler sterkest tilknytning til. En fra Bergen vil svare han er bergenser, en fra Stavanger vil svare han er siddis og en fra Etne vil svare han er etnebu. I Norge er mye av identiteten til folket strukturert på lokalnivå, og dette fokuset på lokale hjemsted kommer fra et sted, og her mener jeg historiebruk har spilt en aktiv rolle i denne lokale identitetsskapingen.

Det er fortsatt et behov for å undersøke hvordan historiebruk har blitt benyttet på kommunalt-lokalt plan for å skape identitet og kommersialisering. Undersøkelser av mindre tettsteder og kommuner er et område hvor det er mangel på tidligere studier. Med tanke på hvordan vi identifiserer oss med hvor i landet vi kommer i fra, er det interessant å se hvordan en bygd bruker sin egen historie for å skape en identitet, turisme, salg og samhørighet. For meg som har vokst opp på et mindre sted som argumenterer for å ha en rik historie, har min egen nysgjerrighet og bedre forståelse av historiefaget gjort valg av både sted og fagfelt enkelt. Jeg vil dermed med Etne kommune som case se hvordan historien blir brukt i kommersielt og identitetsskapende øyemed. Min egen tilknytning og relasjon til både kommune, historie og innbyggere gjøre at jeg i arbeidet med teori enklere kan se sammenhenger, mønster og hensikt med historiebruken i Etne. Oppgavens problemstilling lyder:

Hvordan bruker Etne historie kommersielt og identitetsskapende?

¹ Donnelly 2020: 116

Det er hensiktsmessig å påpeke at selv om oppgaven undersøker historiebruken på et lokalt-kommunalt plan, er mye av empirien som blir analysert ikke kommunens initiativ eller arbeid. Mye av empirien stammer fra lokale historielag eller private virksomheter. Videre i oppgaven vil det derfor ofte refereres til Etne som bygd eller lokalsamfunn, med unntak når det er kommunens eget initiativ eller gjelder kommunen som helhet.

Hensikten med denne oppgaven blir å undersøke historiebruken i Etne for å forsøke bidra med større forståelse eller innsikt rundt tema. Jeg ønsker å se på hvordan Etne som lokalt tettsted bruker egen historie gjennom årbøker, navn og nettsider, og se om vi kan se hensikter, likheter, muligheter eller andre trekk ved deres bruk av historie. Jeg vil gjøre dette ved å forsøke svare på noen forskningsspørsmål som lyder slik:

1. Hvordan fremstilles historiske skikkelser som Erling Skakke og Magnus Erlingsson i Etne?
2. Hvilket bilde forsøker bygda å skape av seg selv gjennom historien?
3. Bidrar empirien til å skape kommersielt potensial i kommunen?
4. Hvorfor har ikke historiebruken vært mer utbredt Etne?

For å kunne besvare disse forskningsspørsmålene vil jeg benytte og støtte meg på empiri og teori.

Denne oppgaven vil være bygget opp rundt undersøkelse av ulike former for empiri fra Etne, i form av bygdebøker, eller årbøker, utgitt av Etne sogelag siden 1983. Årbøkene tar for seg alt man tenker kan interessere og engasjere etnebuen og andre med interesse for kommunen. Som den 35. utgaven av årbøkene selv skriver: «Det er ei viktig oppgave for årboka å engasjere, skapa forståing og åpna augo for mangfaldet i kommunen som me bur i».² Mye av oppgavens essens kan ses i denne setningen; hvilken forståelse er det lokalhistoriske aktører ønsker du skal sitte igjen med gjennom årbøkene og andre lokale bidragsyter. Dette skal analyseres og drøftes nærmere senere i denne oppgaven. En nettside til en lokal aktør skal også undersøkes, sammen med bruk av historiske navn på både et kulturelt bygg og et kulturprosjekt i bygda.

² Osnes 2018: 2

Denne masteroppgaven vil falle inn under fagfeltet historiebruk, og vil være en historiebruksanalyse hvor jeg med Etne kommune som case undersøker hvordan man på kommunalt-lokalt nivå bruker former for historiebruk på ulike områder i et lokalmiljø med fokus på kommersialisering og identitetsskaping. Historiebruk er et fagfelt som kan deles inn i flere typologier eller historiebrukskategorier for å lettere kunne reflektere rundt former for historiebruk.³ Klaas Gøran Karlssons historiebrukskategorier, nærmere bestemt kommersiell historiebruk og eksistensiell historiebruk vil være sentrale i denne masteroppgaven. Karlssons bok «Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken» vil være sentral som teoretisk inspirasjon og støtte.⁴

Flere teorier og begreper vil bli brukt i min analyse av empiri, men to som vil fokuseres ekstra på er kollektive minner og strategisk stillhet.

Minnehistorie, nærmere bestemt teorien om «kollektive minner» er minner som skapes gjennom sosiale rammer. Minner som ikke er opplevd, men som kollektivt oppstår gjennom sosiale omgivelser og felles forståelse.⁵ Det vil være interessant for denne oppgaven å se om slike minner har oppstått i Etne, og eventuelt hvordan og hvorfor.

Begrepet strategisk stillhet ser på forholdet mellom det som huskes og det som glemmes. Hva blir trukket frem og hva utelates, og med hvilken hensikt.⁶ Finner vi eksempler på strategisk stillhet i min empiri som kan ha en bestemt hensikt?

I oppgavens empirikapittel vil to personer introduseres nærmere, nemlig Erling Skakke og Magnus Erlingsson. Begge disse historiske skikkelsene vil være sentrale i denne oppgaven, og jeg finner det derfor hensiktsmessig å nevne både «Snorres kongesagaer» og «Sverres kongesagaer» som litteratur jeg vil bruke og støtte meg på i arbeidet med Skakke og Erlingsson. Snorres Kongesagaer, også kalt «Heimskringla», er en samling av norrøne sagnar om norske konger i perioden 830 til slaget på Re 1177. Heimskringlas siste kongesaga omhandler Magnus Erlingsson, og er derfor en viktig kilde til både Skakkes og Erlingssons historie.⁷ Sverre saga tar opp tråden hvor Heimskringla ender i 1177. Begge sagaene er antatt skrevet på 1200-tallet. Slaget ved Re åpner opp for at Sverre selv kan bli en utfordrer til tronen, og er derfor blitt starten på Sverres egen saga. To av Sverres bitreste fiender var

³ Karlsson & Zander 2009: 59

⁴ Karlsson & Zander 2009

⁵ Tilmans, Van Vree & Winter 2012: 38

⁶ Knutsen 2016: 126—127

⁷ Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

nettopp Skakke og Erlingsson, noe som har gitt dem mye plass i Sverres egen saga.⁸ Det er verdt å nevne at Sverre saga må leses i lys av hvem den er skrevet av. Når bildet av særlig Skakke tegnes er det verdifull samtidshistorie, men må forstås ut ifra situasjonen med Sverre og Skakke som bitre motstandere. Jeg skal altså forsøke å lese og vurdere med et forsiktig og kritisk syn i arbeidet med sagaene. Heimskringla og Sverres saga vil være sentrale informasjonskilder når jeg ser på hvordan Etne forholder seg til historien i dag.

Til slutt i denne innledningen vil jeg diskutere denne oppgavens bidrag til historiebruksfeltet. Historiebruk har blitt undersøkt og arbeidet med som fagfelt særlig siden 1980-årene.⁹ Fokuset i fagfeltet har ofte et nasjonalt eller globalt perspektiv, hvor politikk knyttet til demokrati og innflytelse spiller en viktig rolle. De litt større perspektivene er ofte mer interessante i et verdenssamfunn hvor internett, mobiltelefoner og bedre transportmuligheter har gjort verden mindre. Et lokal-kommunalt historiebruksfokus kan, og muligens burde, ha et større fokus i forskningen på feltet. Når det kommer til de to historiebrukstypologiene jeg har valgt, kommersiell- og eksistensiell, ser jeg det som interessant å bidra med forskning på hvordan disse kommer til uttrykk i et lokal-kommunalt perspektiv. I mitt arbeid er mye av empirien former for lokalhistorie hvor flere verdier i kommunen kommer til uttrykk. Gjennom denne lokalhistorien skapes det også identitet til de som tilhører den, som igjen skaper holdninger og meninger. Ettersom vi lever i et demokrati, vil disse holdningene og meningene som skapes kunne ha betydning for resten av samfunnet og menneskene i det. Derfor er det viktig å forstå hvordan ulike menneskers holdninger og meninger skapes i de norske lokalsamfunnene.

I Norge hadde vi i 2020 hele 356 kommuner.¹⁰ I alle disse kommunene vil man finne bygdebøker eller annen lignende litteratur som tar for seg aspekter, holdninger, historier og problemer som forfatterne finner interessante. Men hva er det som avgjør hva som er interessant? Jo, forfatteren, som igjen er påvirket av folket og den gjengse holdning. Det byr på utfordringer, at nettopp forfatteren i disse lokalhistoriske verkene ofte er lokale personer som jobber på frivillig basis som vanskelig kan ha et helt nøytralt forhold til det de skriver om.

Denne oppgaven vil altså bidra med å blant annet se på hvilken hensikt historiebruken kan ha på et lokalt-kommunalt nivå hvor lokalhistorie blir undersøkt for å se om den kan påvirke

⁸ Sverre, 1177-1202, Sverre saga

⁹ Bøe & Knutsen 2012: 15

¹⁰ Regjeringen 2021

identitetsskaping og det kommersielle potensialet, og kan påvirke eller bidra på andre områder i et lokalsamfunn. Er bygdebøker og annen lokalhistorie med på å påvirke og skape deler av identiteten til mennesker? Fører dette med seg andre muligheter eller utfordringer?

1.1 Forskningsstatus

Noe av oppgavens relevans er knyttet opp mot få lignende norske undersøkelser tidligere. Når man ser på hvordan nordmenns identitet er strukturert på et lokalnivå, er det interessant å se nærmere på hvordan dette oppstår. Til tross for få lignende undersøkelser av historiebruk på lokalt-kommunalt plan er det noen artikler og tidligere masteroppgaver som tar for seg mange av de samme temaene innenfor samme forskningsfelt.

En undersøkelse gjort i Norge er artikkelen «Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger» fra 2015 som analyserer bruken av historie for å bygge Hardanger som en merkevare.¹¹ Artikkelen forklarer at Hardangers kanskje særegne rolle som regionalt nasjonalt ikon har gjort historiebruken her «åpenbar», men at historiebruk hovedsakelig er et uttrykk for rollen historie har i hverdagen vår. Uttrykket globalisering som er hvordan man tar kulturuttrykk eller aspekter fra regionale eller lokale steder og benytter dem i turistnæringen, er også relevant i Hardangers merkevarebygging. Globalisering er et verktøy som man kan finne igjen i de fleste regioner rundt om i verden om en leter godt nok, og dermed interessant å undersøke i Etne i perspektiv av både den kommersielle og identitetsskapende historiebruken. Artikkelens siste setning forklarer så at det er nødvendig med flere historiebruksstudier av geografiske eininger for å finne mer ut om funksjonen til steders historiebruk.¹²

Den amerikanske artikkelen «Writing the Midwest: History, Literature, and Regional Identity» diskuterer funksjonen historien har i konstruksjonen av regional identitet. Artikkelen tar utgangspunkt i den amerikanske Midtvesten og hvordan historiske narrativ er med på å skape et regionalt særpreg. Denne artikkelen argumenterer for at Midtvesten skiller seg fra andre regioner i USA ved at de ikke har skapt en klar felles regional identitet, men har et mer sted til sted fokus, hvor forskjellige småsteder i større grad knytter identitet til lokalhistorie og lokalkultur. Slik undersøker forfatteren aspekter ved identitet på et lokalt plan, og hvordan

¹¹ Angell 2015: 57

¹² Angell 2015: 68

slike regionale forfattere bruker narrativ for å skape eller holde i live en identitet knyttet til et sted, som Etne kommune.¹³

I 2008 kom en utgave av tidsskriftet «Heimen» hvor hovedtema var historie som vare.¹⁴ Det inneholder flere artikler om både historiens verdi som identitetsbygger og som merkevare. Hele heftet vil fungere som inspirasjon, og vil brukes til å sammenligne noen av mine egne funn i arbeidet med Etne.

Som inspirasjon og hjelp har det blitt sett på og brukt tidligere masteroppgaver om samme tema. Masteroppgaven «Det gamle og det nye Sandnes: En studie av historiebruk ved byjubileene i Sandnes i 1910 og 1935» tar for seg historiebruken ved de to byjubileene, og hva som var bakgrunnen og motivasjonen for historiebruken som ble gjennomført.¹⁵ Oppgavens fokus på hva som trekkes frem og rettes søkelys mot i Sandnes sin historie er mye det samme jeg ønsker å gjøre i denne oppgaven. Foruten om forskjeller i empiri og sted kan man finne mange likheter i hva disse oppgavene ønsker å undersøke nærmere, og dermed har det vært fint å ha denne oppgaven å «sparre» med i mitt eget arbeid.

I Norge kan forskning med et lokalt-kommunalt utgangspunkt hvor man undersøker kommersiell og identitetsskapende historiebruk være utfordrende å finne. Artikkelen om historiebruk i Hardanger og «Heimen» er to av få gode eksempler som forsøker si noe om identitet og kommersielle aspekter i en mindre region i Norge. Ser man utenfor landegrensene finnes det mer forskning på området, men det er fortsatt en utfordring å finne studier på spesifikke kommuner eller småsteders historiebruk hvor identitet og markedsføring ses i empiri fra lokalhistorien. Artikkelen fra Midtvesten undersøker noen av de samme aspektene hvor småsteders bruk av lokalhistorie i større grad knyttes til en lokal identitetsskaping.

Selv om det er mye forskning på historiebruksfeltet, så er det mangel på studier av enkelte aspekter. Både kommersiell og identitetsskapende historiebruk på et lokalt-kommunalt nivå, særlig i mindre kommuner, mangler forskning her i Norge. I Etne som er casen i denne oppgaven, finnes det ingen tidligere forskning på feltet, og det gjør derfor Etne til et godt sted å undersøke. Undersøkelsen av Etne vil bidra til forskningen Angell har gjort i Hardanger ved å se på flere av de samme historiebrukskategoriene, men med et sted som forvalter kulturhistorien på en egen måte gjennom årbøker, lokalkultur og virksomheter.

¹³ Ryder 1999: 523

¹⁴ Heimen 2008

¹⁵ Bøe 2009: 5

2.0 Teori

Denne masteroppgaven er knyttet til historiedidaktikken som ble introdusert som begrep på 1960- og 1970-tallet.¹⁶ Historiedidaktikken er didaktikken i historiefaget. Alle fag har sin egen didaktikk som baserer seg på fagets valg av lærestoff og undervisning. Man kan forstå historiedidaktikken på to forskjellige måter. Den første er tilknyttet skolegang og utdanning, mens den andre handler om hvordan samfunnet bruker historien. Sistnevnte måte å bruke historiedidaktikken på vil være fokuset for denne oppgaven. Ut av denne kom historiebruksdidaktikken. I Jan Bjarne Bøe sin bok «Å lese fortiden: Historiebruk og historiedidaktikk» beskrives historiebruksdidaktikken som «forståelse av møtet mellom fortiden og dens «brukere», og hvordan dette møtet kan tilrettelegges».¹⁷ Som Bøe selv videre presiserer i boken sin må denne definisjonen presiseres noe. Jeg vil som Bøe beskrive litt nærmere noen av ordene i definisjonen og vinkle dem inn mot min egen oppgave.¹⁸

«Fortiden» kan ses i form av bøker og skriftlige tekster, som tv og foto, nettsider, jubileer og minnesmarkeringer. Fortiden kan være beskrevet, og ikke nødvendigvis opplevd. Hvordan denne oppgaven undersøker fortiden er gjennom nevnte årbøker, som inneholder både skriftlige tekster og minnesmarkeringer med bilder og illustrasjoner.

«Brukere» er de som møter fortiden.¹⁹ I denne oppgavens tilfelle de som leser årbøkene, handler produkter fra nettsider eller i butikk, ser statuen av Magnus Erlingsson i Etne sentrum eller bruker Skakkesenteret (kulturhus). Alle de som på noe vis tar del i lokalsamfunnet.

«Møtet» med fortiden kan altså oppstå på flere arenaer, ofte uten at en helt er klar over det. Går man på Vinmonopolet i Etne kan en møte på Skakke Cognac, laget som en hyllest til Erling Skakke. Går en på dagligvarebutikken kan en møte på blant annet Skakkelaks, som er lokal laks tilberedt etter «eldgamle» tradisjoner for så å bli marinert i Skakke Cognacen. Slike «møter» kan en finne flere steder i Etne.

Det er historiebruksdidaktikkens mål å studere hvordan folk møter fortiden blant annet i form av bøker og produkter, og hvordan dette møtet tilrettelegges eller skjer. Som vi ser, skjer dette møtet med fortiden flere steder i Etne. Hvorfor dette er tilfellet og med hvilken hensikt er interessant å undersøke i et slikt lokalmiljø.

¹⁶ Bøe 2006: 31

¹⁷ Bøe 2006: 43

¹⁸ Bøe 2006: 43

¹⁹ Bøe 2006: 43

2.1 Historiebruk

Historiebruk er fagfeltet jeg jobber igjennom i denne oppgaven, og oppgaven vil være en historiebruksanalyse. All empiri vil studeres i lys av historiebruksbegrepet og dets underliggende typologier. Derfor er det nødvendig med en gjennomgang av teorien og dens tilhørende aspekter.

Historiebruk går enkelt forklart ut på å knytte ulike historier til samtiden og hvordan disse historiene blir brukt. Man ser på historiebruk som hvordan fortiden brukes.²⁰ En studerer ikke historien i seg selv, men ser på hvordan mennesker eller aktører oppfatter og bruker historien på forskjellige vis med forskjellige mål. I motsetning til hva historiefaget normalt legger vekt på, som det historiske innholdet, altså hva vi kan se ut ifra historien, legger historiebruken vekten på hvordan disse historiene og deres innhold kan brukes med hensikt for å oppnå ulike former for mål. Gjennom historien har mennesker benyttet historien som et virkemiddel i egne agendaer. Man finner uttalelige eksempler på dette, og et eksempel som illustrerer godt hvordan historiebruk har fungert som et virkemiddel er hvordan «høyreekstremer» bruker inspirasjon i form av symboler og navn fra vikingtiden og norrøn mytologi i sin formidling. Den gamle oppfatningen om vikingene i nord som en «ren» og «overlegen» rase oppstod på 1800-tallet og ble videreført og styrket av Hitler og nazismen under andre verdenskrig. Denne feilaktige oppfattelsen av vikingene blir brukt av høyreekstremer i dag, og deres historiebruk har vært med på å skape et negativt og feilaktig bilde av vikingene og norrøn mytologi. Dette kan vi kalle for «misbruk av historie», hvor historien blir brukt på en måte som ikke kan forankres i virkeligheten. Man legger vekt på utvalgte aspekter ved – eller oppfattelser av historien som støtter din virkelighet, gjerne til tross for at disse aspektene eller oppfattelsene ikke trenger å stemme med hva som er det faktiske forhold.

I eksemplet hvor nazismen og «høyreekstremer» bruker vikinger på grunn av deres raserenhet og manglende reserverasjoner for vold mot andre, så viser nyere forskning at disse oppfattelsene ikke stemmer. Forskning viser at vikingene bidro til større mangfold gjennom at de reiste og slo seg ned over store deler av Europa og verden, samtidig som mennesker fra andre deler av verden dro andre veien og slo seg ned i Skandinavia.²¹ Samtidig viser deres utbredte handel og overgangen til kristendommen at de var åpne for nye og fremmede former for kulturer og mennesker. Høyreekstremisters selektive bruk av historien til sin fordel, er et tydelig eksempel på hvordan misbruk av historie gjøres i praksis. Men misbruk av historie er

²⁰ Bøe & Knutsen 2012: 15

²¹ Margaryan et al. 2020: 392

bare ett eksempel på hvordan historien kan brukes. Vi kan dele begrepet historiebruk inn i flere ulike typologier som kan hjelpe oss med å forstå fagfeltet bedre.

Historiebruk som verktøy kan brukes på flere ulike måter, akkurat som et vektøysskrin med ulike verktøy. Man kan bruke historie for bygge noe opp og gjøre det sterkere. Ved å bruke nasjonalhistorie kan man bygge opp en nasjonalisme i et land akkurat som man setter opp et fundament. Et eksempel på dette er Gro Harlem Brundtland sin nyttårstale i 1992, hvor hun med bakgrunn i norske idretts- og musikkprestasjoner, samt optimisme for norsk næringsliv internasjonalt kom med slagordet «Det er typisk norsk å være god».²² Med bakgrunn i norsk idretts- og musikkhistorie brukte hun historien til å konkludere med at det er typisk norsk å være god. Her skapes en forestilling om at det å være norsk er synonymt med å være «god» i et forsøk på å bygge nasjonalfølelse.

Samtidig som historie kan brukes for å styrke eller konstruere noe, kan den brukes til å ødelegge. Som Bøe og Knutsen beskriver i sin bok, «Innføring i historiebruk», finner vi flere eksempler på hvordan historien blir brukt i forsøk på delegitimisering av politiske motstandere.²³ Historien trenger ikke være det som aktivt brukes for å delegitimisere eller skade noen, men fungerer som et av mange verktøy i denne prosessen. Vi kan se på nazismens bruk av norrøn mytologi. De ønsket å knytte de norrøne mytene til sin egen germanske arv for å legitimere sitt politiske og ideologiske arbeid. De fant argumenter for sin egne tanker om raseoverlegenhet gjennom det renrasede nordiske mennesket, og brukte dette for å rettferdiggjøre sitt arbeid.²⁴ Å bruke historien som et verktøy for å ødelegge eller svarte kan være effektivt, men en slik bruk av historien kan også fort ha motsatt effekt om brukt feil. Nazismens bruk av vikingene og deres mytologi har fått konsekvenser for perioden i ettertid. Det kan være interessant å se om dette påvirket Etne kommune som selv hadde stor tilstedeværelse av tyske soldater under andre verdenskrig.

Historie kan ønskes skjult. Gjennom et selektivt søkelys på hva som fokuseres på og hva som ikke tillates fokus, kan man forsøke dekke over eller skjule deler av historien. Man trekker frem mer flatterende aspekter ved egen historie og bruker denne til å dekke over andre mindre flatterende aspekter. En slik bruk av historie kan da fungere som et nytt malingsstrøk. Et strøk som dekker over en falmet og trist historie, og gir et nytt og bedre inntrykk av det som faktisk formidles. Å skape et slikt nytt malingsstrøk ved hjelp av selektiv historiebruk vil naturligvis

²² NRK 2015: 09:24

²³ Bøe & Knutsen 2012: 122

²⁴ Gjerde & Ween 2016: 70

være enklere i mindre saker, ettersom jo større skala det dreier seg om jo vanskeligere vil det være å «fornye». Den historiske avstanden til det fant sted vil også spille inn på hvor utfordrende det vil bli å dekke over, eller lykkes med å «glemme». Har mennesker historien ferskt i minne, vil de ha vanskeligere for å kollektivt se historien i samme farge, men er aspektene ved historien som vil glemmes fra for eksempel middelalderen, vil avstanden i tid gjøre det mye enklere å skape en felles forståelse av hva som skjedde, slik at det samsvarer med hva aktøren som formidler ønsker at skal huskes. Her kan hensiktene være flere, blant annet politisk, kommersiell eller identitetsskapende.

For å bedre forstå historiebruksfeltet og dets mange muligheter, har det blitt delt inn i ulike typologier. I gjennomgang av litteratur og forskning på feltet har flere formuleringer av både like og ulike typologier, eller kategorier, blitt forklart. For å skape en tydeligere ramme i denne oppgaven brukes Karlssons historiebrukskategorier som inspirasjon og teoretisk støtte.²⁵

2.2 Historiebrukskategorier

Klas-Göran Karlsson er professor ved universitetet i Lund og har utgitt flere verk om historiedidaktikk og historiebruk.²⁶ Han blir sett på som en ekspert på feltet og refereres hyppig til i arbeid med historiebruk. Gjennom hans arbeid har han utarbeidet syv historiebrukstypologier. Disse typologiene fungerer som verktøy i arbeidet med å analysere måter og hensikter historien blir brukt for å gis mening i sin samtid.²⁷ Alle typologiene har sin egen analysehensikt, men som med de fleste andre forsøk på kategorisering, vil hensikt, innhold og mål flyte over i hverandre. Dette vil si at i arbeidet med historiebrukstypologiene så vil flere av dem ofte gå over i hverandre i arbeidet med historiebruk. I oppgavens videre diskusjon og analyse av tema, vil disse typologiene henvises til som kategorier. Dette på grunn av forståelsesvennligheten. Flere er kjent med kategorier enn typologier, og jeg finner det mer formålmessig å drøfte dem som nettopp det.

De syv kategoriene Karlsson arbeider med er:²⁸

1. Vitenskapelig historiebruk
2. Eksistensiell historiebruk

²⁵ Karlsson & Zander 2009: 59

²⁶ Karlsson & Zander 2009: 12

²⁷ Karlsson & Zander 2009: 58

²⁸ Karlsson & Zander 2009: 59

3. Moralsk historiebruk
4. Ideologisk historiebruk
5. Ikke-bruk av historie
6. Politisk-Pedagogisk historiebruk
7. Kommersiell historiebruk

Ettersom oppgavens problemstilling spør etter det kommersielle og identitetsskapende aspektet på et lokalt-kommunalt plan, finner jeg det bare hensiktsmessig å gjennomgå den kommersielle- og eksistensielle historiebrukskategorien. De andre kan dukke opp i samarbeid med kategoriene i fokus, men vil ikke aktivt brukes i arbeidet med å svare på oppgavens problemstilling.

Historiebrukskategoriene er verktøy for å bedre kunne analysere ulike former for historiebruk. Jan Bjarne Bøe beskriver at når man skal bruke fortiden må man stille seg noen spørsmål. «Hvilke behov springer denne bruken ut av, hvilke bruksområder er aktuelle, hvem er brukerne, og hvilke funksjoner har historiebruken?».²⁹ Det er ut ifra disse spørsmålene historiebrukskategoriene er utarbeidet. Ved å finne behovet, kan man så finne hvilke bruksområde historiebruken befinner seg i. Ved å finne hvilket behov og bruksområde kan vi si noe om hvem som kan være brukere, og hvilken funksjon eller hensikt de har med valgte historiebruk.

Jeg vil nå se på kommersiell- og eksistensiell historiebruk, hvilket behov de kommer fra, hvem som bruker de og med hvilken hensikt.

2.2.1 Kommersiell historiebruk

Den kommersielle historiebruken finner man over alt i dagens samfunn med den økende tilstedeværelsen av mobiler, tv, datamaskiner, nettbrett, reklameskilt, radio og podkaster. Selv om langt ifra all reklame man møter på disse plattformene bruker historie i sin markedsføring, vil man på samtlige klare å finne former for kommersiell historiebruk i noen av reklamene og annonsene som fremstilles for oss. Man kan finne slik historiebruk i de fleste media- og reklameformer.

Essensen i den kommersielle historiebruken er at den er motivert av økonomisk vinning for produsent eller selger. Det er blitt klart at historie selger. Ser vi til Hollywood og

²⁹ Bøe 2006: 19—20

filmuniverset er det en gjenganger at filmer som bruker historie aktivt henter hjem flere priser. Oscarutdelingen viser tydelig dette. Ser vi tilbake til årene 1997 og 1998 hvor filmene «Titanic» og «Saving Private Ryan» kom ut, dro disse filmene alene inn 16 Oscarpriser. «Titanic» som gjenforteller det tragiske forliset i Nord-Atlanteren, sammen med en oppdiktet kjærlighetshistorie mellom to unge mennesker, rørte og sjokkerte publikum. Ved å gi publikum en sterk og spennende fiktiv fortelling sammenrullet i en sann historisk hendelse hvor 1500 mennesker, barn, kvinner og menn, døde i et kaldt mørke, spilte filmen på folks følelser og empati. James Camerons filmatisering ga en opplevelse av en historie folk flest kjente til, samtidig som den ga historien en innpakning som man ikke hadde sett før.

«Saving Private Ryan» gjør mye av det samme. Ved å flette en historisk hendelse sammen med en spenningshistorie om en gruppe soldater under andre verdenskrig som skal lokalisere og hente ut en medsoldat som er uvitende om at hans tre eneste brødre allerede har falt i krigen. En detaljert og brutalt realistisk gjenskapelse av landgangen ved Normandie og en reise gjennom et krigsherjet Frankrike, sammen med en oppdiktet historie om sorg, heltemot og lykkes mot alle odds, ble «Saving Private Ryan» i typisk Hollywood stil en enorm suksess. Begge disse filmene bruker et historisk perspektiv og bygger det rundt en fiktiv filmvennlig historie. Slike filmer som gjenskaper eller baserer seg på kjente historiske hendelser har vist seg å trekke publikum og henter ofte hjem priser ettersom de i større grad klarer å spille på publikumets følelser og medfølelse enn rent fiktive historier. Å bruke historie aktivt i film og TV har dermed blitt nesten synonymt med økonomisk vinning for produsent og skaper.³⁰

Denne formen for kommersiell historiebruk hvor fortiden brukes for å reklamere og skape interesse og salg finner vi ikke bare i film og TV-bransjen. Denne formen for historiebruk viser seg på flere måter, blant annet hos bedrifter, lokale aktører og i reklame.

Bedrifters historiebruk er med på å skape et ansikt utad. Hva er deres identitet? Alt næringsliv blir en del av kulturen det befinner seg i. Enten det er et globalt firma, har tilhørighet i en spesifikk by eller tilhører et mindre lokalsamfunn, så vil det være naturlig at bedriften gjenspeiler deler eller aspekter ved kulturhistorien rundt.³¹ Behersker bedriften fortellerkunsten, og klarer å dele eller skape en historie som samler mennesker rundt seg så vil det være et effektivt verktøy. Dette kalles for «storytelling» og er utbredt i markedsføring.³² Storytelling kan gjøres på ulike måter. Det kan brukes til å rette seg mot menneskers behov,

³⁰ Stubbs 2013: 124

³¹ Bøe 2006: 133

³² Mossberg & Johansen 2008: 11

«dette trenger du». Det kan rette seg mot ting man har en følelsesmessig tilknytning til. Det kan rette seg mot noe man finner underholdende. Alle disse kan i tillegg gjøres om igjen på ulike måter med forskjellige vinklinger. Et viktig aspekt ved storytelling i bedriftsvirksomhet og ledelse er at man bygger virksomheten rundt en eller flere historier. Her kan da historien brukes i markedsføringen, om det skulle være et produkt, et sted eller organisasjonen i seg selv. Om vi forsøker å knytte opp slik storytelling til aktører på det lokal-regional og kommunale plan, finner vi flere eksempler. I kommunen i fokus i denne oppgaven, Etne, har vi en aktør som bygger både virksomheten og produktene sine rundt en historie. Skakke Røykeri AS har bygget hele sin markedsstrategi rundt den historiske skikkelsen Erling Skakke. Selskapets butikk og nettside, «Skakkelaks.no», bruker historien om Erling Skakke aktivt i markedsføringen av sine produkter. Slik gis produktene og bedriften en identitet gjennom historien til Skakke. Produktene får en tilknytning til Skakke, en kjent, mektig og interessant mann i både Norges, og kanskje spesielt, Etnes historie.³³

I Hardanger har selskapet Hardangerrådet arbeidet med å bygge Hardanger som region opp som merkevare. Ved å sette regionen i en nasjonal ramme som definisjonen på nasjonalromantisk gjennom sin natur og kultur har Hardanger fått sin identitet. Maleriet til Tidemand og Gude, «Brudeferden i Hardanger», har fungert som et trekkplaster for Hardanger. Sammen med maleriet og andre prosjekter som «Merkevare Hardanger», har regionen brukt naturen og ressurser som mat og industri for å bygge identitet, og styrke Hardanger som kommersiell merkevare.³⁴ De har brukt storytelling og markedsføring for å befeste regionen som definisjonen på vakker norsk natur og kultur.

De to eksemplene over er former for merkevarebygging. De bruker storytelling for å bygge, lage og befeste en historie rundt et produkt, en bedrift eller en region. Grunnen til at geografiske områder ofte benytter seg av historie i sin merkevarebygging er fordi det bidrar til å skape en lokal identitet. Man kan enklere bruke en særegenhet og stolthet fra egen historie til å bygge en merkevare man som samfunn samler seg rundt og har tilhørighet til, enn å konstruere en oppfatning av hva man bør fremme og være stolte av.³⁵

³³ Øyjord 2021

³⁴ Angell 2015: 61

³⁵ Tjelmeland 2008: 110

2.2.2 Eksistensiell eller identitetsskapende historiebruk

Gjennom historie i skolen lærer elever om deler av sin egen identitet. Her lærer de om aspekter og hendelser ved deres nasjons historie som andre har funnet avgjørende og viktige. Definerer du deg selv som norsk knyttes det allerede noen aspekter til deg som nordmann. Du definerer kanskje ikke deg selv som en viking, men din nasjons historie knyttes tett opp til begrepet. Får man for eksempel i USA spørsmålet om hvor du er i fra, knyttes ofte din norske bakgrunn til vikingene. Din nasjons historie gjør at ditt statsborgerskap identifiserer deg med viktige aspekter i deres historie. Det er gjennom historien på skolen vi lærer om hvordan familier, grupper, steder og nasjoner er bygget opp. Det er her vi lærer hvordan alle disse sosiale konstruksjonene har skapt og beholdt samhold gjennom historien, og slikt blitt til det de er den dag i dag. Her kan historien fort bli misbrukt dersom de som formidler velger å utelate viktige deler av historien som stiller formidleren i et dårlig lys. Det var ikke før på 1970- og 1980-tallet at historikere i særlig grad begynte å skrive om Samene og Kvenenes historie og behandling i Norge på 1800-tallet.³⁶ Selv om assimileringspolitikken de ble utsatt for ble adressert, har det ikke vært fokusert særlig på før sent på 1900-tallet. Dette er et eksempel på strategisk stillhet hvor man legger lokk på en del av fortiden som fremstiller oss negativt som nasjon. Man velger bort det som kan fungere splittende og fokuserer på de aspektene som vil fungere samlende.

Men identitet oppstår på andre områder enn bare gjennom historiefaget. For steder med lik geografisk tilhørighet, om det er på et nasjonalt eller kommunalt nivå, er det sentralt med en felles identitet. I den felles identiteten som oppstår, finner vi også enkeltindivider. Jeg, meg og mitt handler om min individuelle identitet som et individ. Alle har en individuell identitet. Denne identiteten er likevel konstruert av omgivelsene rundt deg. Dette være familie, hvor du bor, venner, skole, interesser, nasjonalitet og flere ting. Gjennom omverdenen rundt oss, blir man tildelt enkelte egenskaper, og disse blir en del av oss. Vår identitetsdanning finner sted gjennom interaksjon med våre omgivelser som er med på å forme vårt «jeg». Her kan vi trekke inn det tidligere nevnte minnebegrepet. Minner er vår opplevelse av situasjoner. Vi minnes hva som har skjedd. Hva vi husker trenger likevel ikke nødvendigvis være hva som faktisk skjedde, men vår subjektive opplevelse av det.³⁷ Uten egne minner kunne vi ikke skapt en egen identitet, og det er denne minneskapingen i samhandling med omgivelsene som omgir oss som utformer vår identitet. Man minnes og skaper meninger og oppfatninger i lys av interaksjon med samfunn, grupper og individuelle opplevelser.

³⁶ Ryymin & Nyyssönen 2012: 1

³⁷ Folkenborg 2018: 19

I beskrivelsene av den eksistensielle historiebruken ovenfor blir begrepet identitet hyppig brukt. Begrepet eksistensiell, eller eksistensialisme, knyttes gjerne tettere opp mot det individuelle behovet for å ha en tilværelse, altså tilhøre eller eksistere i eller med noe.³⁸ Det kollektive blir da sentralt. Man knytter vår eksistens til samfunnet rundt oss. Her dukker identitet opp som et mer treffende begrep for denne oppgaven. Identitet kan bli sett på som resultatet mellom det individuelle og samfunnet.³⁹ Identitet knyttes som nevnt tett til «gruppen», eller et sted. Om vi ser på Etne som sted plasserer innbyggerne sin eksistens og identitet i dette stedet. Videre vil verdier, holdninger og historie fra Etne bli en del av identiteten til de som lever og samhandler over tid her. Jeg vil derfor i arbeidet med denne oppgavens lokal-kommunale preg med Etne og empirien her i fra, bruke begrepet lokal-identitetsskapende historiebruk istedenfor eksistensiell historiebruk. Begrepet eksistensiell kan dukke opp igjen der det skulle være mer passende, men vil i utgangspunktet byttes ut med identitetsbegrepet.

2.3 Historie og historiebruk på lokalnivå

Gjennom 1900-tallet ble lokalhistorie i større grad fokusert på. Aktiviteter knyttet til lokalhistorie som historielag, sogelag og bygdeboksnemnder ble mer og mer utbredt i Norge.⁴⁰ Sammen med lokalhistoriens vekst dukket diskusjonen om forvaltningen av denne opp. Begreper som sogeforfattere og lokalhistorikere dukket opp, og sammen med faghistorikere ble det en diskusjon om hvem som burde ha ansvaret for formidlingen av lokalhistorien. Sammen med det store fokuset på utdanning fra 1960-årene ble mer og mer av lokalhistorien skrevet av faghistorikerne, som mente deres grundige kildearbeid ikke kunne feies under teppet. Slik ble flere lokalhistorieforeninger opprettet og arbeidet gjort på faghistorisk vitenskapelig grunnlag.⁴¹

Lokalhistorikerens kanskje vanligste sjanger, bygdebøker eller sogebøker, går ofte ut på slektshistorie, fortellinger og beskrivelser av bygdas eller kommunens historie. Sistnevnte vil variere fra sted til sted etter hvilken grad det finnes historie å ta tak i. Uavhengig om bygda eller kommunen har en rik lokalhistorie vil alltid det som har fått mest oppmerksomhet nasjonalt, eller stiller område i best lys, få størst plass i det lokalhistoriske arbeidet. Sammen med den lokalhistoriske profesjonaliseringen har det blitt stilt enda større krav til

³⁸ Freyr 2021: 337–338

³⁹ Bøe 2002: 320

⁴⁰ Hundstad 2020: 8

⁴¹ Hundstad 2020: 8–9

kildemateriale. Og akkurat kildemateriale er en stor utfordring for faghistorikerens arbeid med historie på lokalnivå. Som tidligere nevnt består i dag Norge av 356 kommuner. Mot slutten av 1950-tallet, når faghistorikerne i større grad ble involvert, var tallet 744.⁴² Naturlig nok vil ikke alle disse kommunene ha en klar historie å rette søkelyset mot. Samtidig vil det for mange bare være en eller noen få ting hvor deres kommune har spilt noen særlig rolle i historien. Det er her faghistorikerens betydning kommer til uttrykk gjennom profesjonalitet og upartiskhet. Det å ha et utenfor-perspektiv i forskningen slik at det som kommer frem og blir delt, har rot i kilder og ikke bare i det gjenfortalte skriftlige og muntlige minnet. Man tvinges til å holde seg til fakta slik at ikke alt som minnes og gjenfortelles blir kategorisert som en del av lokalhistorien.

Men hva var motivasjonen for lokalhistoriens fremvekst, og hvorfor ble historiebruk viktig på et lokalplan? Her kan man peke ut flere faktorer. En var historiefagets- og utdanningens vekst på 1900-tallet. Ettersom ett av historiefagets mange mål er å kunne gi et land, en region eller et samfunn sin historie, fikk den altså en identitetsbyggende hensikt.⁴³ Ser man på fremveksten av populærkultur med musikk, aviser, ukeblader, fjernsyn, radio og alle andre plattformer som nådde mennesker, så ble verden knyttet sammen på en helt ny måte. Verden ble mindre, og har bare fortsatt å bli mindre ved fremveksten av mobil og internett. Folk fikk se, høre og oppleve verden utenfor sin egen kommune. Gjennom reiser til andre steder i Norge og andre land, fikk man et større opplevelsesinntrykk. Synonymt for stedene man dro til var enten bedre klima eller rik kulturhistorie. Steder som Kanariøyene var populært blant norske turister på grunn av sitt naturlandskap og varme klima. På samme måte som Hardanger trekker turister med sine isbreer, bratte fjell og fjorder, trekker Kanariøyene med sitt varme klima, flotte strender og klare vann. Deres identitet ble turisme.

På lik linje som Etnes viktigste næring har vært jordbruk, er turistnæringen blitt den viktigste i for eksempel Las Palmas de Gran Canaria og slik blitt en del av deres identitet.⁴⁴ Det er sammen med historiefagets utvikling, bedre utdanning og at verdenssamfunnet gjennom 1900-tallet plutselig ble mye mindre at identitetsbehovet utad dukket opp. Det vil alltid være kommersielle aktører uansett hvor liten plass man besøker. Med en verden som er knyttet sammen mye tettere enn tidligere ser disse aktørene verdien av å knytte sin bedrift og sine produkter opp til en historie, altså gjennom «storytelling». Her har lokalhistorien blitt et nyttig verktøy. Man bruker historien i sin storytelling for å markedsføre en virksomhet eller et sted.

⁴² Regjeringen 2021

⁴³ Hundstad 2020: 10

⁴⁴ Gran Canaria INFO 2014

Man finner eksempler på dette over hele Norge. Skakkeproduktene i Etne, hermetikkboksindustrien i Stavanger⁴⁵ og Narvik som fredsbysby.⁴⁶

Lokalhistorien blir ikke bare brukt med et kommersielt bakteppe, selv om man ofte kan trekke linjer dit. En av de kanskje viktigste grunnene for å få frem lokalhistorie er den identitetsbyggende hensikten. I en verden i utvikling hvor man ble kjent med flere og flere steder med klare identiteter, ble det sett på som relevant å lete frem aspekter ved egen kultur og slekt som kunne bli sett på som stabiliserende og betydningsfullt lokalt.⁴⁷ Terskelen for at bygdebøker skulle være faghistoriske ble lavere, og fortellingene kom tilbake.⁴⁸ Et løsere fokus gjorde også at flere aspekter ved bygda kunne skrives om. Fauna, arkeologi, kommunale virksomheter, selvbiografier, agrikultur, ord og uttrykk mm. ble aktuelle tema. Slik ble bygdebøkene ikke rene historiske verk, men bøkens tilhørende steder fikk tatt mye større eierskap til skapelsen. Bøkene fikk et bredere omfang og fungerte enda mer identitetsskapende for innbyggerne gjennom sitt mer varierte innhold. Minneinnsamling ble også etter hvert populært, hvor lokale skriver om noe de minnes.⁴⁹ Dette kunne være barndom, en spesiell hendelse eller et helt liv. I Etne sogelags årbok fra 2018 finner vi flere gode eksempler på slike artikler. Reidar Berge skriver blant annet om endring og tap av gamle navn i Etne-distriktet, og knytter det opp mot egne minner og barndom.⁵⁰ Artikkelen som heter «Minne og navn frå ein barndom» viser at det fortsatt i dag er populært med slike minneinnsamlingsfortellinger i lokalhistoriske årbøker.

Kommersialisierungs- og identitetsaspektet er tett knyttet sammen både lokalt og i et bredere perspektiv. Identitetskonstruksjonen som finner sted i mindre samfunn og kommuner er ofte et resultat av et ønske om å minnes sin egen fortid, men også av at historien blir brukt med mål og hensikt i markedsføring. Som et resultat av markedsføring med historie i spissen finner sted vil identiteten i regionen og kommunen endre seg i samsvar med det som blir fortalt eller lagt vekt på. Sola kommune er et eksempel på hvordan endringer i et samfunn endrer identiteten til stedet. De siste hundre årene har Sola kommune gått fra å være en kommune med fokus på jordbruk og sterk tilknytning til viking- og middelalder, til å bli en kommune som identifiseres med offshoreindustri, flyfag og flyhistorie.⁵¹ Her har endringer i

⁴⁵ Bøe & Knutsen 2013: 84

⁴⁶ Tjelmeland 2008: 112—113

⁴⁷ Hundstad 2020: 15

⁴⁸ Hundstad 2020: 15

⁴⁹ Hundstad 2020: 16

⁵⁰ Berge 2018: 13—21

⁵¹ Sola kommune 2022

markedskrefter og ressurser knyttet til kommunen bidratt til en utvikling eller endring i hva kommunen identifiserer seg med. Her kan det påpekes at nødvendigvis ikke alle ser det slik. Innad i alle kommuner vil det være mennesker som har forskjellige oppfatninger om hva et steds identitet bør og skal være knyttet til. Det er likevel liten tvil om at rådende markedskrefter knyttet til både industri og kulturhistorie vil ha en formende effekt.

Vi ser altså at det gjennom lokalhistorie både er potensial og ofte en forventning om kommersiell- og identitetsskapende historiebruk. Det vil variere fra sted til sted i hvor stor grad det er historie å jobbe med, og være variasjon i hvilken grad materialet som finnes faktisk utnyttes. Uansett så har den lokalhistoriske produksjonen vært en styrking av mindre samfunn som gjennom å bruke betydelige midler på årboksprosjekter år etter år, slik også styrker den lokale identiteten. Som forklart har Sola kommune vært gjennom noe man kan kalle for et identitetsskifte, men ikke alle steder har et godt grunnlag for å kunne gjennomgå noe lignende. Da blir det ekstra viktig å holde fast ved sin gamle identitet og styrke den.⁵²

Identitetsbegrepet er et vanskelig og intrikat begrep. En finner ikke noe klart svar på hva begrepet er. Man må selv tolke ut ifra teorier, meninger og problemstilling. Ved å skape seg selv et grunnlag gjennom tekst og litteratursøk, kan man gjøre sine egne vurderinger og refleksjoner i arbeidet med identitetsspørsmålet.⁵³

2.4 Begrepsavklaringer

For å kunne skrive en historiebruksanalyse er det hensiktsmessig å gjennomgå noen tilleggsbegreper og teorier som vil være sentrale gjennom denne oppgaven. Noen vil bli gjennomgått mer i dybden, mens andre vil bare kort introduseres for å forsøke gjøre teksten mer leservennlig.

2.4.1 Lokalsamfunn og lokalhistorie

Bøe forklarer et lokalsamfunn som «et geografisk område hvor det finner sted en viss samhandling».⁵⁴ Etne kommune kan ses på som et slikt lokalsamfunn, men har også mindre lokalsamfunn innad i kommunen. I Etne kommune finner vi Etne som er det største tettstedet i kommunen, Skånevik, Kyrping, Fjæra og flere. Alle disse kan defineres som lokalsamfunn

⁵² Kjelland 2016: 6

⁵³ Kjelland 2016: 10

⁵⁴ Knutsen 2014: 38

ettersom de går inn under beskrivelsen geografiske områder hvor det finner sted en viss samhandling. I denne oppgaven vil tettstedet Etne være i fokus, samtidig som kommunen vil bli sett på i sin helhet når det skulle være nødvendig.

Lokalhistorie betyr «stedshistorie» som kan bety historien til et sted, samtidig som begrepet kan bety beskrivelsen av et steds historie.⁵⁵ Som eksempel kan vi se på «Snorres kongesagaer» om Magnus Erlingsson som en del av Etnes lokalhistorie, imens tidligere ordfører Einride Aakras tale under 800-årsminnet for slaget ved Fimreite i 1984 blir en beskrivelse av fortiden. Denne formen for lokalhistorie, altså den beskrivende gjengivelsen, kan ha mange forskjellige hensikter. Jeg vil påstå at den beskrivende delen av lokalhistorien alltid har en form for historiebruk. Den kan ha en samlende hensikt, en kommersiell hensikt, en politisk hensikt eller hvilken som helst av Karlssons historiebrukstypologier.⁵⁶ Det trenger ikke være en bevisst hensikt, eller en bevisst form for historiebruk, men en innvirkning på lokalsamfunnet vil uansett oppstå i en eller annen form.

2.4.2 Minne og minnekultur

Minner er med på å utgjøre et menneske. Som et fungerende menneske er vi helt avhengig av minner. Uten denne egenskapen hadde vi ikke vært i stand til å skape en egen identitet. Minner gir oss en subjektiv opplevelse av ting vi har opplevd som er med på å skape holdninger og oppfatninger av verden rundt oss.⁵⁷ Minner blir skapt gjennom interaksjon og samhandling med omgivelsene rundt oss. Ofte skapes de gjennom interaksjon med andre og er derfor påvirket av andres kvaliteter. Det kan være viktig å påpeke at minner bare er opplevelser av ting som har skjedd, ikke hva som nødvendigvis faktisk skjedde.

Minnekultur kan ses på som hvordan vi studerer og undersøker minner for å forstå og utnytte begrepet. Inn under her kommer begrepet «kollektive minner». Kollektive minner kan beskrives som minner som skapes i en gruppe innenfor en sosial ramme. Slike minner er ofte ikke noe man selv kan huske, men lærer om gjennom å ta del i gruppen og de sosiale rammene som omgir den.⁵⁸ Det blir en kollektiv enighet om hva som minnes. Hva er viktig, hva ønskes å huskes og hvordan fremstår vi utad med dette kollektive minnet. Disse gruppene kan være så mangt. Et politisk parti, et fotballag, et land og en kommune er alle eksempler på

⁵⁵ Nasjonalbiblioteket

⁵⁶ Karlsson 2009: 59

⁵⁷ Tilmans et al. 2012: 40

⁵⁸ Tilmans et al. 2012: 38

grupper hvor kollektive minner oppstår. Det er «oss», ikke «jeg».⁵⁹ Innenfor disse gruppene er det noen grenser eller føringer for om du kan tilhøre det kollektive minnet eller ikke. Slike grenser eller føringer kan da være en kommunegrense, politiske meninger eller hvilken nasjonalitet du har. Våre individuelle minner blir også skapt i sosiale grupper, men det betyr ikke at vi ikke har individuelle minner. Det betyr heller at et menneskes individuelle minne er helt avhengige av det kollektive, samtidig som det kollektive ikke kan eksistere uten at individuelle minner skapes. Om vi ser på et sted som Etne kan kollektive minner oppstå mange steder. Et eksempel kan være gjennom bygdebøkene, hvor historiene som formidles har både sosial og kulturell innflytelse. Dette forholdet mellom hva som glemmes og hva som minnes er sentralt i historiebruken.

2.4.3 Strategisk stillhet

Strategisk stillhet blir beskrevet av Ketil Knutsen i boken «Beyond Memory: Silence and the Aesthetics of Remembrance» som forholdet mellom det som huskes og det som glemmes.⁶⁰ Man velger strategisk hva som huskes og hva som glemmes. Vi deler inn i fire ulike kategorier for strategisk stillhet for å bedre dekke og forstå nyanser ved begrepet. De fire er konformativ stillhet, deliberativ stillhet, forsonende stillhet og tabuiserende stillhet. Selv om begrepet er tett knyttet til politikk, kan det brukes i arbeid med historier som dreier seg om suksess og heltemot.⁶¹

Konformativ stillhet vil være mest sentral i denne oppgaven. Konformativ stillhet går ut på å bruke historien på en slik måte at han skaper konformitet. Man utelater deler av historien som kan virke splittende og trekker frem det som skaper samhold og enighet. Fra kommune til kommune og land til land er det ønskelig å skape noe som en kan være stolt av og samle seg rundt. Man forsøker da trekke frem deler av historien som bidrar til akkurat dette.

Et eksempel på dette ser man fra fotball VM i Frankrike hvor Norges seier mot Brasil i siste gruppekamp i over 25 år har blitt trukket frem som en av Norges største idrettsprestasjoner. Dette til tross for at Norge ikke vant noen av sine andre kamper i mesterskapet, og røk ut i åttendedels-finalen. For folk flest i dag forbindes VM i 1998 med suksess, men realiteten var at et Norge som i 1998 var rangert som nr. 14 på FIFAs verdensranking, og bare tre år tidligere, i 1995, var rangert som nr. 2 i verden, hadde mye høyere forventninger til dette

⁵⁹ Tilmans et al. 2012:37—38

⁶⁰ Knutsen 2016: 126

⁶¹ Knutsen 2016: 135

mesterskapet.⁶² Et skuffende uavgjortresultat mot en motstander som Skottland (rangert nr. 44) og et Marokko (rangert nr. 16) gjorde en i utgangspunktet overkommelig vei videre fra gruppen, plutselig nesten uoverkommelig. Man tenker kanskje at «vi slo jo Brasil», og gikk dermed videre uansett, men sett bort fra «bragden i Marseille» sto bare resultatene til en andreplass i gruppen. Dette gjorde at Norge møtte Italia i åttendelsfinalen istedenfor et lavere rangert Chile. Det faktum at dette er Norges sterkeste resultat i et VM og at Norge slo Brasil, er verdt å minnes, men det som ikke minnes er at forutsetningene lå til rette for et bedre resultat enn hva som ble realiteten. Man trekker frem en fantastisk prestasjon mot Brasil, og «glemmer» et ellers skuffende VM. Man minnes det vi kan være stolte av og samle oss rundt, og utelater de delene av historien som kan skape uenighet og misnøye. Seieren mot Brasil har ført til utallige reportasjer knyttet til David mot Goliat, seier mot alle odds, idrettsbragd og ikke minst «Hvor var du da Norge slo Brasil?», og dermed blitt et godt eksempel på hvordan konformativ stillhet har blitt brukt til nasjonsbygging.

Det vil være interessant å se hvordan Etne kommune forholder seg til dette begrepet. På hvilke måter kan vi se at kommunen bruker strategisk stillhet for å oppnå en realitet eller for å skape et bilde som de finner ønskelig. Kan vi se at deler av historien utelates eller forkles på noen måte slik at konformitet oppstår?

2.4.4. Glokalisering

Glokalisering er et begrep som går ut på samhandlingen mellom det globale og lokale. I en verden som blir mer og mer globalisert, tar man i større grad i bruk lokale aspekter i samspill med omverden. I en verden med større og større kommersiell konkurranse ser man oftere lokalt etter noe å bygge bedriftsidentitet rundt. Global utvikling blir mer og mer preget av de lokale forholdene de befinner seg i.⁶³

2.4.5 «Narrative forkortelser»

Begrepet «narrative forkortelser» stammer fra den tyske historiedidaktikken.⁶⁴ Felles for narrative forkortelser er at man har en forståelse av noe, og at andre har samme oppfatning av narrativet bak. Solveig Moldrheim har følgende definisjon av begrepet: ««Narrative

⁶² FIFA Ranking.net 1998

⁶³ Berge et al. 2018: 18

⁶⁴ Olofsson 2013: 22

forkortelser» er når ett ord, eller en sammensetning av få ord, vekker fortellinger». ⁶⁵ Et eksempel er «holocaust», som vil kunne vekke tanker om nazismens folkemord på jødene under andre verdenskrig.

⁶⁵ Moldrheim 2021: 45

3.0 Empiri

Empirien som undersøkes i denne masteroppgaven er hentet fra bygdebøkene utgitt av Etne sogelag siden 1983/84 og frem til i dag, Etne-soga fra 1968, den kommersielle nettsiden «Skakkelaks.no», statuen av Magnus Erlingsson i Etne sentrum og bygning-, gruppe- og stedsnavn. Samtlige er uttrykk for historie på ulike måter i Etne kommune.

Gjennom utvelgelsen av empiri har samtlige årbøker fra 1983 til i dag blitt gjennomgått. Jeg har så valgt meg ut noen artikler som er uttrykk for en viktig del av Etnes historie. En enkelt årbok kan inneholde en rekke ulike artikler hvor ulike meninger, oppfatninger, opplevelser og tolkninger kommer frem. I min gjennomgang har jeg sett etter artikler hvor oppgavens hovedbegreper, kommersiell- og identitetsskapende historiebruk, kan komme til uttrykk. Størstedelen av artiklene er minneinnsamlingsfortellinger eller faghistoriske tekster.

For å enklere kunne forstå analysedelens drøfting vil jeg kort beskrive artiklene jeg har valgt å bruke som empiri. Denne korte gjennomgangen vil forhåpentligvis gjøre analysedelen mer leservennlig. Før gjennomgangen finner jeg det hensiktsmessig med en nærmere beskrivelse av to av Etnes mest sentrale historiske skikkelser, altså Erling Skakke og Magnus Erlingsson.

3.1 Erling Skakke og Magnus Erlingsson

Ved gjennomgang av min empiri har særlig to historiske skikkelser vist seg sentrale. Både i årbøkene og kommersielle aktørers historiebruk er det gjennomgående Skakke og Erlingsson som blir nevnt og brukt. De kommer tydelig frem av empirien at disse har en spesiell plass i Etne kommune, og dermed vil få en sentral rolle i denne oppgaven. Jeg finner det derfor fordelaktig å introdusere Erling Skakke og Magnus Erlingsson, og deres rolle i både Etnes og Norges historie.

Erling Skakke og Magnus Erlingsson var henholdsvis riksstyrer og konge av Norge mellom 1163-64 og 1184 e.kr. Veien deres dit var lang og krevende, og alt for innfløkt til å gjennomgå i sin helhet i denne oppgaven. Skakke var i perioden jarl og Erlingssons far. Han hadde bosted på Stødle gård (Studla) i Etne, og hadde Etne som sitt føde og hjemsted. Skakkes vei til makten startet etter korstoget til Jerusalem mellom 1152 og 1155. Dette var en reise som ga Skakke verdifull kunnskap, erfaring og rikdom, og ble sett på som en heltedåd som ga deltagerne et stødig og godt omdømme blant den norske befolkning.⁶⁶ Skakkes eldre

⁶⁶ Dyrvik 1968: 275

halvbror Ogmund Denge som var kong Inge Krokryggs nære rådgiver, døde hjemme i Norge da Skakke var ute i korstog. Rollen som kong Inges rådgiver ble så Skakke sin. Stillingen som kongens rådgiver og et giftemål med Kristin Sigurdsdatter, datter til kong Sigurd Jorsalfar, gjorde at Skakke fant seg selv i en posisjon med mye innflytelse og makt. Etter at kong Inge mistet livet var Norge et land fullt av kongsemner, og et gjennomgående problem var uenighet om hvem den neste kongen skulle være. Alle som kunne påberope seg kongelig opphav og bevise dette kunne etter skikk og sedvane gjøre krav på kongemakt. Skakke ønsket å få en slutt på et slikt utrygt tronarvingssystem, og ville flytte det over til et tryggere og sunnere grunnlag.⁶⁷ Skakkes egen sønn, Magnus Erlingsson, dattersønn til kong Sigurd Jorsalfare ble foreslått som konge til tross av at han ikke var direkte etterkommer av en konge. I 1163-64 fikk Skakke til noe som aldri før hadde blitt gjort i Norge. Han fikk i stand en politisk-religiøs allianse mellom sin sønn Magnus og kirken. Kirken ønsket også landsfred og muligheter for å styrke kirkens makt i Norge, og så det som viktig å få til et sterkt enekongedømme. Skakkes religiøse kunnskap og holdning etter hans korstog gjorde ham og Magnus til gode allierte for kirken. Magnus Erlingsson ble høytidelig kronet til Norges første konge viet av kirken ved erkebiskop i Nidaros Øystein Erlendsson i Bjørgvin bare fem år gammel.⁶⁸

Skakke og Erlingssons liv ville så dreie seg om en maktkamp i Norge med Sverre Sigurdsson som leder på motstandersiden. Sverre mente en konge var nødt til å være kongssønn, og at Erlingsson dermed ikke hadde rett til tittelen. Skakke styrte i sønnens sted som riksstyrer ettersom kongen selv var for ung, og var hovedgrunnen til deres fremgang. Skakke har blitt beskrevet på ulikt vis av flere rundt sin egen samtid. Blant annet i «Heimskringla» blir han beskrevet som en klok, erfaren og sterk leder som var godt prøvd i strid.⁶⁹ Syv år med strid endte med nederlag for Skakke og Erlingsson. Skakke falt først ved slaget på Kalveskinnet i 1179, før Erlingsson falt ved slaget ved Fimreite i 1184. Til tross for nederlaget mot Sverre, har Sverre selv vært delaktig i overleveringen av historien til Skakke og Erlingsson. Sammen med «Heimskringla» sin saga tildelt Magnus Erlingsson, skriver Sverres egen kongesaga mye om striden med Skakke og Erlingsson, hvilket har vært med på å forevige dem i historien.

Historien om Skakke og Erlingsson er noe etnebuen tydelig er stolte av. Dette kommer frem av empirien jeg har undersøkt. Et eksempel er hvordan kommunen bruker, særlig Skakkes navn, aktiv i bygda. Kulturhus kalt «Skakkesenteret», damekor kalt «Skakkekoret» og produkter som Skakke Cognac og Skakkelaks viser alle hvor stort fokus innbyggerne i Etne

⁶⁷ Dyrvik 1968: 278

⁶⁸ Dyrvik 1968: 279

⁶⁹ Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

har på historien om kongen og riksstyreren. Skakke og Erlingsson vil få mye plass i denne oppgaven, og de fleste formene for empiri vil omhandle dem.

3.2 Årbøkene i fokus

Det vil være tre artikler fra tre forskjellige årbøker, samt «Etne-soga» som brukes i denne oppgaven. Alle fire diskuterer eller beskriver Erling Skakke og Magnus Erlingsson på en eller annen måte.

Artikkel en fra 1984 handler om 800-årsminnet for slaget ved Fimreite. Artikkelen er delt inn i fem deler skrevet av fem forskjellige personer og handler om Skakke og Erlingsson, med fokus på slaget ved Fimreite hvor Erlingsson mistet livet. De fem ulike delene er nærmere bestemt to taler, en kort historie om slaget og en sang. Det er også et bilde av ordføreren, Einride Åkra, foran statuen av Erlingsson.⁷⁰

Artikkel to fra 2017 handler om Kristin Sigurdsdatters liv og kampen om Norges trone. Artikkelen er en detaljert beskrivelse av Sigurdsdatter og hennes rolle i Skakke og Erlingssons vei til tronemakten. Hennes sterke og innflytelsesrike slektsbånd gjorde henne til en sentral skikkelse i 1100-tallets tronestrid. I artikkelen er det trykt flere illustrasjoner og bilder av hendelsene som blir beskrevet, samt et bilde av statuen til Erlingsson og bilder fra Stødle kirke i Etne. Artikkelen er skrevet av historiker Trond Norén Isaksen.⁷¹

Artikkel tre fra 2018 handler om at Stødle kirke trolig er eldre enn tidligere antatt. Artikkelen argumenterer for at kirken ikke er satt opp av Erling Skakke som man lenge har trodd, men heller av far hans Kyrpinge-Orm, eller halvbroren Ogmund Denge. Den inkluderer et bilde av kirken på Stødle, Erling Skakkes grav inne i Nidarosdomen og et bilde av en lendmannsgrav ved Stødle kirke. Artikkelen er skrevet av Trond Norén Isaksen.⁷²

I tillegg til årbøker ble «Etne-soga: Frå dei eldste tider til 1660» utgitt i 1968 med Ståle Dyrvik som skriftstyrer. Boka på 440 sider beskriver og diskuterer flere aspekter ved Etnes historie. Med kapitler om fjell og jord, dyr og fugleliv, planteliv, bygdemålet og gamle ord og uttrykk tar «Etne-soga» bredt for seg. Jeg derimot har valgt å se nærmere på to kapitler. Det første kapitlet vil være «Mellomalder 1000-1500» skrevet av Dyrvik selv, hvor første del av kapitlet handler om Skakke og Erlingssons vei til tronen. Historien blir beskrevet og diskutert

⁷⁰ AAkra, Klokkerstuen, Osnes, Saltnes & Vik: 5

⁷¹ Isaksen 2017: 32—43

⁷² Isaksen 2018: 6—9

fra start til slutt, samt hva som hendte etter på.⁷³ Kapittel to «Næringsvegane» handler om hovednæringen i Etne. Kapitlet tar for seg hva menneskene i Etne arbeidet med og levde av mellom 1500-1660. Jordbruket var da som nå viktigste næringsvei i Etne kommune.⁷⁴

Som vi har sett eksisterer det 39 årbøker fra 1983/84 til 2023. Da kan en stille seg spørsmålet hvorfor jeg har valgt akkurat disse artiklene fra bøkene. Gjennom arbeidet med årbøkene og hvordan deler av historien skinner igjennom i Etne, ble det ganske tydelig at historien i fokus var Skakke og Erlingssons. Jeg ønsket da å plukke ut artikler fra ulike år som kunne vise hvordan fremstillingen og bruken av historien deres var på ulike tidspunkt. Endret fremstillingen seg med tiden, eller ble den benyttet på samme måte? Ved hjelp av Etne-soga og de valgte artiklene kan vi studere tekster om Skakke og Erlingsson fra henholdsvis 1968, 1984 og 2017/2018. Alle produsert for og med Etne som bakgrunn. De valgte artiklene var også de jeg så som mest interessante ettersom de alle har stort fokus på historien eller historier nært tilknyttet Skakke og Erlingsson, og dermed omtaler og diskuterer dem i stor grad. Flere av de andre årbøkene hadde også relevante artikler, men ofte hvor Skakke eller Erlingsson bare ble nevnt og ikke fikk særlig plass. Flere av bøkene nevner de ikke.

Disse bøkene alene er ikke nok empiri. Jeg vil derfor også se på lokale aktørers markedsføring, samt en statue og bruken av navn på bygg, steder og i kultur. Ved å se på disse vil jeg få et bredere perspektiv på historiebruken i kommunen.

3.3 Skakkelaks

Skakkelaks er et populært lokalt produkt fra Etne. Via nettsiden sin Skakkelaks.no selger Skakke Røykeri AS en rekke produkter. Grunnen til at denne virksomheten vil bli brukt som empiri er fordi den i sin storytelling bruker historien om Skakke aktivt for å markedsføre produktene sine. Gjennom produkter som skakkelaks, skakke bålbacon, skakkeare, skakkechips og skakke viltkarbonader sammen med andre produkter, er det ikke vanskelig å se hva som fungerer som inspirasjonskilde. Skakke Røykeri bruker også historien aktivt når de markedsfører produktene gjennom slagord som «heilt konge» og «made by vikings».⁷⁵

⁷³ Dyrvik et al. 1968: 261—297

⁷⁴ Dyrvik et al. 1968: 353—371

⁷⁵ Øyjord 2021

Vi kan se en klar form for historiebruk i denne bedriftens markedsføringsarbeid, både i omfang og i strategi. Å ta seg kunstneriske friheter ved slik bruk av historie er både vanlig og problematisk⁷⁶, og vil bli interessant å undersøke i analysen av denne empirien.

3.4. Magnus Erlingsson monumentet

Midt i Etne sentrum står monumentet av Magnus Erlingsson, uten navn eller beskrivelse, bare som et minne. For å huskes, ikke sørges over, derav et monument.⁷⁷ Et monument er en visuell gjenskaping av en person for å minnes vedkommende og dens oppnåelser og bidrag til samfunnet. Noe særegent for monumenter er at de som regel fokuserer på en person. Denne personens prestasjoner og bidrag i samfunnet er det som er verdt å huske. Som figur 1 viser er Erlingsson monumentet plassert på en sokkel. Joshua David, president for «World Monument Fund», mener at å heve monumentet slik bidrar til å heve dets status, gjør den mer betydningsfull.⁷⁸ Dette viser at Etne mener at akkurat denne skikkelsen har vært særlig viktig i Etnes historie.

Figur 1. monument av Magnus Erlingsson, Etne kommune

Monumentet er utformet av kunstner Per Ung og avduket i 1980.⁷⁹

Monumentets tilstand i dag viser at den har tålt sine første 43 år ute i allslags vær og vind godt, noe som kan tyde på at den er en bronseskulptur. Dens nevnte oppheving, store størrelse og vakre detaljer tyder på at personen skulle minnes som noe å være stolt av. Monumentet symboliserer noe spesielt for Etne kommune, og er satt opp med en hensikt. Monumentet har også noen detaljer som ikke er tilfeldige. Kronen er et symbol på hvor stor makt Erlingsson besatt, og fungerer som en påminner om hans rolle som norsk konge. Retningen monumentet er rettet er også nøye planlagt. Monumentet er plassert slik at Erlingsson blick hviler mot Stødle kirke. Han ser hjem. Akkurat hvilken hensikt man kan lese ut ifra Erlingssons monument vil bli sett nærmere på i analysedelen.

⁷⁶ Bøe & Knutsen 2013: 77

⁷⁷ Stugu 2016: 94—95

⁷⁸ David 2017

⁷⁹ Etne kommune u.å.

3.5 Historiske navn

Ser vi på stedsnavn, navn på bygninger og navn på grupper med mennesker i Etne finner vi mye historisk inspirasjon, og særlig ett navn går igjen, nemlig Skakke. Navnet Skakke har blitt brukt som navn på Etnes kultursenter, Skakkesenteret, og det har blitt brukt som navn på Etnes damekor, Skakkekoret. Hvorfor har et kultursenter med idrettshall, klatrevegg, teaterscene og kino, og et lokalt damekor valgt å bruke navnet til en mann som levde for nesten 844-år siden?

De fleste steder som blir nevnt i sagaene finner vi fortsatt. Navn som Gjerde, Stødle (Studla) og Kyrping er steder man leser om i sagabøkene som fortsatt er en del av Etne i dag. Selv om disse nødvendigvis ikke blir brukt med noen særlig hensikt, er de fortsatt interessant å se hvilken rolle disse spiller i kommunen.

Det er tydelig at en begrenset, men konkret del av historien blir tillagt mye vekt i jordbruksbygda Etne. Empirien viser at både Skakke og Erlingsson dukker opp mange steder i bygda, både innenfor kultur, salg og turisme. Det er også verdt å nevne at det i 2003 ble satt opp et «sogespel» med navnet «Kongen frå Etne». Her ble 25 år med historie, fra Skakke kom hjem fra korsferd til Erlingsson falt ved Fimreite, utspilt ved en utescene i Etne.⁸⁰ Sogespelet sammen med resten av empirien viser at Skakke og Erlingsson lenge har fått en sentral rolle i Etne, og jeg vil videre i min analyse forsøke å se med hvilken hensikt.

⁸⁰ Landro, 2003

4.0 Metode

4.1 Innsamlingsmetode

I en mindre kommune som Etne er det begrenset med hva som kan analyseres. De årlige bygdebøkene er de eneste som tar for seg Etnes historie med Etne som primærfokus, med noen unntak som Etne-soga og tilfeldige avisartikler. Men om man ser utenfor skriftlige kilder, klarer vi å finne flere tydelige spor av historiebruk. Disse inneholder da de andre delene av min empiri, altså bruk av historiske navn i kommersielle aktørers markedsføring og i lokalkulturelle tilbud. Til tross for mangel på omfang og variasjon i empirisk materiale mener jeg at det som har blitt undersøkt er tilstrekkelig for å kunne svare på det oppgaven spør om. Antallet bygdebøker, og antallet artikler i hver bygdebok gir et bredt spekter å analysere. I min analyse av disse bøkene ble det som tidligere forklart, tydelig at én del av historien gikk igjen i flere områder hvor historie kommer til uttrykk i kommunen; Dette var Skakke og Erlingssons vei til tronen. Jeg fant det derfor hensiktsmessig for å undersøke hvordan Etne bruker sin egen historie for å skape identitet og kommersielt potensial, å analysere artikler og bruk av navnet Erling Skakke og Magnus Erlingsson. Riktig nok er dette temaet bare er en liten del av hva som skrives om, men fokuset denne historien får gjør det interessant å analysere hvor viktig den faktisk er for kommunen.

I valget av empiri ble det sett på hva som ble gitt mye plass og som tydelig hadde et mål med historiebruken. Derfor ble det sett etter deler av samme historie som ble brukt på ulike tidspunkter, og med hvilke formål. Innsamlingsprosessen har derfor bestått av å lese gjennom alle årbøkene hvor jeg har søkt etter innhold om Skakke og Erlingsson. Dette betyr ikke at alle bøkene har blitt lest fra start til slutt. Det ble ut ifra overskrifter og innledninger tidlig klart i mange av artiklene at de ikke hadde relevant innhold. Arbeidet med innsamling ble slik konsentrert mot å finne og velge artikler som var relevante for problemstillingen.

Valget om å se på tekster fra ulike tidsperioder ble tatt for å kunne se etter endring i hva som ble vektlagt i Etnes historiebruk. Slik som med historien som i denne oppgaven undersøkes, kan vi se om den endres eller forblir aktuell over en lengre periode. Har den samme betydning i kommunen og rettes søkelyset mot de samme tingene, eller endrer historiebruken seg?

Å se etter endring eller utvikling over tid er det vi kaller en Diakron analyse. Diakron analyse fokuserer på å studere fortiden slik at en bedre kan forstå nåtiden.⁸¹ En slik analyse vil også

⁸¹ Sander 2021

gjennomføres med resten av empirien. Ser vi en utvikling i bruken av navnet Skakke både på et kulturelt og kommersielt plan. Eventuelt hvorfor?

Denne oppgaven vil ha en kvalitativ tilnærming. Empirien består av tekster, gjenstander og navn som må tolkes. Det er ingen konkrete fakta eller svar, men man må dykke ned i materialet å forsøke få en dypere forståelse slik at en kan trekke slutninger og komme med sine egne meninger og oppfatninger. En utfordring med en kvalitativ tilnærming er mangelen på målbare fakta. Man jobber med og analyserer ikke harde fakta som tall eller spørreundersøkelser med fastsatte svar som er lett målbare. Informasjonen som arbeides med er flytende og beskrivende.⁸² Et eksempel på dette fra egen empiri er artikkelen i årboken fra 1984, hvor det er flere meninger, holdninger og vinklinger som må analyseres opp mot hensikt og mål i lys av hva oppgaven ønsker å belyse. Selv om oppgaven har en åpenbar kvalitativ tilnærming, vil den ha noen kvantitative elementer.

Opgavens empiri blir undersøkt som et uttrykk for historiebruk. Ved analyse av empiri blir det sett på hvilken funksjon historien får. Gjennom arbeidet ønsker jeg å få en bedre forståelse av hvordan ulike oppfatninger struktureres med historiebruk som verktøy på lokalnivå. Etne er her en god case ettersom man finner aktiv bruk av historie på flere områder.

4.2 Multimodal innholdsanalyse

Denne oppgaven vil benytte seg av en samhandling mellom en innholdsanalyse og en multimodal analyse. Oppgavens empiri varierer i form og uttrykk. Det blir både sett på skriftlige tekster og nettsider hvor historie kommer til uttrykk gjennom bilder og reklamevideoer. Det vil derfor være hensiktsmessig å benytte en kombinasjon av innholdsanalyse og multimodal analyse hvor de i samspill blir brukt for på best mulig måte kunne analysere min empiri. Mye av arbeidet består av å analysere selve innholdet i tekstene. Dette kan gjøres på ulike måter, blant annet å se på ord og uttrykk, og forsøke systematisere disse for å skape en mening, men kan også brukes for å finne hensikt. Man trenger da ikke nødvendigvis se etter spesifikke ord, uttrykk eller gjentakelser, men hvilket budskap som forsøkes å få frem. Hva fortelles, og med hvilken hensikt? Har forfatteren et formål med det han skriver, altså hvordan fremstiller han det eller dem som innholdet handler om, og kan denne fremstillingen ha en funksjon utover det å informere og fortelle? Slikt analysearbeid kommer inn under en innholdsanalyse.

⁸² Vårdal 2019

En innholdsanalyse er ikke særlig klart definert. Det er en analysemetode som er flytende og ofte beveger seg over i andre analysemetoder. Den trenger ikke fokusere på spesifikke aspekter, som diskurs- og tekstanalyse, hvor det er tydeligere føringer på hva som skal analyseres og hvordan. I en innholdsanalyse står en friere til å velge både hva og hvordan en ønsker å analysere. Som analysemetodens navn selv beskriver, skal den analysere innhold. Ordet «innhold» kan ha ulike betydninger, men i denne oppgavens sammenheng kan vi trekke frem en beskrivelse fra «Det norske akademis ordbok»:

«emne, stoff som behandles, uttrykkes i en (skriftlig eller muntlig) fremstilling, i en tanke, i et kunstnerisk verk ; handling(sgangs) i en fortelling, en film e.l ; informasjon, budskap i en ytring (i vid forstand)»⁸³

Innhold kan altså finnes i skriftlige og muntlige fremstillinger, i kunstneriske verk (bilder, musikk og monumenter), i fortellinger, film eller i budskap i en ytring i vid forstand. Innhold produseres over alt og på mange ulike vis. Internett har bidratt til at omfang og variasjoner av innhold som produseres har både økt og endret seg, og at innholdsbegrepet har blitt nødt til å omfatte mange flere aspekter i dagens digitaliserte samfunn.⁸⁴

Det har blitt argumentert for at innholdsanalyser er noe alle gjør når de for eksempel leser en avis eller en fortelling, bare i en større skala. Klaus Krippendorff forklarer at denne formen for innholdsanalyse er helt naturlig som en hverdagslig aktivitet, men at vi som forsker med hjelp av innholdsanalyse må gjøre vårt beste for å forklare hva vi gjør og beskrive hvordan vi kommer frem til våre svar slik at andre kan forsøke gjenskape og kvalitetssikre resultatene våre.⁸⁵ Slik vil det være for meg når jeg jobber med min empiri. Når folk leser årbøkene vil de analysere det de leser, men jeg vil analysere innholdet ut ifra min problemstilling slik at jeg kan se om historiebruken har en hensikt.

Akkurat som en innholdsanalyse kan innebære en rekke ulike former for fremstillinger, kan den også brukes på forskjellige vis. Man kan ha en kvalitativ tilnærming hvor teksten i seg selv er i fokus. En kvalitativ tilnærming kan ifølge Krippendorff innebære å tolke noen aspekter av en tekst og gjøre det om til tall, altså koding. Koding vil ikke bli tillagt stor vekt i min analyse, men gjennomføres i en mindre skala. Fokuset i analysen av innholdet vil være på å se etter forsøk på å skape identitet eller bygge en merkevare ved hjelp av historie. Krippendorff skriver også at en kvalitativ tilnærming til en innholdsanalyse noen ganger kan

⁸³ Det norske akademis ordbok

⁸⁴ Krippendorff 2013: 4

⁸⁵ Krippendorff 2013: 5

bli beskrevet som tolkninger. Han skriver videre at en kvalitativ tilnærming har noen karakteristikk:

- De krever en nærlesing av relativt små mengder tekstmateriale.
- De involverer en reartikulering, eller en tolkning av de gitte tekstene til nye narrativ.
- At personen som analyserer forstår at han jobber i en hermeneutisk sirkel hvor ens sosialt og kulturelt betingede forståelse hele tiden spiller en rolle.⁸⁶

I min analyse av årbøkene vil disse karakteristikkene oppfylles. De relativt korte artiklene sammen med delene fra Etne-soga har blitt lest og tolket i lys av historiebruksfeltet, nærmere bestemt lokal identitetsskapende historiebruk, og bidratt til å gi disse tekstene et nytt narrativ. I samfunnsdebatten brukes begrepet «narrativ» om måten man fremstiller seg selv, samfunnet eller verden,⁸⁷ og det er dermed interessant å analysere innholdet i empirien i et lokal identitetsskapende lys for å avduke hvilket narrativ man ønsker å fremstille i Etne. Når det gjelder siste punkt er det viktig at en i arbeidet med fortolkningen er klar over at det er umulig å ha et helt objektivt forhold til det en analyserer, og innrømmer at å ha en hermeneutisk praksis bare kan bidra til å komme noe nærmere objektivitet.

Den multimodale analysen kan beskrives som en analyse av tekster som er sammensatt av tekst, bilde, lyd og video. Slike sammensatte tekster har alltid vært i bruk, men sammen med den teknologiske og kommunikative utviklingen har bruken av slike typer tekster blitt mye mer utbredt.⁸⁸ Samspillet mellom skriftlige tekster og lyd, lys, bilder og grafikk påvirker oss i hverdagen. Hvor enn vi går vil vi møte på slike sammensatte uttrykksformer. Disse uttrykksformene trenger ikke være i form av tekst. Martin Engebretsen beskriver begrepet «multimodal» som «meningsressurser», og at disse har sitt utspring fra «sosialsemiotikken». Han beskriver videre at: «En meningsressurs forstås som et sansbart uttrykk som har potensial til å skape mening i en bestemt brukssituasjon – det er gjenstand for fortolkning.»⁸⁹ Fokuset blir altså på meningsskapingen gjennom hva som uttrykkes og med hvilken hensikt og formål.

Denne meningsskapingen trenger ikke nødvendigvis skje gjennom sammensatte tekster, men kan oppstå når en gjenstand som et monument blir fortolket innenfor en sosial ramme.⁹⁰

⁸⁶ Krippendorff 2013: 23

⁸⁷ Språkrådet.no

⁸⁸ Engebretsen 2010: 17

⁸⁹ Engebretsen 2010: 19

⁹⁰ Engebretsen 2010: 23

Magnus Erlingsson monumentet i Etne sentrum vil være et eksempel på et monument innenfor en slik ramme. Meningsskapingen som oppstår rundt en slik gjenstand blir ifølge Engebretsen definert av de som deltar innenfor den gitte sosiale rammen, og hvilke sosiale og mediale prosesser gjenstanden befinner seg i. Men selv om meningsdannelsen er betinget av den gjeldene sosiale rammen, vil den være influert av tradisjoner og kulturhistorisk kontekst og slik forme vår bruk og forståelse av den.⁹¹

Multimodalitet betyr to eller flere uttrykksformer sammen. Dette betyr at man kan se på to eller flere uttrykksformer som annerledes eller i sammenheng med hverandre. Nettsiden Skakkelaks.no går inn under en slik uttrykksform, og vil derfor analyseres i lys av den multimodale analysemetoden. Å se på hvordan tekst brukes sammen med bilder, grafikk og reklamevideoer hvor historien om Skakke brukes aktivt for å skape appell. Det er ved å se på den tverrdisiplinære orienteringen at vi kan forsøke å gi oss selv et bedre grunnlag for å forstå teksten og de ulike medieformatene som blir brukt. Skal man undersøke virksomheten Skakke Røykeri som uttrykk for historie lar det seg ikke gjøre med mindre man ser på samspillet mellom de ulike modalitetene som blir benyttet.⁹²

Sentralt i multimodalitetsteorien finner vi to begreper, «funksjonell spesialisering» og «multimodal kohesjon». «Funksjonell spesialisering» går ut på fordelingen mellom de ulike kommunikative aspektene mellom de involverte modalitetene i en sammensatt tekst. I en nettplakat med bilder, tekst og farger som modaliteter kan vi bruke den funksjonelle spesialiseringen til å se hva de ulike modalitetene ønsker å uttrykke og hva de er i stand til å uttrykke.⁹³ I arbeidet med Skakkelaks.no som empiri vil nettsiden analyseres i lys av funksjonell spesialisering for å se på hvilke modaliteter som er valgt, og hva de klarer å uttrykke og med hvilket motiv.

Denne oppgavens analysemetode blir altså en samhandling mellom en innholdsanalyse og en multimodal analyse, og jeg har valgt å kalle det for en multimodal innholdsanalyse. I min analyse skal det både tolkes ut ifra et historiebruksperspektiv hvor identitets- og det kommersielle perspektivet fra historiebruken vil være i søkelyset, og tolkes ut ifra tid og hvordan kommunens egen historie har påvirket historiebruken.

⁹¹ Engebretsen 2010: 23

⁹² Engebretsen 2010: 18

⁹³ Engebretsen 2010: 24

5.0 Analyse

I analysedelen av oppgaven skal gjennomgått og beskrevet empiri analyseres opp mot problemstilling og forskningsspørsmål, og funn trekkes frem. Oppgavens hovedfokus er å se hvordan historiebruk i Etne blir brukt for å skape lokal identitet og kommersielt potensial. Ettersom årbøkene tilbyr størsteparten av empirien, finner jeg det hensiktsmessig å starte analysen med disse.

Oppgavens og analysens fokus vil være på lokalhistorie, og hvordan lokalhistorien brukes med et kommersielt og identitetsskapende ønske på et lokalt-kommunalt plan. Etne, med sin historie og bruken av den fungerer her som en bra case. En utfordring med lokalhistorisk arbeid er ofte mangelen på kildemateriale. Det er få norske kommuner som sitter med en mengde kildemateriale knyttet til sin egen lokalhistorie. Dette er ikke synonymt med at kommunen ikke har noen særlig historie, men at mye av kildemateriale som ville holdt liv i historien har gått tapt, aldri ble skrevet ned eller at det bare har blitt funnet bruddstykker og segmenter av det. Etne kommune har selv et relativt godt lokalhistorisk kildemateriale, og har vært så heldig å være hjemstedet til to historiske skikkelser som både i detalj og lengde ofte blir omtalt i flere av norgeshistoriens viktigste verk.

5.1 Skakke og Erlingsson som identitetsskapere

Erling Skakke og Magnus Erlingsson finner vi igjen over hele Etne. De er på produkter, bygninger, kulturprosjekter og i flere artikler i årbøkene. En ting denne historiens fokus forteller oss er at den har verdi. Historiens verdi blir igjen brukt for å øke kommunens verdi. Denne verdien kan omgjøres til ulike valutaer, alt etter hva som ønskes beriket eller utfylt. Slik valuta kan være ulik fra sted til sted, og i en enkelt kommune.

I analysen av årbøkene har artiklene om Skakke og Erlingsson blitt analysert med et lokalt identitetsskapende blikk. Noe som har skilt seg ut som en gjennomgående trend i disse artiklene er hvordan karakterene blir fremstilt og omtalt. Både Skakke og Erlingsson fremstilles i et positivt lys gjennom alle tre årbøkene. Jeg vil gå gjennom den eldste artikkelen først, så gjennom resten i en kronologisk rekkefølge. Hver artikkel vil ikke nødvendigvis gjennomgå for seg selv, men i samarbeid med en eller flere av de andre ettersom de kan ses flere av de samme trendene i de ulike artiklene. De vil hovedsakelig bli sett på gjennomgående fremstilling, men også enkelte ord og setninger vil bli trukket frem.

I arbeidet med årbøkene finner vi repeterende beskrivelser av Skakke og Erlingsson. Gjennom de tre tekstene ser vi at både Skakke og Erlingsson blir glorifisert.

5.1.1 Årbok fra 1984

Om vi ser på artikkelen fra 1984 som omhandler 800-årsminnet for slaget ved Fimreite, kan vi trekke frem litt ulike poenger. Først vil jeg påpeke at det over syv sider og ved fem ulike forfattere ikke nevnes noe negativt om hverken Skakke eller Erlingsson. Dette til tross for flere beskrivelser, av særlig Skakke, i både «Heimskringla» og «Sverres saga» hvor han fremstilles som en både kald og hensynsløs mann. Hva som faktisk trekkes frem er aspekter ved historien som fungerer samlende slik at historien får en identitetsdannende funksjon. Eksempler på slike aspekter er positive beskrivelser og fremhevelse av historie som skaper entusiasme og felleskap. Man finner flere eksempler på dette i artikkelen fra 1984. I Jostein Osnes tale ved minnefeiringa tar han for seg historien om både Skakke og Erlingsson hvor han omtaler de som uredde, omsorgsfulle og godt likt. Til slutt avslutter Osnes talen sin slik:

«Eg er glad for og stolt over at Etne har fått ein slik fin statue av kong Magnus, som dagleg kan minna oss om hans liv og gjerning, og eg er takksam for at eg fekk høve til å vera med ved markeringa av 800 års minnet her i dag. Til lukke med dagen, gode Etnesbuar!»⁹⁴

Osnes snakker til de fremmøtte innbyggerne med en identitetsskapende hensikt. Gjennom å bruke ord som «stolt» og «takknemlig», i tillegg til å gratulere innbyggerne i Etne med dagen, bidrar han til å skape et minnefelleskap. Det skapes et felles minne som igjen skaper felleskap, og dette felleskapet knyttes det identitet til.⁹⁵ Ola Svein Stugu skriv i boka si «Historie i bruk» at forestillingen om å ha likt opphav og lik utvikling bidrar til et sterkt identitetsdannende potensial.⁹⁶ Osnes bidrar i sin tale til akkurat dette. Han styrker forståelsen av historien om Skakke og Erlingsson som en viktig del av det felles opphavet innbyggerne i Etne har, og styrker slik identiteten i bygda gjennom å minnes denne «stolte» historien. Stugu forklarer videre at å forstå seg selv i en historisk hendelsesgang er et essensielt element i identitetsskaping, og at slike historiske hendelser ikke trenger å være forankret i kvalitetssikret forskning.⁹⁷ Når en har historien til Skakke og Erlingsson vil det være lettere å

⁹⁴ Osnes 1984: 9

⁹⁵ Stugu 2008: 38

⁹⁶ Stugu 2008: 39

⁹⁷ Stugu 2008: 39

bygge dette minnefelleskapet og en felles identitet rundt noe en er stolt over. Om det som blir fortalt og diskutert i årbøkene ikke nødvendigvis er feil, kan det se ut som deler av historien blir lagt bort til fordel for deler som stiller historien i et bedre lys.

Videre ser vi et eksempel fra 1984 i avslutningen på talen til datidens ordfører i Etne, Einride Aakra. Aakra forklarer hvor takknemlig han er for et slikt fredelig og godt land vi lever i, og takker videre Erlingsson for dette: «Det er stort å vita at du Magnus Erlingsson var ein av dei som var med og gjorde ein ærefull innsats i denne kampen. Dette vil me takka deg for ... TAKK KONG MAGNUS!». ⁹⁸ Aakra fortsetter her å trekke frem det positive som er lett å samles rundt.

Noe som kan trekkes frem spesielt fra 1984 er fokuset på at Erlingsson var fra Etne. Over de syv sidene som dekker minnesmarkeringen for Fimreiteslaget nevnes det ti ganger gjennom taler, dikt og gjenfortellinger at Erlingsson var fra Etne. ⁹⁹ Ordfører Aakra kaller han blant annet «Kong Magnus frå Etne», ¹⁰⁰ og Olav Vik beskriver han i sitt dikt som «Etne-gut». ¹⁰¹ Dette til tross for at Erlingsson etter all sannsynlighet bare bodde på Stødle gård i Etne frem til han var rundt fem år gammel. I følge «Heimskringla» tilbragte han etter kroningen til konge lite tid i Etne. ¹⁰² Denne delen av historien ignoreres, og det faktum at Erlingsson bodde sine første år i Etne brukes aktivt i årbøkene for å støtte opp under identiteten i kommunen. Ut ifra kildene vi har tilgang til er det en mulighet for at Erlingsson etter kroningen aldri reiste «hjem» igjen, og selv ikke følte noen særlig tilknytning til Etne. Dette tillegges liten til ingen vekt i årbøkene, og kan ses på som et forsøk på konformativ stillhet hvor man trekker frem den delen av historien som man kan være stolte av og samle seg rundt. ¹⁰³ Man minnes det som oppleves samlende og «glemmer» de delene som oppleves splittende.

Et tydelig eksempel som viser hvordan artikkelen i 1984 forsøker å bruke historien til lokal identitetsskaping er når Osnes til slutt i sin tale henvender seg direkte til leseren eller etnebuen når han sier «Til lukke med dagen, gode Etnesbuar!». ¹⁰⁴ En slik formulering er kanskje ikke så uventet når formålet med denne minnesmarkeringen og artikkelen i årboka er å samle. Ved en utelukkende positiv beretning om Erlingssons storhetstid bruker Osnes denne fremstillingen av historien til å forsterke stoltheten og tilknytningen de fremmøtte og leserne

⁹⁸ Aakra 1984: 11

⁹⁹ Aakra, Klokkestuen, Osnes, Saltnes & Vik 1984

¹⁰⁰ Aakra 1984: 11

¹⁰¹ Vik 1984: 11

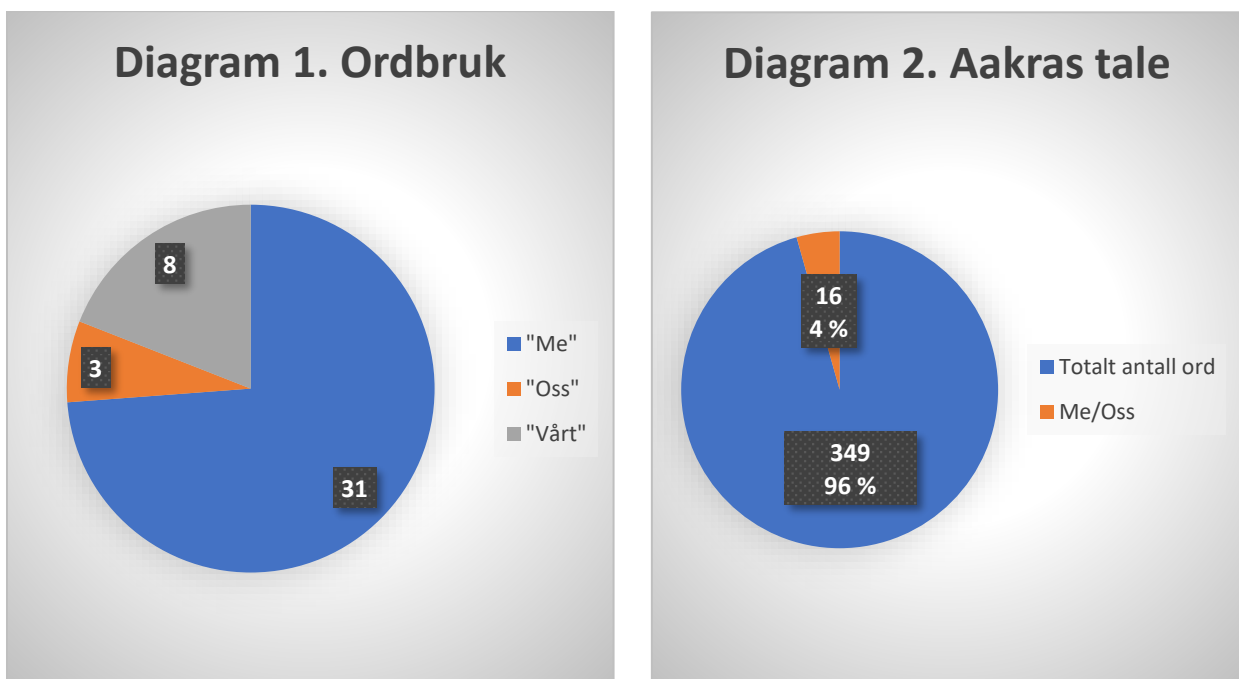
¹⁰² Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

¹⁰³ Knutsen 2016: 135

¹⁰⁴ Osnes 1984: 9

allerede har til Erlingsson. Når Osnes så avslutter talen ved å henvende seg direkte til etnebuen og gratulere med dagen, så knyttes historien til identiteten som «etnesbu». Man minnes denne delen av historien nettopp fordi den er lettere å samles rundt som lokalsamfunn. Denne delen av historien bidrar til stolthet og vi favner oss rundt den. Sett fra et nøytralt synspunkt kan det ses på som noe underlig å ønske etnebuen «til lukke med dagen» når 800-årsminnet for slaget ved Fimreite markerer Erlingssons fall og tap av makten. Dette aspektet ved historien minnes ikke. Dette er et eksempel på konformativ stillhet.

I analysen av innhold har jeg sett på tre spesifikke ord, og hvor mange ganger de blir brukt. 800-årsminnefeiringen har en tydelig samlende hensikt, og historien som minnes brukes på en identitetsskapende måte. Et annet virkemiddel som blir brukt med en samlende hensikt er ordbruk. Ordene «me», «vårt» og «oss» går igjen, og for å få en god oversikt har jeg satt opp to diagram som viser hvor mange ganger de tre ordene brukes over de syv sidene. Diagram en viser hvor mange ganger alle tre ord er brukt gjennom hele artikkelen. Diagram to viser hvor mange ord som er brukt i ordfører Akra sin tale, og hvor mange ganger ordet «me» og «oss» brukes her. Det er verdt å merke seg at ordet «me» både er det nynorske ordet for «vi» og ordet som brukes i dialekten i Etne.

Diagrammenes data har en ulikhet. Diagram en viser bare en verdi, som er hvor mange ganger ordene blir brukt over de syv sidene. Diagram to viser to verdier. Det første tallet i hver sektor viser hvor mange ganger et ord er brukt, mens tall nummer to viser hvor stor prosentdel av teksten ordene står for.

Det er ikke tilfeldig at akkurat disse ordene går igjen. De er ord som virker som resten av teksten, altså samlende. Både med måten Skakke, og særlig Erlingsson, blir fremstilt så har valget av ord som «me», «oss» og «vårt» en lokal identitetsskapende hensikt. I boken «Performing the past: memory, history, and identity in modern Europe» forklarer Aleida Assmann hvordan man i en sosial ramme, i dette tilfellet en Etne, skaper «kollektive minner». Vi som individ plasserer oss i gruppen og adopterer gruppens bekymringer, verdier, opplevelser og fortellinger.¹⁰⁵ Assmann forklarer videre at vi gjennom disse «kollektive minnene» skaper innenfor den sosiale rammen vi befinner oss i et «oss», eller som de sier i Etne, et «me». I denne gruppedeltagelsen er det viktig å ta del i gruppens fortid, altså dens historie. Gruppens fortid er ikke noe du kan huske, men noe du må lære. Det er gjennom denne kunnskapen man bygger tanken om «oss».

Ser vi på diagram en blir de tre ordene brukt 42 ganger, hvor 31 av dem er ordet «me». Tre ganger blir ordet «oss» brukt, som har samme betydning som «me». En bøyingsform av «vårt» blir brukt åtte ganger.

Videre kan vi se av diagram to at Aakra bruker 349 ord i talen sin, hvorav 16 av dem er ordene «me» eller «oss». Det vil si at for hvert 21,8 ord i teksten så brukes «me/oss». Dette tilsvarer 4% av teksten.

Det jeg vil frem til med disse tallene er å vise hvor hyppig de faktisk brukes, og hvorfor. En slik hyppig bruk av ord med så lik mening, særlig i en kort artikkel, er ikke tilfeldig. Forfatterens valgte ordbruk er helt bevisst, særlig ordfører Aakras. Ordene blir brukt i et forsøk på å skape et «kollektivt minne» i kommunen. Som Assmann forklarte skaper vi disse «minnene» ved å ta del i gruppen eller de sosiale rammene som omgir den. Ettersom våre individuelle minner er avhengige av de kollektive, og vice versa, skapes en oppfattelse av hvem «vi» er i samhandling med gruppen.¹⁰⁶ En gjenfortelling med utelukkende positivt og nærmest glorifiserende fokus på noe som allerede tilknyttes stor stolthet i kommunen, samtidig som fortelleren om og om igjen knytter denne historien til innbyggernes identitet. Det er «vår» historie og det er «me» eller «oss» som har tilhørighet til disse «store» personene og deres liv. Slik blir historien om Skakke og Erlingsson gjort om til «deres» historie. Jeg gjentar sitatet, «Til lukke med dagen, gode Etnesbuar», i dag feirer vi denne flotte historien som vår egen.

¹⁰⁵ Tilmans et al. 2012: 37—38

¹⁰⁶ Tilmans et al. 2012: 38

I analysen av denne artikkelens innhold alene har vi sett flere eksempler på lokal identitetsskaping. Fremstillingen av historien til Skakke og Erlingsson, hvor Erlingsson har vært mannen i rampelyset, har hatt en klar identitetsskapende hensikt. Fokuset på aspekter som stiller Erlingsson i et godt lys til fordel for mindre flatterende detaljer skinner klart gjennom i artikkelen. Bruken av «samlende» ord har også som hensikt og gi gruppen en felles identitet. Sammen med ordbruken og fremstillingen skapes Erlingssons imponerende historie om til et «kollektivt minne» som blir en del av Etnes lokalidentitet.

5.1.2 Årbøker fra 2017 & 2018

Årbøkene fra 2017 og 2018 har flere likhetstrekk i sine artikler. Som beskrevet i empiridelen er begge skrevet av samme forfatter, Trond Norén Isaksen. I motsetning til artikkelen fra 1984 som var en minnesmarkering som bærer preg av fortelling og beskrivelser, har artiklene fra 2017 og 2018 en mer faghistorisk tilnærming. Isaksen er en norsk historiker uten tilknytning til Etne, men har spesialisert seg i historien til det norske kongehus og produsert flere verk som tar for seg sagatiden.¹⁰⁷ Selv om artiklene fra 2017 og 2018 er en annen type tekst enn artikkelen fra 1984, så er fremstillingen av Skakke og Erligsson fortsatt den samme. De selektive beskrivelsene er fortsatt av en utelukkende positiv karakter.

I boka fra 2017 diskuterer og forteller Isaksen om Kristin Sigurdsdatters rolle i Skakke og Erlingssons kamp om tronen. Alle tre blir mye omtalt, og historien blir nok en gang gjenfortalt på en detaljert måte.

Året etter, i 2018, hadde Isaksen en ny artikkel i Etne sogelags årbok. Denne gangen handlet artikkelen om at Stødle kirke i Etne trolig er eldre enn først antatt. Artikkelen er både beskrivende og undersøkende, og inneholder mye informasjon og beskrivelser av Skakke og Erlingsson.

I analysen av årbøkene har jeg fortsatt å se på hvordan Skakke og Erlingsson fremstilles, og med hvilken hensikt. Poenget med å se etter samme hensikt over artikler fra ulike år er for å kunne avdekke en trend, og slik kunne fastslå hvordan historien brukes og med hvilket formål.

Først skal vi se på «Kongsdatteren på Stødle – Kristin Sigurdsdatter og kampen om Norges trone» fra 2017. En artikkel som ryddig går gjennom Sigurdsdatters rolle for ca. 850 år siden.

¹⁰⁷ Wikipedia 2023

Artikkelen fokuserer mye på Sigurdsdatter, Erlingsson og Skakke som familie og partnere, og trekker frem flere beskrivelser av særlig Skakke fra ulike sagaverk. Sigurdsdatter blir selv ved to anledninger omtalt som «... en av de betydeligste kvinnene i norsk høymiddelalder», men fremstilles først og fremst som en viktig støttespiller for Erlingsson og Skakke. Isaksen trekker frem at Snorre i «Snorres kongesagaer» beskriver Skakke som «en høy og kraftig bygd mann; noe høyakslet; han hadde et langt og skarpt ansikt, [og] var lys [i håret] [...]. Han var rolig og verdig».¹⁰⁸ Senere trekker Isaksen frem nok en beskrivelse som omtaler Skakke som «en klok og fast mann, godt prøvd i strid og en god landsstyrer».¹⁰⁹ Den eneste gangen noen av personene blir beskrevet i en negativ karakter er når det kort nevnes at Skakke tar livet av sin egen stesønn, Harald. Til tross for mange oppfordringer om å spare livet hans og en Erlingsson som var blitt glad i sin halvbror, valgte Skakke å henrette ham. Drapet på stesønnen ble gjenstand for sterk kritikk, men nevnes bare kort.

Videre i årboken fra 2018, «Stødle kyrkje trolig eldre enn antatt», vil jeg trekke frem en beskrivelse som blir brukt av Isaksen. Isaksen nevner at etter korstoget til Skakke så ble han «rekna for ein mykje større mann enn før, både på grunn av ferda si og av det giftarmålet som han fekk».¹¹⁰ Ellers er det bare generelle beskrivelser av Skakke, slektstreet hans og når kirken på Stødle ble bygget.

Ut ifra de tre årbøkernes artikler kan vi se at fremstillingen av Skakke og Erlingsson varierer lite i form og uttrykk. Beskrivelsene forblir gjennom alle artiklene nærmest utelukkende positive, med et lite unntak når det kommer til Skakke og hans stesønn. Den gjennomgående beskrivelsen av Skakke og Erlingsson i empirien har som hensikt å sette dem i et positivt lys. Det trekkes ved flere anledninger frem sitater fra sagaer hvor beskrivelsene handler om mot, styrke eller kunnskap, eller fremhever hvor «imponerende» oppnåelsene i Norge på 1100-tallet var. Skakke og Erlingsson møtte mange vanskeligheter og overkom de fleste av dem, og sogelaget i Etne har gjort en god jobb med å få frem dette gjennom sitt arbeid. Denne fremstillingen i empirien er likevel ikke så treffende som de vil ha leserne til å tro. Særlig Skakke hadde en helt annen side.

Ser vi på primærkildene som forfatterne i årbøkene baserer seg på, ser vi at fremstillingene av Skakke er langt fra utelukkende positive. Jeg vil påstå at beskrivelsene man finner i «Snorres kongesagaer» og «Sverres saga» kommer av en respekt man hadde for Skakke i hans samtid.

¹⁰⁸ Isaksen 2017: 36

¹⁰⁹ Isaksen 2017: 40

¹¹⁰ Isaksen 2018: 9

Denne respekten kom av hans politiske og strategiske dyktighet, parallelt med en frykt for hva han kunne finne på. En mann som måtte hjelpe sin egen sønn å regjere et land i borgerkrig var nødt til å være hensynsløs. Faktum er at Skakke var en nådeløs politiker, og en enda mer nådeløs riksstyrer, som hadde som sitt fremste mål å utvide sitt eget og sønnens maktgrunnlag. «Heimskringla» beskriver han som særlig kald og rolig.¹¹¹

For å vise hvordan Skakke ble beskrevet og omtalt i sagatiden har jeg funnet noen eksempler fra «Sverres saga» og «Snorres kongesagaer».

I «Sverres saga» blir Skakke omtalt ofte, og det er tydelig at Sverre hadde respekt for sin motstander. Denne respekten kom ikke fra Skakkes gode lynne og hyggelige fremtreden, men hans ferdigheter som politiker og leder. Skakke og Erlingsson hadde ifølge Sverre en så brutal fremtreden i Norge at han så mørkt på å samle flere støttespillere til seg selv. Sverre formulerer seg slik i sagaen: «Han tyktes ikke at kjende nogen mand i Norge, som han kunne vente støtte av. Saa grumt hadde kong Magnus og Erling jarl faret frem mot hele den æt, at ingen mand turde nævne Sigurd eller Haakon med kongsnavn eller tale om dem».¹¹² Fremtreden deres har vært av en art som gjorde at Sverre ikke trodde han kunne vente støtte av flere i Norge.

I Magnus Erlingsson saga i «Snorres kongesagaer» finn vi enda et eksempel som beskriver nærmere hvordan Skakke fikk støtte og holdt mennesker i sjakk. Skakke og Erlingssons tronekamp krevde både ressurser og økonomiske midler som blant annet kom fra bøndene. En realitet rundt 1100-tallet var at landeiere, jarler, riksstyrere og konger selv styrte hvor mye de krevde i skatt. Bøndene kunne også bøtelegges, og akkurat dette gjorde Skakke. Snorre Sturlasøn beretter om hvordan noen karer møtte på noen av Skakkes venner, og drepte dem. Bøndene i landsbygden ble som straff bøtelagt, men nektet å betale. Snorre skriver videre: «Natten efter femte dag jul fôr Erling ud i øen, omringede Åssurs hus og brændte ham inde; i alt dræbte han hundrede mænd, brændte tre gaarder og fôr siden tilbage til Konungahella. Siden kom bønderne til ham og betalte bøderne».¹¹³ Skakkes respons på drapene var altså å bøtelegge hele landsbygda. Når de valgte å ikke betale tok han angivelig livet av hundre mennesker og brente tre gårder for å tvinge bøndene til å bringe pengene.

Eksemplene fra «Sverres saga» og «Magnus Erlingsøns saga» sammen med den allerede nevnte hendelsen med Harald, Skakkes stesønn, viser at mannen Etne løfter frem som

¹¹¹ Orning 2014: 209

¹¹² Heimskringla: Sverres saga

¹¹³ Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

gallionsfigur var av en særst brutal natur. Vi kan stille spørsmålet om slike handlinger var et nødvendig onde for å styre et Norge i borgerkrig under høymiddelalderen, eller om Skakke selv manglet selvkontroll og empati. Uavhengig av motivasjon er det litt ironisk at Etne velger å glorifisere Skakke i den grad de gjør, ettersom jordbrukskommunen Etne har mye mer til felles med bøndene han tok livet av enn jarl og riksstyresen selv.

Eksemplene fra de tre artiklene og eksemplene fra sagaene viser at det er en kontrast i hva lokalhistorien i Etne ønsker å formidle og hva som beskrives i sagaene. Det må påpekes at man finner flere beskrivelser av positiv natur i konge sagaene, så beskrivelsene og sitatene gjengitt i sogene har rot i primærkildene. Men den åpenbare selektive fremstillingen er ikke tilfeldig. Artiklene fra 2017 og 2018 videreformidler den positive fremstillingen fra 1984. Isaksen har en åpenbart mer faghistorisk tilnærming, men trekker likevel over to artikler frem nesten utelukkende positive sider ved Skakkes person. Når man skriver en artikkel i en bygds egen årbok om en del av historien deres som det knyttes stor stolthet til, er det kanskje ikke så rart at Isaksen også trekker frem de aspektene han gjør. Man kommer inn i et rom som allerede er møblert, og vil ikke som besøkende begynne å ommøblere. Hundstad skriver i artikkelen sin «Lokale historier: Lokalhistorie, muntlig historie og historiefag i et historiografisk perspektiv» om hvordan lokalhistorien skulle skrives på lokalsamfunnets egne premisser.¹¹⁴ Premissene er her at Skakke og Erlingsson har blitt fremstilt og brukt som lokale identitetsskapere av lokalhistorikerne, og at det naturlige for Isaksen var å beholde denne fremstillingen samtidig som han jobbet faghistorisk.

Poenget jeg forsøker å få frem gjennom empirien min er at årbøkene gjennom sine fremstillinger har en hensikt med historien. De bruker den på en måte som konformitet. Man ignorerer det som har en splittende effekt og trekker frem det som er lett og samle seg rundt. Årbøkernes fremstilling er altså en form for konformativ stillhet. Som en sosial gruppe ønsker man å fremheve de delene av historien som bidrar til gruppens samhold.¹¹⁵

Konformativ stillhet kan også bidra til å skape et kollektivt minne. Ved å skape denne positive opplevelsen av det som minnes, blir det mye lettere å identifisere seg med. Som Ingar Kaldal forklarer i boken «Minner som prosesser – i sosial- og kulturhistorie» er vi det vi husker.¹¹⁶ Minner blir til gjennom flere former, blant annet fortellinger og historier. Slik forfatterne i bøkene skaper et godt bilde av historien, samt knytter den til identiteten til innbyggerne ved

¹¹⁴ Hundstad 2020: 16

¹¹⁵ Knutsen 2016: 135

¹¹⁶ Kaldal 2016: 68

ordbruk som «me», «oss» og «vårt», så får historien betydning.¹¹⁷ At denne historien som tilhører oss blir tilført større betydning ved at forfatterne bruker narrative grep, skaper et enda sterkere kollektivt minne om en del av lokalhistorien som igjen skaper lokal identitet.

Som et siste eksempel som viser den positive fremstillingen av Skakke i årbøkene vil jeg se på hvordan den ene artikkelen har valgt å oversette et ord. I årboken fra 2017 har et sitat fra «Magnus Erlingsøns saga» blitt brukt. Jeg vil nå skrive setningen brukt i årboken og setningen som refereres til:

1. «en klok og fast mann, godt prøvd i strid og en god landsstyrer» (årbok)¹¹⁸
2. «en vis og haardsindet mand, meget prøvet i kampe og en god landsstyrer» (Sagalitteratur)¹¹⁹

Det er flere ulikheter her siden sitatet er oversatt til bokmål, men ett ord er likevel verdt å merke seg. Oversettelsen fra «haardsindet» til «fast mann». Hardsinnet som blir definert i «det norske akademis ordbok» som en som er hard, sta av sinn og/eller som har et forherdet sinn.¹²⁰ Valget av å gå for «fast mann» istedenfor det eksisterende og allerede brukte ordet «haardsinnet» mener jeg at kommer av at «fast mann» er et mer smigrende uttrykk enn «hardsinnet». Å endre et direkte sitat når det allerede eksisterende ordet fint kan brukes er spesielt, og kan derfor leses som nok et forsøk på å stille Skakke i et så godt lys som mulig.

5.2 Etne-soga

Etne-soga viser, som årbøkene, hvor viktig historien om Skakke og Erlingsson er for Etne. Vi kan allerede i innholdsfortegnelsen se at kampen om den norske tronen på 1100-tallet har en særstilling i Etne sin historie.

Etne-soga skal i seg selv være en historisk gjennomgang av Etne sin historie fra de eldste tider til 1660, og skriftstyrer er Ståle Dyrvik. Funnene fra denne boken henger sammen med hva vi allerede har funnet i analysen av de tre årbøkene. Skakkes negative sider blir valgt bort til fordel for mer smigrende beskrivelser. Mange av de allerede nevnte eksemplene dukker også opp her, men vi finner også noen nye. I slutten av kapitelet om «Kongen frå Studla» beskriver Dyrvik Skakke som Erlingssons mektige far.¹²¹ Han trekker også frem en av Snorres

¹¹⁷ Kaldal 2016: 104

¹¹⁸ Isaksen 2017: 40

¹¹⁹ Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

¹²⁰ Det norske akademis ordbok

¹²¹ Dyrvik et al. 1968: 289

fremstillinger hvor han skriver at «ingen mann i hæren hans var klokare og meir kunnig i slag, endå sume var meir bråhuga».¹²²

Disse er bare noen av eksemplene hvor positive beskrivelser blir brukt. Et av poengene jeg ønsker å gjøre med «Etne-soga» er i forlengelse av hva jeg allerede har analysert. Den positive fremstillingen av Skakke går igjen i all empirien min. Det er klart gjennom arbeidet med sagatekstene at fremstillingen som blir gjort i lokalhistorien i Etne er ensfarget. Gjennom fire ulike tekster produsert i og for Etne finner vi mange gjengivelser av Skakkes karakter og egenskaper, og ingen tar for seg hans hensynsløshet og brutale natur.

Historien om Skakke og Erlingsson i seg selv betyr ikke så mye, men det faktum at det er «vår» historie betyr mye. Ser man på Etne uten denne historien finner man jordbruk som viktigste næring, men ikke så mye annet som klart kan være med å definere kommunen. Dette betyr ikke at Etne ikke har andre ting å by på som både turiststed og hjemsted. Etne har en rik natur med fjord og fjell, men med Ullensvang kommune og Hardanger som nærmeste nabo er det en vanskelig jobb å knytte identitet til natur og landskap. Skakke og Erlingssons plass i norgeshistorien og deres tilknytning til Etne gjør at bygda har noe å samle seg rundt. Ser man Etne i lys av historien finner man en verdi, noe å være stolt over og noe en ønsker å identifisere seg med. I mangelen på andre alternativer som identitetsskaper kan vi forstå hvorfor Etne gjennom sitt lokalhistoriske arbeid har hatt en lokalidentitetsskapende historiebruk. Det har vært fremstillingen av denne historien som har vært grunnlaget for en samlet lokal identitet som det ikke bare innad, men også utad, er lett å være stolt over.

De regionale og lokale forfatterne som behandler historien, sitter med makt i sitt arbeid. De kan velge å forme sine tekster etter den generelle oppfatning. De velger selv om de vil fremstille historien i et negativt eller positivt lys. Kent Ryden beskriver i artikkelen «Writing the Midwest: History, Literature, and Regional Identity» at en regionsforfatter «skriver regionen».¹²³ Han definerer historien som da gir eller låner regionen identitet. Som vi så i Sola kommune så kan et steds identitet endre seg. Ryden forklarer videre at regionale forfattere ved å forme sine narrativ etter hva den samlede holdningen til historien er, kan forsiktig eller diskret omskrive eller forsterke historienes betydning for publikum. Dette kan gjøres i positiv eller negativ retning.¹²⁴ Rydens beskrivelse er passende for hva som gjøres med Skakkes og Erlingssons historie i Etne. De forsterker oppfatningene man har av historien om Skakke som

¹²² Dyrvik et al. 1968: 277

¹²³ Ryden 1999: 523

¹²⁴ Ryden 1999: 523

en sterk og flott mann, og unngår å utfordre dette bildet ved å ikke trekke frem beskrivelser av en mindre flatterende karakter. Lokalforfatterne bruker og former historien slik at regionen har en identitet, og samarbeider om å beholde narrative som de over flere år er blitt enige om å samles rundt. De skaper en positiv mening til historien.¹²⁵

5.3 Monument av Magnus Erlingsson som symbol for stolthet, identitet og verdiskaping

Monumentet av Magnus Erlingsson midt i Etne sentrum står der som et symbol på lokal identitetsbygging. En enslig skikkelse hevet over oss andre på sin sokkel, som med sin tilstedeværelse og kjente historie er et uttrykk for stolthet og noe man ønsker å identifiseres med i Etne. Denne figurative skulpturen er et kulturuttrykk for forholdet til fortiden.¹²⁶ Samfunnet har funnet ut at denne personen er verdt å minnes, og har valgt å markere og huske fortiden ved å forevige ham i bronse. Denne forevigelsen fastsetter Erlingssons historie og eget slektskap til Etne, og overfører historiens verdi til lokalmiljøet.

Et interessant spørsmål å stille er hvorfor man valgte å sette opp en statue av Erlingsson, når det er Skakke som går igjen i alt annet ellers i kommunen. Man finner ingen produkter med Erlingssons navn, ingen bygninger og heller ingen kulturinitiativ som har valgt å bruke navnet til barnekongen. Skakke har blitt hyppig brukt av flere aktører, og det virker som folk opplever hans prestasjoner og fremtreden i Norge som mest interessant og fengende.

Erlingsson statuen kom først, i 1980, altså før Skakkes navn dukket opp på produkter, i bedrifter og i lokalkultur. På 70 og 80-tallet ble det en stor økning i oppsetningen av minnesmerker og monumenter, og det ble mer og mer vanlig å forevige noe en sørget eller var stolt over.¹²⁷ Etne ble med på trenden og satte opp sitt eget monument.

Så hvorfor Erlingsson? Monumenter har som regel en historiebrukshensikt, og hensikten kan variere. Tilfellet i Etne har som hensikt å minnes en stolt og unik del av historien. Denne historien knyttes det lokale identitet til, og gjennom monumentet forsterkes denne identitetsskapingen. Statuen kom rundt samme tid som årbøkene for første gang ble utgitt, og historien om Skakke og Erlingsson ble en del av en lokal utvikling hvor historien deres ble stjernen i den lokale identitetsskapende historiebruken. Som nevnt var ikke den hyppige

¹²⁵ Ryden 1999: 523

¹²⁶ Bøe 2006: 180

¹²⁷ Bøe 2006: 184

bruken av Skakke i andre områder i bygda startet enda, og i et lokalhistorisk perspektiv var valget av monument enkelt. Det er klart at Erlingsson, kongen fra Etne, ville være enklere å samles rundt og være stolte av, enn riksstyreren fra Etne. Det er lett å samles om å bygge identitet rundt en kongelig skikkelse som i bøkene beskrives med uskyld og mot. Skakke derimot, med en mindre fengslende tittel, beskrivelser av masse mord, familiedrap og manglende sympati i sagavarkene, var vanskeligere å samles rundt som et lokalt monument.

Alt var lettere å samles rundt ved Erlingsson - hans tittel, gode ettermæle og tilknytning til Etne. Om vi ser på fordelene ved monumentets utseende, kommer Skakke nok en gang til kort. Hva gir en størst følelse av stolthet? En ung mann med kongekrone, eller en gammel mann med hode på skakke og uten krone? Erlingssons person og historie var den enkleste av de to å fremstille når en som samfunn ville minnes en stolt del av lokalhistorien. Ut ifra sagaverkenes beskrivelser var også Erlingsson det eneste riktige valget med tanke på verdiskapingen man ønsket. Hans fars harde hånd skånte muligens Erlingsson, og Snorres og Sverres beskrivelser kan tyde på at han beholdt mye av sin uskyld og rettferdighet helt frem til sin relativt unge død. Det er beskrivelser som «letlivet», «leken», «rettelig» og «fuld af glæde» i sagaene som gir Erlingsson noen særlige verdier som har gjort han verdifull som verdiskaper i Etne.¹²⁸

Magnus Erlingsson monumentet er enda et eksempel på fremstillingen av historien i Etne. Erlingsson person, tittel, utseende og historie var lettere å skape en reproduksjon av som ville skape stolthet. Selv om historien til Skakke er like viktig, så representerer monumenter viktige aspekter ved samfunnet og kulturen.¹²⁹ Med kunnskap om historien om far og sønn, så var Erlingsson en mye bedre representant for kommunen ettersom hans opptreden i livet var av en hyggeligere natur en sin far.

Ved å velge et monument av Erlingsson valgte mann i Etne å identifisere seg selv med kongen som hadde en sentral rolle i kampen om Norges trone på 1100-tallet. Slik kan samfunnet samle seg rundt monumentet som et uttrykk for deres stolte og felles identitet. Det faktum at Erlingsson monumentet ser opp mot Stødle kirke og sitt hjemsted er symbolsk og skal forsterke Erlingsson tilhørighet til Etne, og knytte både historie og lokalbefolkning nærmere.

¹²⁸ Sturlasøn, 1161-1177, Magnus Erlingsøns saga

¹²⁹ Evans & Lees 2021: 970

Monumentet er også en form for kommersiell historiebruk. Den fungerer som en turistattraksjon og har en økonomisk verdi for samfunnet. Ved å sette opp monumentet så fremheves Erlingssons historiske verdi for kommunen. Monumentet kan altså ses på som en form for kommersiell historie, hvor historien blir brukt som et verktøy for turisme og øker den lokale verdien. Denne økningen i verdi gjør Etne som vare mer verdifull. Etne bruker Erlingsson som en kulturell og historisk ressurs ved å gjøre han om til et kommersielt produkt som kan oppleves av alle som besøker bygda.

Ved å sette opp et slikt monument så kan det bli sett på som både en identitetsskapende gjenstand, og en gjenstand som bidrar til økonomisk verdi. Denne verdien kan oppstå på flere måter. Monumentet i seg selv kan øke verdien til Etne ved å være en turistattraksjon. Monumentet kan også bidra til å gjøre historien til Erlingsson til en del av identiteten til bygda, slik at mennesker med interesse for norsk vikingtid og middelalder oppsøker Etne for å komme nærmere kulturen og historien. Det oppstår en meningsskaping rundt monumentet som er definert av de gjeldene sosiale rammene den befinner seg i.¹³⁰

Det historiske monumentet har altså både en identitetsskapende og kommersiell funksjon for de med lokal tilhørighet og turister eller forbireisende.

Som forklart i empiridel ble det i 2003 i Etne satt sammen og fremført en historisk gjenskaping, et «sogespel» ved navnet «Kongen frå Etne» av Johannes Heggeland.¹³¹ Det har vært ulike meninger rundt slike gjenskapinger som historieformidlere. Å formidle historien i en slik form, særlig da i lokalmiljøer, mener flere at blir en form for nostalgi istedenfor at den har en historisk faglig nøyaktighet.¹³² Andre mener at de kan spille en viktig rolle i skapingen av kollektive minner. Stephen Gapps argumenterer for at historiske gjenskapinger fungerer som sosiale minnesmarkeringer av kollektive minner knyttet til en historisk hendelse.¹³³ Samtidig er evnen til å kunne være selvkritisk og ha fokus på den historiske nøyaktigheten nødvendig for å få en god og riktig historisk forståelse.

Gapps argumenterer videre for at menneskene som tar del i gjenskapingen kan ses på som mobile monumenter.¹³⁴ Man representerer, akkurat som et monument, en del av fortiden. Slik

¹³⁰ Engebretsen 2010: 23

¹³¹ Landro 2003

¹³² Gapps 2009: 395

¹³³ Gapps 2009: 395

¹³⁴ Gapps 2009: 406

et monument ofte er knyttet opp til en allerede kjent sosial enighet, formes et slikt sogespel etter en felles forståelse mellom publikum og eksekutører. Denne felles forståelsen er viktig siden man må matche eller engasjere publikums minne.

Jeg var ikke tilstede og har ikke tilgang til opptak av innholdet i sogespelet i Etne, og derfor ikke mulighet til å analysere fremstillingen. Jeg kan bare se det i lys av historiebruksfeltet og forsøke knytte det til identitet og det kommersielle. Sett bort i fra hvilken fremstilling som ble utspilt, hadde sogespelet i Etne samme hensikt og mål som Erlingsson monumentet. Det blir som Gapps forklarer en form for kollektiv minneskaping og å felles minne en del av historien.¹³⁵

Både Erlingsson og sogespelet bidrar til å skape et kollektivt minne. Begge er også uttrykk for en del av historien som har blitt dratt frem i det lokale «spotlightet», og bidrar til å styrke historiens fundament i bygda. Ved å reise et monument og gjenskape en hel historie gjennom en oppvisning, knyttes den historien som formidles til en felles identitet for de som tar del i den.

5.4 Skakke som merkevare

Sammen med lokalhistoriens fremvekst og årbøkens positive fremstilling av Skakke og Erlingsson har historien blomstret som lokal identitetsmarkør. Hvordan denne historien har blitt til noe innbyggerne i Etne ser på som sitt eget viser i dag igjen i flere aspekter ved lokalmiljøet. Historien til Skakke og Erlingsson blir brukt i merkevarebygging i særlig en virksomhet. Denne virksomheten har virkelig tatt historien til sitt bryst, og utnytter den for alt den er verdt. Som nevnt tidligere forsvinner navnet Magnus Erlingsson her, og Erling Skakke er den som blir frontfigur for den kommersielle historiebruken i Etne.

Jeg vil videre i denne analysen ved hjelp av den multimodale analysemetoden se på hvordan Skakke tydelig blir brukt i merkevarebyggingen av virksomheten Skakke Røykeri AS sine produkter.¹³⁶ Bedriften skal analyseres i lys av det kommersielle historiebruksbegrepet, samt vise hvordan vi ser eksempler på globalisering, storytelling og misbruk av historien.

I navnet på virksomhetens nettside, «Skakkelaks.no», finner vi en tydelig indikator på hva som er hovedinspirasjonen til produktene merkevarebygging. Ser vi på flere av produktene som selges på virksomhetens nettside er det ingen vanskelig oppgave å fastslå hvilken del av

¹³⁵ Gapps 2009: 395

¹³⁶ Øyjord 2021

Etne historie som har hatt påvirkning på valg av navn og historisk inspirasjon. Noen eksempler på produkter som produseres og selges er Skakkelaks, Skakkeare, Skakkechips, Skakke viltgrill, Skakke viltkarbonader, Skakke middagspølse og Skakke bålbacon.¹³⁷ Navnet «Skakke» går igjen i nærmest alle produktnavn på nettsiden. På nettsiden skriver de at de har «genuin interesse for foredling av fisk og kjøtt (spesielt vilt) etter urgamle norske tradisjoner ...».¹³⁸ At virksomheten har valgt å bruke Skakke i sin markedsføringsstrategi forklarer de på nettsiden sin. Mye av matproduksjonen baserer seg på røykte varer av fisk og kjøtt. De begrunner så valget av «Skakke» med at i 2006 lanserte Nicolas Mahe De Berdouares Erling Skakke konjakk i Etne. Denne konjakken var laget som en hyllest til sine forfedre, altså Erling Skakke. Øyjord kom så på ideen om å marinere laksen sin i Skakke konjakken.¹³⁹ De trekker videre også kort frem historien til Skakke.

5.4.1 Glokaliseringens samhandling mellom det globale og lokale

Bruken av den franske konjakken i sine lokale kjøtt- og fiskeprodukter er et eksempel på glokalisering. Glokaliseringsbegrepet får litt ulike beskrivelser, og kan knyttes opp til Skakkelaks på to måter. Den ene er hvordan de lokale produktene bruker et internasjonalt produkt som baserer seg på lokalhistorien til Etne til å legitimere produktenes navn. De har funnet og brukt et fransk produkt til å rettferdiggjøre sin egen markedsføring av produktene. Det blir her en samhandling mellom det globale og lokale.¹⁴⁰ Du har et internasjonalt produkt som blir tolket lokalt i lys av den kulturhistorien som finnes, og bruker det globale produktet i ditt eget arbeid med å uttrykke en lokal identitet gjennom din virksomhets storytelling.

Begrepet glokalisering kan også ifølge Svein Ivar Angells artikkel «Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger» vise til hvordan man i et globalisert samfunn nå i større grad tar i bruk lokale identitetsmarkører i sin egen markedsføring ovenfor omverdenen.¹⁴¹ Den store verden har blitt gjort mindre av globaliseringen, og den kommersielle konkurransen har blitt mye større. Mennesker og virksomheter må i større grad konkurrere om oppmerksomhet og identitet. Det er her glokalisering kommer inn, ved å se lokalt istedenfor globalt når det kommer til markedsføring. Man ser heller lokalt etter kvaliteter som kan fungere som identitetsmarkør, og kommunene blir i dette tilfellet sin egen vare. Eksempler på

¹³⁷ Øyjord 2021

¹³⁸ Øyjord 2021

¹³⁹ Øyjord 2021

¹⁴⁰ Berge et al. 2018: 19

¹⁴¹ Angell 2015: 58

slike lokale kvaliteter kan være landskap, natur og kulturarv. Angell og Hardanger er her et godt eksempel. De har brukt sine bratte fjell, dype fjorder, fruktgårder og «Brudeferd i Hardanger» til å skape en lokal identitetsmarkør i markedsføringen av regionen.

Skakke Røykeri har gjort noe av det samme i sin virksomhet i Etne. Kvalitetene som blir brukt av røykeriet i Etne er kulturarv og lokale råvarer (mat). De har tatt et fransk produkt som har latt seg inspirere av norsk historie, nærmere bestemt historie fra Etne, og igjen blitt inspirert til å benytte dette til å videreutvikle sin egen ide. Ved å bruke lokal laks marinert i en fransk konjakk hvis navn er blitt inspirert av Erling Skakke,¹⁴² benyttes en del av kulturhistorien i samarbeid med lokale råvarer i markedsføring av kommunen. De har brukt impulser fra det globale og knyttet det til det lokale, og slik styrket den lokale identiteten både innad og utad.¹⁴³ Denne lokale fortolkningen og tilpasningen ved hjelp av et globalt produkt som Skakke konjakken er, blir så brukt som utgangspunkt for lokal identitetskapning samtidig som den markedsfører Etne. En slik samhandling mellom det lokale og globale som vi har sett her, er et eksempel på glocalisering.¹⁴⁴

5.4.2 Misbruk av historie – «Skakkelaks – Heilt konge»

I analysen av produktene, markedsføring, slagord og reklamevideoer ser vi flere tilfeller av misbruk av historie. Særlig i markedsføringen av produktene gjennom reklamevideoer og slagord finner vi tilfeller hvor historien er fordreid i forhold til hva historievitenskapen sier.¹⁴⁵

Først kan vi se på hovedslagordet til Skakke Røykeri sin Skakkelaks. Slagordet sier «Skakkelaks – Heilt konge», og dukker opp øverst på nettsiden og blir der uansett hvilken artikkel eller oppskrift du videre velger å

trykke deg inn på. Figur 2 viser hvordan nettsidens øvre del ser ut. Mellom teksten brukes det et bilde av en mann med hjelm, ringbrynje og et sverd. Ut ifra et slagord som også brukes og vil analyseres senere,

Figur 2: Slagord "Skakkelaks.no". Godt lokalt.

skal mannen i all sannsynlighet forestille en viking. Historien brukes her for å gi produktene en identitet, og slik skape et bedre markedsføringsgrunnlag. Ordbruk som «Heilt konge» knytter produktene opp mot kongelighet, som kan oppfattes som nærmest synonymt med

¹⁴² Frøkedal, 2006

¹⁴³ Angell 2015: 58

¹⁴⁴ Berge et al. 2018: 19

¹⁴⁵ Bøe & Knutsen 2013: 19

«bedre». Problemet er at Skakke selv aldri var konge. Han var bare Erlingssons formynder, og satt aldri med tittelen konge. En slik bruk av fortiden for å skape en identitet kan ses på som en form for historievridning. Konge høres bedre ut en formynder, riksstyrer eller stormann, og et feil bilde gis dermed av fortiden for å kunne selge.

Om vi leter videre på nettiden til Skakke Røykeri finner vi enda et slagord som ikke står helt i stil med hva historievitenskapen sier. I en av reklamevideoene på nettsiden, nærmere bestemt for «Skakkelaks» og «Skakkeare», avsluttes videoen med slagordet «Made by vikings».¹⁴⁶ Personene i videoen er kledd i klær som ser ut til å høre til vikingtiden eller middelalder, men ettersom videoen avsluttes med «Made by vikings» og personene demonstrere deler av foredlingsprosessen, er det rimelig å anslå at klærne representerer vikingbekledning. Musikken i bakgrunnen stemmer også godt overens med musikk fra vikingenes tidsepoke. Hazel Richardson beskriver i sin bok «Life of the Ancient Vikings» noen av instrumentene som man mener ble brukt av vikingene. Panfløyter, lyrer, rebecs og lurer er instrumentene Richardson nevner, og i videoen kan man høre instrumenter som kan passe beskrivelsene av disse instrumentene.¹⁴⁷

Samspeillet mellom bekledning, musikk og slagord skal gi oss en forestilling av at vi er i vikingtiden, og at produktene tilhører denne stolte fortiden. Et problem er at Skakke, som er inspirasjonen for navnet på konjakkmarinaden som gir laksen og ørreten sitt særpreg, samt navnet på selve fiskeproduktene, ikke tilhørte vikingtiden. Skakke levde fra 1115 til 1179, mens vikingtiden markeres slutt ved slaget ved Stamford Bro i 1066.¹⁴⁸ Dette betyr at Skakke tilhører middelalderen, ikke vikingtiden. Med tanke på at hele virksomheten er bygget opp rundt Skakke og hans navn, er det rimelig å forvente at produsenten burde være klar over en slik detalj. Det kan tenke seg at Skakke Røykeri henviser til det faktum at vikingene tilhørte Skandinavia, og at vi dermed kan regnes som etterkommere av vikingene, dermed «Made by vikings». Det er likevel klart at forholdet vi, og resten av verden, har til vikingene brukes som et historiekommersielt markedsføringsmiddel. Dette kan ses på som misbruk av historien hvor vikingkonseptet blir brukt til virksomhetens fordel, når historien som blir benyttet ikke tilhører denne epoken. Det passer ikke helt sammen å påpeke at produktene er laget av vikinger, når den historiske karakteren du har valgt og markedsføre bedriften din med tilhørte en annen tid.

¹⁴⁶ Svein Egil Økland, ØKLAND FOTO AS 2020: 53, 15. september

¹⁴⁷ Richardson 2005: 24

¹⁴⁸ Titlestad 2020: 17

5.4.3 Kommersiell- og identitetsskapende historiebruk ved hjelp av Skakke og «storytelling»

Skakke Røykeri og Skakkelaks.no som virksomhet har brukt en del av Etnes kulturhistorie for å gi seg selv et ansikt utad. Den lokale bedriften gjenspeiler deler av kulturen rundt seg, og bruker på den måten storytelling. Virksomheten retter storytelling sin mot to behov i samfunnet med sine varer og sin historiebruk.

Første behov er et populært samtidsaktuelt tema. Virksomheten satser på, og reklamerer med lokalprodusert mat, som kommer inn under det mye omtalte begrepet «kortreist mat». I en verden hvor klimakrise nevnes ofte, har fokuset på klimareddende tiltak blitt vanlig. Å produsere og bruke «kortreist mat», er mat som har tilhørighet til et bestemt sted eller en region, og som har noen særegne kvaliteter som kobles til geografisk opprinnelse eller lokale historier som igjen kan benyttes i markedsføring.¹⁴⁹ Marianne Østerlie forklarer at i Frankrike knyttes det lokale aspektet opp mot at området har en lang tradisjon for hvordan varen blir produsert eller høstes, og at det skal være en kompetanse som har gått i arv gjennom generasjoner.¹⁵⁰ Skakke Røykeri reklamerer med at de bruker urgamle tradisjonelle måter som inneholder lært av sine foreldre, og oppfyller dermed ønsket om tradisjon gjennom generasjon beskrivelsen til Østerlie.¹⁵¹ Råvarene er fra lokale bønder og slaktet, partert og tilberedt av eieren selv.

Virksomheten retter altså storytelling mot menneskers og planetens behov for mat med mindre klimaavtrykk, samtidig som de bruker lokale råvarer som folk flest i Etne kommune har kjennskap og et forhold til. Det er et stort fokus på kortreist mat, særlig i Norge, og dette blir brukt som et grep i storytelling ved at en bygger bedriftsidentiteten opp rundt dette behovet.

Det andre behovet storytelling rettes mot er noe man føler følelsesmessig tilknytning til. Historien om Skakke og Erlingsson er gjennom sagaer, minnesmarkeringer og årbøker blitt en del av identiteten til Etne og innbyggerne der. Skakke Røykeri har tatt denne historien og bygget virksomheten opp rundt den, og brukt den i markedsføringen med en kommersiell hensikt. I stedet for å konstruere en historie som er enkel å samles rundt, har de brukt den lokalhistoriske fremstillingen av Skakke og Erlingsson til sin fordel. De har tatt de to mest velkjente navnene i Etne, og gjort dem til sine egne. Dette er et effektivt kommersielt virkemiddel, å bruke en særegenhet og stolthet fra egen historie som det allerede er en

¹⁴⁹ Østerlie 2012: 120

¹⁵⁰ Østerlie 2012: 120

¹⁵¹ Øyjord 2021

følelsesmessig tilknytning til, og bygge en bedrift rundt noe som allerede knyttes identitet til i kommunen.

Navnet «Skakke» får folk til å ville kjøpe produktet, ettersom Skakke Røykeri har brukt de to samfunnsbehovene «kortreist mat» og følelsesmessig tilknytning aktivt i sin storytelling. Forbrukerne assosierer da skakkeproduktene med kvalitet, ettersom det er lokale og kjente råvarer, og gjennom sin historiebruk vekker et kollektivt minne om en stolt og viktig del av egen kulturhistorie. Dette er et tydelig eksempel på kommersiell historiebruk.

Gjennom å rette storytellingens sin mot de to behovene, kortreist mat og følelsesmessig tilknytning, bruker Skakke Røykeri også kultur og historieaspekter ved kommunen som har lokale kvaliteter, og skaper slik noen Østerlie kaller «stedegenhet».¹⁵² Denne «stedegenheten» som oppstår er gjenstand for både kommersielt potensial i kommunen, og lokal identitetsskaping. Skakkeproduktene og virksomheten som helhet bidrar altså ved sine lokale kvaliteter og salgsengasjement til et godt kommersielt og identitetsfundament.

Bøe og Knutsen forklarer at vi alle hører til et sted. De følger så opp med spørsmålet «Har stedet identitet?».¹⁵³ Et steds identitet skapes av en selv, det er «du» som gir stedet mening gjennom opplevelser og minner. Du har gjort deg opp en forestilling av stedet sammen med samfunnet du omgir deg. Bøe og Knutsen skriver videre at «Gjennom å gi stedet navn etableres en relasjon mellom mennesker, rom og tid».¹⁵⁴ Det samme kan sies om navngiving innad i et sted. Det er flere eksempler på dette i Etne. Skakkesenteret, Etnes kultursenter, har fått et navn som bidrar til å etablere en relasjon mellom bygget, stedet, mennesker, tid og historie. Navnebruken representerer noen verdier ved kommunen, samtidig som den er med å styrke disse verdiene ytterligere. Stedet representerer noen spesifikke kvaliteter som vi som bor der tillegger de. Begrepet «konstruktivistisk forståelse» forklarer dette ved at nasjonale, eller i dette tilfellet lokale, identiteter konstrueres gjennom samhandling og lokale institusjoner. Det oppstår en «forestilt» enhet som med samhandling innenfor en gruppe over tid har blitt tillagt bestemte egenskaper og verdier.¹⁵⁵ Det Bøe og Knutsen trekker frem er at

¹⁵² Østerlie 2012: 120

¹⁵³ Bøe & Knutsen 2013: 42

¹⁵⁴ Bøe & Knutsen 2013: 43

¹⁵⁵ Bøe & Knutsen 2013: 45

identitet er noe vi som mennesker tillegger stedet. Et steds identitet er sosialt skapt, og slik har alle steder ulike identiteter.¹⁵⁶

Det er i denne konstruktivistiske forståelsen vi kan forstå navnebruken i Etne som identitetsskapende historiebruk. Ved å kalle et kulturhus, som er bygdas kulturelle samlingspunkt med kino, teaterscene, idrettshall, ungdomsskole, musikkskole, treningsrom og kafe, for Skakkesenteret, så skapes en tilknytning mellom historien om Skakke og et kulturelt samlingspunkt for alle i kommunen. Siden denne forståelsen av stedet er sosialt skapt, har den også egenskapen til å endre eller styrke seg.¹⁵⁷ Slik vil navn som Skakkesenteret, som ble åpnet i 2012, bidra til å styrke dette forestilte felleskapet.

Samtidig som Skakkesenteret er et eksempel på identitetsskapende historiebruk, kan vi i tillegg se et kommersielt aspekt ved navnet. Om vi ser på årbøkene positive fremstilling av historien, Magnus Erlingsson statuen og stedsnavnene som fortsatt er de samme som for snart 900-år siden, er det tydelig at Skakke og Erlingssons historie er forsøkt gjort til en sentral og viktig del av det forestilte felleskapet rundt kommunen. All denne historiebruken er for å gi Etne Østerlies «stedegenhet», finne noe som er vårt eget, som gjør at vi skiller oss ut og oppfattes interessante, både innad i kommunen og utenfor kommunegrensene. Å bygge kommunenes identitet rundt en sentral del av nasjonalhistorien kan ses på som et sjakktrekk med tanke på å skape interesse nasjonalt, og til og med internasjonalt. Som Kjell Arild Pollestad påstår i NRK-dokumentaren «Boken som reddet Norge?» var det antakelig ikke noe verk ved siden av bibelen som har betydd så mye for Norge som «Snorres kongesagaer».¹⁵⁸ Pollestad forklarer videre at Snorre har gitt oss en stolthet ved å vise at Norge ikke bare var et lydrike under Danmark og Sverige, men hadde en spennende og stolt historie og vise til selv. Det faktum at Magnus Erlingsson har en egen saga i Snorres sagaverk, og at Erling Skakke ved flere anledninger nevnes og beskrives i både Erlingssons saga og andres, viser hvor sentrale de var i sin egen tid. Det er ikke alle forunt å få så mye oppmerksomhet i et av norgeshistoriens kanskje viktigste litterære verk.

Å bruke denne historien som har primærkilder som støtter opp under både sted og betydning gir Etne et godt grunnlag for å bygge det kommersielle ved hjelp av historiebruk. Det er akkurat dette Erlingsson monumentet, den positive fremstillingen og bruken av Skakkes navn er. De er uttrykk for kommersiell historiebruk, hvor de implementerer kommunens

¹⁵⁶ Bøe & Knutsen 2013: 45

¹⁵⁷ Bøe & Knutsen 2013: 45

¹⁵⁸ NRK-TV 2022: 33:30-33:57

kulturhistorie gjennom Skakke og Erlingsson som en del av stedsidentiteten, og slik øker det kommersielle potensialet i bygda ved å knytte den til en sentral og kjent del av nasjonalhistorien. Etne blir ved å knytte historien til seg et mer attraktivt sted.

Når et sted ved hjelp av historiebruk klarer å skape en identitet og et kommersielt grunnlag knyttet til historien, åpner dette dører for andre. Den allerede diskuterte Skakkelaksen er et eksempel på hvordan en allerede fastsatt identitet og historie kan benyttes av andre med et kommersielt motiv. De bruker kommunens historie for å selge og bygge en bedriftsidentitet. En annen aktør som har valgt å bruke historien på en lignende måte er «Skakkekoret». «Skakkekoret» er et damekor som i mange år har vært et populært kulturelt innslag i Etne og tettstedene rundt. Her brukes samme navn som «alltid», «Skakke». Skakkekoret har en historiebruk som er litt annerledes fra Skakkesenteret. En hovedmotivasjon her er kanskje ikke å videreutvikle et forestilt felleskap og identitet, men heller å bruke dette allerede etablerte felleskapet til sin fordel. Ved å bruke dette etablerte navnet, gjenspeiler koret en allerede samfunnsetablert identitet, og blir slik nærmest automatisk en integrert del av det lokale felleskapet. Dette betyr ikke at koret og medlemmene i seg selv ikke spiller en viktig rolle, åpenbart gjør de det. Men ved å velge et navn som det allerede lokalt knyttes gode verdier og en følelse av tilknytning til, plasserer de seg selv og koret automatisk inn i et allerede forestilt felleskap. Ved å gjøre dette ved hjelp av historiebruk passer de automatisk inn i den sosiale rammen, samtidig som de ved egen historiebruk bidrar både til identitetsskaping og til å øke det kommersielle potensiale i kommunen.

Gjennom analysen av Skakkelaks, Skakkesenter og Skakkekor i lys av kommersiell og identitetsskapende historiebruk kan vi se at alle bruker historien med en form for hensikt. I hvilken grad denne hensikten er bevisst varierer nok fra de ulike aktørene, men at valget av å bruke Skakke kommer av at det i Etne følger en viss verdi med navnet, kommer tydelig frem.

Noe vi har sett ved å se på de tre aktørenes bruk av kommersiell og identitetsskapende historiebruk på et lokalnivå, er at de to typologiene henger tett sammen. Den ene kommer sjelden uten den andre, og de fungerer ofte i samspill med hverandre på en lokal arena. Skakkelaks sin kommersielle praksis og merkevarebygging ved hjelp av Skakke, bruker historien med kommersielt formål. Samtidig blir virksomheten et nytt lokalnæringsstøttestykke. Dette støttestykket i kommunen som aktivt reklamerer og bruker navnet og historien til kommunen tilfører da identitet ved sin praksis og deltagelse. Den trenger ikke tilføre en ny

eller annerledes identitet, men kan bygge vider på, og utvikle identiteten som allerede har slått rot. Det er denne utviklingen Skakkelaks, Skakkesenteret og Skakkekoret bidrar til. Med sine ulike motiver bidrar samtlige til både den kommersielle og identitetsskapende historiebruken, og de to typologiene utfyller hverandre på et lokalt-kommunalt plan.

5.5 Stedsnavn som identitetsmarkører i Etne kommune

Vi kan lese om flere stedsnavn i Etne kommune i Heimskringla. Blant annet Gjerde, Stødle (Studla) og Kyrping. Flere steder har det blitt gjort utgravinger og funn fra jernalderen som tyder på at disse stedene har vært gårder eller bosetninger i Etne.¹⁵⁹ Gjerde er en av disse plassene, og er derfor et sted som kobles opp mot Skakke og Erlingssons samfunn. Disse stedene har direkte koplinger til historien og er en del av historien i seg selv. Denne koblingen til kulturhistorien gjør at de kan bli sett på som identitetsmarkører i Etne kommune.

Sigrid Lien har i sin artikkel «Not «just another boring tree» - landskapet som identitetsmarkør i norsk og samisk fotografi» sett på hvordan fotografier av landskapet i Norge etter 1814 har hatt en rolle som nasjonal identitetsmarkør.¹⁶⁰ Lien skriver i artikkelens konkluderende del at «Landskapet og de navngitte stedene og deres historier gjør den samiske identiteten til noe synlig og fysisk tilstedeværende. Historien blir nåtid».¹⁶¹ Det samme er tilfellet i Etne kommune. De navngitte stedene som har vært en del av Etne siden 1100-tallet, og høyst sannsynlig lang tid før det også, og historiene tilhørende dem har vært med på å gjøre den lokale identiteten synlig. Disse stedsnavnene fungerer som identitetsstabilisatorer. De har alltid vært der, og knytter i samspill med primærkilder og empiri Etne kommune til sin kulturhistorie. Vi finner historien om Skakke og Erlingsson i disse stedene, og stedene er uttrykk for lokalhistorien i nåtid.

Som identitetsstabilisatorer blir stedsnavnene til en synlig og fysisk del av identiteten vår.¹⁶² De er gjenværende bevis på at denne delen av historien tilhører kommunen og innbyggerne boende her. Stedene markerer en del av historien, og markeringen er konstant og bidrar slik til at vi kan ha et stabilt forhold til vår egen historiske identitet. Om stedenes navn ikke er direkte uttrykk for historiebruk, kan ivaretagelsen av dem knyttes til den identitetsskapende

¹⁵⁹ Søren Diinhoff 2004: 4

¹⁶⁰ Sigrid Lien 2014: 148

¹⁶¹ Lien 2014: 159

¹⁶² Lien 2014: 159

historiebruken. Ved å ta vare på dem lar vi en del av historien forbli synlig i kommunen, og bruker slik historien indirekte på en identitetsskapende måte.

5.6 Betydningen av lokalhistoriens vekst i Etne – fra jordbrukskommune til middelalderhistorie

Etne kommune har de siste 70-årene gått fra å være en jordbrukskommune til å bli noe mer. Kommunen identifiserer seg ikke bare med jordbruksnæringen lengre, men har vært gjennom et identitetsskifte. Jeg mener lokalhistoriens fremvekst har bidratt til dette identitetsskiftet.

Historien som Etne har valgt å favne om har alltid vært tilgjengelig i sagaverkene, men det er gjennom lokalhistoriens vekst på 60- og 70-tallet at den lokale kulturen og egne slektsrøtter ble mer betydningsfullt.¹⁶³ Dag Hundstad forklarer i artikkelen «Lokale historier: Lokalhistorie, muntlig historie og historiefag i et historiografisk perspektiv» at vi ikke har direkte tilgang til fortiden. Vi trenger derfor fortolkere i form av sogeforfattere, faghistorikere eller egne minner i form av minneinnsamling. Man skiller mellom det subjektive og det objektive. Minnene knyttes ofte til det subjektive ettersom de er muntlige, erfaringer, opplevelser eller inntrykk, mens det objektivt knyttes til historie i form av tekst, kunnskap og egen refleksjon.¹⁶⁴ Etne er i den posisjonen at de sitter med tekst i form av primærkilder, og har muligheten til å ha en objektiv tilnærming til materialet. Jeg skal ikke påstå at Etne ikke har forsøkt hatt en objektiv tilnærming, men jeg vil påstå gjennom hvordan Skakke og Erlingsson fremstilles i det lokalhistoriske arbeidet at objektiviteten har vært mangelfull. Beskrivelsene er ikke særlig nyanserte og fokuserer nærmest utelukkende på den positive og flatterende siden av historien. Som jeg allerede har diskutert blir dette gjort med en lokalidentitetsskapende hensikt.

Alle de mange år før lokalhistorie som begrep ble aktualisert, hadde man ikke fokus på historie på samme måte, i hvert fall ikke i mindre lokalmiljø. Fokuset lå på de hverdagslige gjøremål, og hva man hadde å leve av. Etne kommune var et bondesamfunn med jordbruk som primærnæring. Ståle Dyrvik skriver i «Etne-Soga» at « ... i Etne, vart skatteytarane inndelte i odelsbønner, leiglendingar, øydegardsmenn og husmenn. Andre yrkesgrupper var det ikkje tale om, og det kan vel takast som eit vitnemål om at jordbruket må ha vore den

¹⁶³ Hundstad 2020: 15

¹⁶⁴ Hundstad 2020: 6

absolutte hovudnæringsvegen i bygda».¹⁶⁵ Etter hvert som håndverker yrket ble vanligere, fikk det overbefolkede bondesamfunnet litt avlastning,¹⁶⁶ men jordbruket har forblitt den viktigste næringen i kommunen helt til i dag.

Etne har som historisk landbruksbygd nå i nyere tid fått en ny identitet. Gjennom lokalhistorisk arbeid har kulturhistorien blitt gjenopplivet, og gitt Etne som hjemsted og turistmål et nytt ansikt. Først vil jeg bare vektlegge jordbrukets verdi og betydning, både i dag og historisk. En rapport fra 2016 gjort av Norsk institutt for bioøkonomi viste at norsk matindustri er en av Norges største fastlandsindustrier. Det var i 2016 over 45 000 gårdsbruk i drift, og ca. 50 000 årsverk tilknyttet jordbruket. Disse tallene vil si at 20 prosent av samtlige landbaserte industriansatte hører inn under jordbruksnæringen.¹⁶⁷

I et historisk perspektiv har vi skriftlige kilder som omhandler norsk landbruk og norske bønder 700-800 år tilbake i tid.¹⁶⁸ Mellom 1350 og 1814 forklarer Kåre Lunden at mer enn 80 prosent av den norske befolkning var tilknyttet jordbruket, og det norske samfunnet i perioden ble kalt for «bondesamfunnet».¹⁶⁹ Lunden skriver videre at «Alt som vedkom norsk økonomi, vedkom også bøndene (jordbrukarane), som langt på veg *var* folket».¹⁷⁰ Norge var, og er fortsatt, avhengige av sitt eget jordbruk. Bøndene og deres mark har vært avgjørende for Norge som nasjon, og det er rimelig å påstå at landets identitet i mange hundre år var «jordbruket».

Sammen med globalisering og utviklingen til et verdenssamfunn hvor betydningen av landegrenser minskes og handel flyter fritt, har behovet for nye identiteter vært stort over hele verden. Dette er Etne kommune et eksempel på. Selv om kommunen fortsatt beskriver seg selv som en jordbrukskommune,¹⁷¹ har utviklingen i verdenssamfunnet de siste 100-årene gjort at verdien av kunne selge seg selv til andre har blitt for stor. Å være en jordbrukskommune alene mangler både særpreg og kommersielt potensial. Blant 37 682 gårdsbruk i Norge i 2022,¹⁷² er det vanskelig å skape en identitet og et kommersielt potensial som klarer å skille seg ut.

¹⁶⁵ Dyrvik et al. 1968: 353

¹⁶⁶ Dyrvik et al. 1968: 371

¹⁶⁷ Bardalen 2016: 14

¹⁶⁸ Lunden 2002: 8

¹⁶⁹ Lunden 2002: 8

¹⁷⁰ Lunden 2002: 394

¹⁷¹ Etne kommune 2023

¹⁷² Statistisk sentralbyrå 2023

Etne har klart ved hjelp av lokalhistorien å finne frem et særpreg. Historien om Erling Skakke og Magnus Erlingssons kamp om den norske tronen har gjennom lokalhistoriske verk som årbøker og «Etne-soga», monument, sted- og bygningsnavn, lokale virksomheter og kulturinnslag klart å skape et identitetsskifte i samfunnet. Vi er fortsatt opptatt og stolte av å være en jordbrukskommune, men vi har og en kulturhistorie som vi samles rundt og som knyttes stor stolthet til. Og gjennom det lokalhistoriske arbeidet har grunnlaget blitt lagt for at andre aktører skal kunne bruke historien med en egen hensikt.

Lokalhistoriens vekst har bidratt til å tillegge Etne kommune et nytt ytre. Vi er ikke lengre bare en av mange jordbrukskommuner, men har en unik historie som har vært betydningsfull utenfor vår egen kommunegrense. Vi identifiserer oss med en del av historien som nasjonen som helhet burde være stolte av. En tid hvor Norge og Skandinavia ble sett på som en europeisk makt, var Etne ett av høysesene hvor noen av tidens mest sentrale skikkelser bodde.

Det har vært et naturlig identitetsskifte. Med lokalhistorien vekst ble historien om Skakke og Erlingsson et naturlig valg å samle seg rundt. Jordbruket spiller fortsatt en viktig rolle, men historien fra sagatiden har overtatt rollen som kommunens identitetsskaper.

5.7 Skakke og Erlingsson – «narrativ forkortelse» og identitetsbegrepet

De forskjellige anvendelsene av Skakke og Erlingsson vi har gått gjennom i denne oppgaven viser at det er en felles forståelse om, eller en delt oppfatning om historien som tilhører navnene i Etne. Dette er noe vi kan kalle for «narrative forkortelser».

Moldrheim forklarer at narrative forkortelser er avhengig av en delt referanseramme som vi får gjennom sosialisering.¹⁷³ I denne oppgavens tilfelle er denne sosialiseringen sterkest knyttet til lokalmiljøer i Etne, om det skulle være på skolen, på butikken, i sentrum eller på trening. I Etne har det blitt knyttet narrative forkortelser til navnene Skakke og Erlingsson. Ser man på bruken av navnet «Skakke» i for eksempel kulturhus, Skakkekoret og Skakke Røykeri sine skakkeprodukter, så befinner det seg i Etne allerede en historie tilknyttet det navnet. Å lese «Skakkelaks» eller «Skakkesenteret» vekker en fortelling. Som vi allerede har slått fast fører denne fortellingen med seg identitet i lokalmiljøet i Etne. Det er et eksempel på hvordan historiebruk som identitetsskaper flyter over i den kommersielle historiebruken. Lokale historielag, faghistorikere og enkeltpersoner har brukt historien om

¹⁷³ Moldrheim 2021: 45

Skakke på en slik måte at den har blitt så tett knyttet til bygda at man identifiserer seg selv med den, og at det er en felles forståelse om et narrativ som tilhører konkrete skikkelser i denne historien. Disse narrative forkortelsene som oppstår legger til rette for at kommersielle aktører skal kunne bruke navn i sin markedsføring.

Erlingsson monumentet kan også bli sett på som et eksempel på narrativ forkortelse. Det faktum at monumentet står der uten verken navn eller noen form for beskrivelse viser hvor sterk den felles forståelsen rundt historien til Erlingsson er. Det er ikke slik at det er noen form for hemmeliggjøring å ikke knytte statuen til noe tekst, men kronen og hans hvilende blikk mot Stødle kirke og sitt hjemsted passer bare en i Etnes historie. Det er ifølge Hans Olofsson vanlig med monumenter som bare uttrykker noe ved sin utforming og konstruksjon.¹⁷⁴ Slike «stille» monumenter finnes over hele verden, og er et uttrykk for historien i samfunnet. Etnebuen passerer Erlingsson monumentet i sin hverdag uten å reflektere over det. Monumentet er blitt en del av lokalsamfunnet, en del av «oss», og blir slik i lys av den narrative forkortningen en stille idetentitetspåminner.

At fortellingen om Skakke og Erlingsson har blitt så velkjent gjennom det lokalhistoriske arbeidet, har gjort navnet deres til ord som fungerer som forkortelser for fortellinger. Dette gjør bruken av navnene i Etne mye lettere, og er nok en av hovedfaktorene for at vi finner Skakkenavnet så mange steder.

5.8 Nasjonale og internasjonale samfunnsendringer som historisk brems

Et av spørsmålene jeg har tenkt å forsøke svare på er hvorfor ikke historiebruken har vært mer utbredt i Etne. Historien som har vært tilgjengelig har ikke blitt særlig brukt før relativt nylig. Det er flere faktorer som har spilt inn på akkurat dette, blant annet overgangen fra nasjonalromantikken til modernismen, og nazismens fremvekst.

Om vi starter i nasjonalromantikken hvor heltedyrking var sentralt i nasjonsbyggingsprosjektet som fant sted, ble helter som opplevdes nært det norske hentet frem. Disse helten kunne være den allmenne norske bonden eller viking- og middelalder konger. Etter nasjonalromantikken, og utover 1900-tallet, ble fokuset endret. Modernismen tok med seg et ønske om frigjøring fra det gamle, og heller fokusere på det nye i en tid med rask utvikling og endring. Dette innebar at fokuset på heltedyrkingen av skikkelser som Skakke og Erlingsson forsvant, noe som gjorde at lokalhistoriedisiplinen som hadde sin første

¹⁷⁴ Olofsson 2013: 20

omtale generasjon med lokalhistorikere ikke fokuserte på de enkelte.¹⁷⁵ Fokuset lå på det større bilde, og typiske lokalhistoriske aktiviteter var å samle inn folkeminner og brev, få til bygdemuseum og slektsforskning.¹⁷⁶ Det dominerende fokuset bidro til at eldre historier hvor man hadde typiske helteskikkelser ble lagt bort, og fokuset ble flyttet et annet sted. Dette bidro nok til at historien om Skakke og Erlingsson forble glemt i sagaverkene en stund til.

En annen faktor som var med å påvirke historiebruken i Etne var andre verdenskrig og den politiske ideologien i Tyskland, nazismen. Et Tyskland som idoliserte Norden, og ifølge Terje Emberland særlig Norge, sin raserenhet.¹⁷⁷ Nazismens appropriering av vikingtidselementer skapte en kobling mellom nazismen og vår nasjons kulturarv. Tyskerne forsøkte gjennom en felles germansk arv å begrunne en kobling til de norrøne mytene slik at de kunne bruke de for å øke den tyske nasjonalfølelsen. Samtidig fant nazistene argumentasjon i norrøne kilder for en raseoverlegenhet, og mente at nordmenn hadde klart å beholde en raserenhet og beholdt det rene nordiske blodet som vikingene også delte.¹⁷⁸

Norrøne symboler ble tatt i bruk i den nazistiske propagandaen. Mest kjent er kanskje solkorset, eller olavskorset, som vi ser i figur 3 som ble tatt i bruk av Nasjonal Samling i Norge under okkupasjonen. Denne symbolbruken inspirert av norrøn mytologi, gjorde at det norrøne nå ble blandet sammen med Nazi-Tysklands inhumane gjerninger.

Figur 3. Solkorset (Olavskorset) med solørn.
Store Norske Leksikon.

I etterkrigstiden oppsto de politiske grupperingene «ytre høyre» eller «høyreekstreme». Disse grupperingene har tatt inspirasjon fra nazistisk ideologi, for å støtte opp under egne innvandringsfiendtlige tanker. Også her er det norrøne offer for misbruk av sine symboler og navn. De fascistiske gruppene DNM og Vigrid bruker henholdsvis en innrammet t-rune som skal symboliserer den norrøne guden for kamp og makt, Tyr, og Yggdrasil, livets tre fra norrøn mytologi i sitt arbeid.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Hundstad 2020: 7

¹⁷⁶ Hundstad 2020: 7

¹⁷⁷ Emberland 2013: 110

¹⁷⁸ AAnnestad 2016: 70

¹⁷⁹ Berntzen 2018: 90

I Etne sies det at det på det meste var stasjonert flere tusen tyske soldater i bygda under krigen, og tyske forlegninger ble satt opp flere steder.¹⁸⁰ Dette gjorde bygda til et av stedene i Norge med høyest andel tyske soldater per innbygger. Historier fra krigen er noe man finner i nesten hver eneste årbok, og er tydelig noe som har satt spor i lokalbefolkningen i Etne. Det var også flere lokale som mistet livet i motstandskampen. Ole Rullestad mistet livet i kamp i Hallingdal,¹⁸¹ og har fått et eget minnesteid i Fjæra i Etne kommune. Etne var et sted som under krigen ble sterkt preget av situasjonen. De hørte ikke bare om den på radioen eller via muntlige gjenfortellinger. De opplevde den tett på. Tyske soldater tok seg inn og brukte lokale husstander, bygde brakker og sykehus. De ble en del av lokalmiljøet og var svært synlige i hverdagen. Etne fikk altså føle krigen og dens alvor og brutalitet tett på kroppen. I årboken fra 2020 forklarer Anne-Ma Eidhammer at generasjonen som opplevde krigen ikke ønsket å prate særlig om den i etterkrigsårene.¹⁸² Det var sårt og vanskelig, og ville helst «glemmes».

Det vanskelige forholdet til nazismen nasjonalt generelt, og lokalt spesielt, gjorde mye av historiebruksarbeidet vanskelig. Vi må spørre oss hvorfor Etne ikke har valgt å bruke denne delen av historien tidligere, som så åpenbart gjennom stolte norske primærkilder hadde stor tilhørighet til bygda. Et av svarene på dette er nazismen. Nazistenes grusomme handlinger og meninger skapte sjokk, vantro og enorme lidelser over store deler av verden, og gjorde nazismen og deres ideologi synonymt med grusomhet. Når da denne ideologiens ledere hadde valgt å bruke Norden og norrøne symboler og verdier som både rettferdiggjøring og propaganda, ble det konstruert en kobling mellom nazistenes ideologi og det norrøne samfunn og kultur.

På grunn av nazismens ideologi og gjerninger påvirket det muligheten til å bruke historien om Skakke og Erlingsson i historiebruken i Etne. Nazismens egen rettferdiggjøring gjennom nordisk raserenhet og idealisering av vikingene knyttet historien for tett til alt det fryktelige assosiert med nazismen. Deres bruk av symboler som solkorset i propaganda, da særlig gjennom NS her i Norge, gjorde at det ble tabu og bruke det norrøne i mange situasjoner. Om man ser på hvordan Etne i dag bruker historien, hadde dette vært vanskelig i perioden etter krigen. Nazismen har vært med å ødelegge bruken av deler av samfunns- og kulturhistorien knyttet til det norrøne. Andre verdenskrig og den nazistiske ideologien har fungert som en historisk brems.

¹⁸⁰ J. Hamre & A. Hamre (personlig kommunikasjon, 02. februar 2023) fortalte i en samtale at det i Etne har vært stor enighet om at det var flere tusen tyske soldater i Etne under okkupasjonen.

¹⁸¹ Grannar, 2009

¹⁸² Eidhammer 2020: 48

To av bøkene i min empiri er eksempler på hvordan man etter over 20 år endelig forsiktig startet å benytte seg av denne delen av historien igjen. Først ved Ståle Dyrviks nøye gjennomgang av tronekampen, så ved Magnus Erlingsson statuen og markeringen av 800-årsminnet for slaget ved Fimreite. Etter dette har historiebruken kunne utvikle seg friere, og den kanskje ønskede identitetsmarkøren kunne bli benyttet uten nazismens mørke skygge. Man kunne sakte, men sikkert bruke historien om Skakke og Erlingsson med et lokalidentitetsskapende formål. Samtidig har den høyre-radikale bevegelsen gjort dette arbeidet til en konstant utfordring med deres videreføring av mange av de samme ekstreme tankene, sammen med norrøn symbolbruk. Det var desto viktigere at lokalhistorikere og faghistorikere brukte denne delen av historien vår, for slik å kunne ta den tilbake. Historien om norrøn kultur og samfunn tilhører oss nordmenn og vår nasjon.

Modernismens betydning samtidig som lokalhistoriegrener forsiktig ble mer synlig, gjorde at historier om de enkelte ble lagt bort. De store bildene kom i fokus, noe som gjorde at Skakke og Erlingsson ble et offer for midlertidig strategisk stillhet. Forholdet mellom hva som ble ønsket fokusert på og husket, og hva som ble «glemt», gjorde at deres fortelling havnet i «glemselen».¹⁸³ Andre verdenskrig og nazismens egen historiebruk tok så «livet av» det norrøne og dets historiske verdi. Som diskutert ødelagte dette for Etnes egne utnyttelsesmuligheter, og Skakke og Erlingssons betydning for bygda kunne ikke trekkes frem og brukes før flere tiår etter krigens slutt.

Modernismen og særlig Nazismen har vanskelig gjort mulighetene for å bruke en del av Etnes egen samfunns- og kulturhistorie. Det er først relativt nylig at man har turt å bruke historien med sin fulle verdi. Det er ikke så rart at man unngår å knytte egen identitet til noe som bare noen år tidligere ble brukt som et verktøy for å rettferdiggjøre et av historiens største folkemord.

¹⁸³ Knutsen 2016: 126

6.0 Diskusjon

Gjennom analysen har vi sett flere eksempler på historiebruk i Etne. Analyse av empiri har belyst flere aspekter ved historiebruken i Etne. Jeg vil nå diskutere funnene i samhandling med teori, tidligere forskning og forskningsspørsmål, og slik forsøke komme til en konklusjon.

Som nevnt i «innledning» og «forskningsstatus» er noe av oppgavens relevans knyttet opp mot få lignende undersøkelser. Det har ikke blitt gjennomført noen lignende undersøkelser i Etne kommune. Det vil derfor ikke være noe annet arbeid fra samme sted som er mulig å begrunne funn og meninger i lys av eller samhandling med. Jeg vil derfor trekke inn og vurdere andre synspunkter fra forskningen beskrevet i «forskningsstatus». Selv om Etne ikke har vært subjekt for forskning i et historiebruksperspektiv tidligere, betyr ikke dette at samfunnet ikke kan ses på som interessant. Etne er spennende av flere grunner. Det er ikke alle forunt å ha tilgang til primærkilder som sagaverkene hvor man får direkte innsikt i sin egen fortid. Dette gjør at historiebruken som finner sted kan undersøkes i lys av primærkilder. Det er heller ikke alle steder hvor historie kommer så klart til uttrykk gjennom tydelig historiebruk i lokalsamfunnet. Etne er en god case for å undersøke særlig mine historiebrukskategorier ettersom historien som man leser om i kongesagaene kommer til uttrykk som identitetsmarkører og som kommersielle virkemidler flere steder i bygda. Videre i diskusjonen vil forskningsspørsmål besvares i lys av empiri og teori.

6.1 Forskningsspørsmål 1: «Hvordan fremstilles historiske skikkelser som Erling Skakke og Magnus Erlingsson i Etne?»

Forskingsspørsmål en – hvordan fremstilles historiske skikkelser som Erling Skakke og Magnus Erlingsson i Etnes historiebruk, og med hvilken hensikt? Historien i Etne har ut ifra mine analyser av empiri hatt et klart mål. Fra så tidlig som 1960-tallet, men særlig fra 1984, har bygden gjennom årbøker forsøkt å gjøre historien om Skakke og Erlingsson til sin egen. I dette lokalhistoriske arbeidet har fortellingen som blir delt manglet nyanser. Målgruppen for dette arbeidet har stort sett vært lokalsamfunnet, og de som ellers skulle ha interesse for Etne og deres historie. Men hvilket bilde av fortiden er det leserne har blitt presentert for? Jeg vil hevde at fortidens skyggesider i årbøkene blir lagt til sides til fordel for et glansbilde av historien. Hensikten er her åpenbar, altså i en tid hvor stedsidentitet var et voksende begrep, lette man etter aspekter ved egen lokalkultur som man kunne gripe tak i og benytte, og

kanskje til og med utnytte, til egen fordel. Halvard Tjelmelands eksemplifiserer i innledningen i «Heimen» i 2008 at bøker med lokalhistorisk innretning hadde blitt svært populære. Hvem bestemmer så innholdet i disse bøkene? Er det forfatterne selv, eller følger det med føringer fra forlagskonsulenter som vil rette innholdet mot hva som vil slå an hos leserne.¹⁸⁴ I likhet med Tjelmelands eksempel kan vi se på føringene som muligens ble gitt i Etne. Det er kanskje ikke snakk om noe overstyring her, men jeg vil hevde at historiebrukens hensikt la føringer på hva de historiske analysene kunne og skulle inneholde.

En utfordring i oppgaven finner vi i to av de empiriske artiklene, årbokstekstene fra 2017 og 2018, av Trond Norén Isaksen. Isaksen som historiker uten tilknytning til Etne, skulle i utgangspunktet ikke ha noen grunn til å legge bort skyggesider ved en fortelling. Jeg har likevel påstått i min analyse at Isaksen bidrar, om ikke med særlig hensikt, til en glorifisering av historien til Skakke og Erlingsson. Som Tjelmeland videre forklarer i «Heimen» så er det også et marked for historikere som arbeidskraft. Spørsmålet er i hvilken grad hvor nøytrale de klarer å forbli i arbeid med lokalhistorisk materiell på oppdrag på vegne av lokale samfunn.¹⁸⁵ Tjelmeland stiller så spørsmålet:

«Det er lett å innsjå at dei som er tilsett for å skriva bedrifts- og organisasjonshistorie kan bli utsett for press for å setja oppdragsgivar i eit gunstig lys, men vil det ikkje vera eit press også på dei som skriv på vegne av lokale samfunn – for å skygga unna traumatiske hendingar og mørke skuggar?»¹⁸⁶

Historien som brukes i Etne bør ses på som en vare, og det er derfor vanskelig, og kanskje til og med unaturlig for en ekstern part å fremstille historien på en nedslående måte på lokalsamfunnets vegne. Ved å få frem det flatterende og samlende med historien så gir man en merverdi til historien og bygger den som merkevare. Ved å gi historie en slik funksjon i lokalsamfunnet så gir man stedet en individualitet, samtidig som man bygger verdien på samfunnet som en «vare». Det er derfor rimelig å si at Isaksen i sitt arbeid for Etne sogelag nok har unngått de deler av historien som har vært av en dystre og mer brutal karakter, samtidig som han ikke har bidratt til opphøyning og tom markedsføring av bygda. Han produserer relevante og detaljerte artikler, og har gjort sin jobb tilstrekkelig. Men som en historiker som tilbyr sin tjenesteyting i et marked vil det være vanskelig å på vegne av et lokalsamfunn å ta for seg sider ved historien som ikke er ønskelig å sette søkelys på. Som

¹⁸⁴ Tjelmeland 2008: 99

¹⁸⁵ Tjelmeland 2008: 99

¹⁸⁶ Tjelmeland 2008: 99

Lars Thue påpeker i sin artikkel i «Heimen», så havner man som historiker på oppdragsmarkedet i et hierarki. Man blir leiet inn av en andrepart som har et ønske og en hensikt med å kjøpe dine tjenester, og havner slik nederst av de to partene i maktsammenheng.¹⁸⁷ Selv om Isaksen ikke bidrar særlig til denne opphøyningen og glorifisering, så bidrar han likevel med sine selektive historiske beskrivelser til at historien om Skakke og Erlingsson i Etne forblir heller unyansert.

Historiebruken har en identitetsskapende og kommersiell hensikt. Den positive fremstillingen i sogene forsøker å bygge en identitet. Man kan se på det som en form for egenmarkering, eller «branding». Akkurat som egypterne samler seg rundt faraoene og pyramidene, samler etnebuen seg rundt Erling Skakke og Magnus Erlingsson. De bruker deres historie som merkevare gjennom å fremstille den på en måte som er lett å samles rundt. Historien blir i soger og andre tilsetninger gjort attraktiv slik at lokalbefolkningen først opplever den som sin, og knytter en identitet til den. Dette fører igjen til at andre aktører velger å bruke den, som Skakkelaks, Skakkesenter og Skakkekor. At slike lokale aktører velger å bruke historien i sin markedsføring styrker bare historiens feste i bygda, og gjør den synligere ute i samfunnet. Slik innlemmes den som en del av lokalmiljøet, og oppleves som en del av «oss». Jo mer synlig historien er, jo større identitetsskaping vil oppstå, samtidig som historien gir Etne et ansikt utad.

I likhet med Hardanger sitt fokus på natur og geografi, bruker Etne sin kulturhistorie til merkevarebygging. Svein Ivar Angell skriver at ulike historiefunksjoner bidrar til å gi ulike identitetsskjennetegn som blir faktorer i å gjøre steder attraktive og unike.¹⁸⁸ I Hardanger kan eksempler på slike kjennetegn være deres spektakulære natur og kulturhistorie som «brudeferden i Hardanger» og Folgefonna, mens i Etne vil det være Erlingsson monumentet, Skakkesenter og forskjellige Skakkeprodukt. De bruker begge lokale identitetsmarkører i markedsføringen mot omverden, og er derfor eksempler på det allerede omtalte «glokaliserings» begrepet.

Jeg vil også hevde at Hardanger og Etne begge bruker fortiden sin for å styrke samtiden. Etne har i en global sammenheng lenge manglet en identitetsmarkør som gir særpreg i et globalt konkurransemarked. Hardanger derimot har tidligere hatt en industri under negativ utvikling.¹⁸⁹ I dag derimot er industrien i Hardanger i positiv utvikling.¹⁹⁰ Til tross for

¹⁸⁷ Thue 2008: 101

¹⁸⁸ Angell 2015: 58

¹⁸⁹ Jakobsen 2003: 1

ulikheter i samtidsutvikling, har begge tatt tak i en eller flere deler av sin fortid for å styrke seg selv. Hardanger har gjennom flere satsninger som «Hardangerrådet», styrket sin identitet som definisjonen på «nasjonalromantisk», og har utnyttet det nasjonale imaget de fikk i Norge under nasjonalromantikken.¹⁹¹ På samme måte som Hardanger har funnet frem igjen en del av sin historie i et forsøk på styrke sin merkevare og identitet, har Etne gjort det samme. En bygd som i lang tid kan ses på som «identitetsfattig», har endelig dratt frem en del av egen kulturhistorie som ikke bare lokalt, men også nasjonalt knyttes stolthet og verdi til. Som dikter og forfatter Ingvar Moe, som var født og oppvokst i Etne, påpekte og kanskje utfordret etnebuen med i sin tale: «Kva har hendt i Etne sidan 1202?». ¹⁹² Svaret er lite som vi vet om.

Som svar på første forskningsspørsmål kan vi se at Skakke og Erlingsson fremstilles nærmest utelukkende positivt. I de delene av empirien som faktisk fremstiller historien, og ikke bare bruker den som et verktøy, så er årbøkernes artikler av en identitetsbyggende karakter. Historien blir trukket frem fordi bygda mangler en ramme å bygge samfunnet rundt. Historien blir brukt med et mål om å knytte den tett til identiteten som etnebu, «vi» har fostret storfolk. Den positive fremstillingen, ordbruk som «me», «vår» og «oss», og taler som minnes og feirer historien samtidig som man gratulere den «gode etnesbuen» med dagen, bidrar alle til å skape en lokal identitet i Etne.

Samtidig har historiebruken i årbøkene en kommersiell hensikt. Den gjør bygda attraktiv ved å gjøre den til en merkevare. Denne merkevarebygginga kunne ikke funnet sted om det ikke først ble skapt en tydelig tilknytning mellom sted og historie. Årbøker, minnesmarkeringer og statuer ble verktøy brukt for å skape denne tilknytningen. I tillegg markerte Etne kommune overgangen til 2000-tallet med å utpeke et tusenårssted. Prosjektet om tusenårssteder kom fra kultur-departementet og skulle finnes i det offentlige rom og bygge på lokalt felleskap og demokrati.¹⁹³ Etnes valg falt på Stødle kirke med høvdingsete og plataet rundt, og kommunen valgte følgende motto: «Stødle – heilagstad og hovdingsete».¹⁹⁴ Som utvidelse av prosjektet ble det opprettet et tusenårscenter på Skakkenteret. Dette er et eksempel på både identitetsskapende og kommersiell historiebruk. Tusenårsstedet og mottoet knytter bygdas

¹⁹⁰ Hordaland folkeblad 2019

¹⁹¹ Angell 2015: 60

¹⁹² Etne Sogelag u.å.

¹⁹³ Tusenårssted.no u.å.

¹⁹⁴ Etnesogelag.com u.å.

identitet direkte og tydelig til Skakke og Erlingsson, samtidig som de selv begrunner tusenårsenteret med «økt turisme og økte regionale aktiviteter».¹⁹⁵

Hensikten med den historiske fremstillingen er altså å gjøre Skakke og Erlingssons historie til bygdas egen merkevare. Vi farger selv historien i et positivt lys gjennom lokalhistorisk arbeid, samtidig som vi kan bruke noe eget fra historien for å kunne skille oss ut både nasjonalt og globalt.

6.2 Forskningsspørsmål 2: «Hvilket bilde forsøker bygda å skape av seg selv gjennom historien?»

Etnes historiebruk og merkevare gir kommunen et ansikt utad. Slik denne historien formidles gjennom ulike plattformer og på ulike måter bidrar til hvordan Etne oppfattes utenfra. Det er kjent at historien om Skakke og Erlingsson foregikk på den nasjonale arenaen, og selv om Etne tar del i historien, så spilte bygda ingen sentral rolle. Etne forsøker likevel ved å bruke historien å skape en forbindelse og tilhørighet til personene og hendelsene. Det er kanskje ikke navnet til Skakke eller Erlingsson som vi har nevnt så mange ganger i denne oppgaven som er viktige. Det er hva de representerer. De tilhører en stolt periode i norsk historie. En periode som har vært utgangspunkt for viktige historiske primærkilder som «Snorres Kongesagaer» og «Sverre saga». En periode hvor Norge var fritt og respektert. En periode som man i dag ser tilbake på med stolthet og tilhørighet. Etne forsøker å skape et bilde av seg selv som en representant for denne nasjonale fortiden og slik knytte dens verdier og mening til seg selv. Etne markedsfører en historisk fremstilling av seg selv i lys av en stolt fortid, og tar eierskap til den.

Angell forklarer at når et sted fokuserer særlig mye på et aspekt, som en del av kulturhistorien, er det ofte med et samlende ønske og mål om en sterkere lokalidentitet. Dette passer godt med Etnes bruk av kulturhistorie. Videre forklarer han at i dannelsen av en slik identitet, er det ikke sikkert alle kjenner seg igjen i det som eksponeres. I Hardanger var flere misfornøyde med at industrialiseringen og kraftutbyggingen ikke fikk noe oppmerksomhet under et «Hardangerrådet»-arrangement i Oslo. Flere mente at en i større grad måtte se på det varierte næringslivet.¹⁹⁶ I likhet med Hardanger kan Etne anklages for å ha et snevert identitetsfokus. Det er ikke sikkert alle er enige i all oppmerksomhet Skakke og Erlingsson

¹⁹⁵ Etnesogelag.com u.å.

¹⁹⁶ Angell 2015: 66

får. Jordbruksnæringen som har stått så sterkt i bygda i flere århundrer kan argumenteres for at har havnet i «glemselen». Selv om vi minnes og verdsetter jordbruket, og kommunen beskriver seg selv som en jordbrukskommune, så har historiebruken utelukkende fokusert på Skakkes og Erlingssons historie. Flere ville nok argumentert for at jordbruket burde fått mer plass i identitetsarbeidet i bygda.

Samtidig som den identitetsskapende historiebruken er heller snever, så passer Ingvar Moes uttalelse også godt her, for etter Skakke og Erlingsson er det vanskelig å finne informasjon om hva som har funnet sted i Etne. Dette har gjort deres historie til den eneste Etne kunne bruke. Jordbruket, til tross for dets nytteverdi, gir lite utenfor dette og blir i norsk sammenheng mindre verdt som identitetsskaper. Men som Angell argumenterer for vil det alltid innenfor et geografisk rom være ulike oppfatninger av hvilke sider av lokalsamfunnet som har størst verdi.¹⁹⁷ Dette er tilfellet i Etne også.

Etne forsøker å skape et bilde av seg selv som stedet Skakke og Erlingsson tilhører. Ved å videre fremstille de utelukkende positivt, fjerner de de mindre flatterende sidene av historien og farger slik seg selv positivt. Etne har valgt å satse på denne historien, og gjennom konformativ stillhet bare ta med de sidene som vil gi et best mulig bilde av bygda.

6.3 Forskningsspørsmål 3: «Bidrar empirien til å skape kommersielt potensial i kommunen?»

Mitt tredje forskningsspørsmål er interessant ettersom jeg mener at særlig årbøkene som empiri har vært helt nødvendige for at resterende empiri i denne oppgaven i det hele tatt har blitt til. Når vi stiller spørsmålet om empirien har bidratt til å skape kommersielt potensial i kommunen, så er svaret et soleklart ja. I hvert fall når det kommer til kommersielt potensial knyttet til bruken av Skakke og Erlingsson i merkevarebygging.

Ser vi på Skakkelaks.no og de ulike skakkeproduktene som Skakkelaks, Skakke bålbacon, Skakkechips osv. så etterlates det lite rom for tolkning. Skakke er sammen med råvarene, i sentrum. Det er stoltheten knyttet til historien både i Norge, og særlig i Etne, som gjør at Skakke fungerer som et navn og «ansikt» utad. Her er også den positive fremstillingen i årbøkene sentral som historiebruk. Sogelagets identitetsskapende historiebruk ved hjelp av en positiv fremstilling av historien, har lagt grunnlaget for deler av den kommersielle

¹⁹⁷ Angell 2015: 66

historiebruken. Det positive bilde som blir gitt av spesielt Skakke, blir igjen brukt i markedsføringen til Skakke Røykeri. Virksomhetens historiebruk forutsetter at folk har det inntrykket av Skakke som blir gitt i årbøkene. Uten denne flatterende fremstillingen hadde ikke den kommersielle historiebruken fungert.

Det samme er tilfellet for Skakkesenteret og Skakkekoret. Uten den heller unyanserte siden av historien som formidles gjennom årbøkene ville det ikke vært et stødig nok historisk fundament til å kunne overføres til et steds kultursenter. Det er fremstillingen i årbøkene som er fundamentet for all videre bruk av Skakke og Erlingsson som merkevarebyggere.

Et poeng som Erik Fossåskaret kommer med i «Heimen» er at historiebruk som å gi navn til viktige lokale bygg, som Skakkesenteret, ikke bidrar særlig til Etnes kommersielle potensial. Selv om navnet er et resultat av et arbeid som har hatt både en identitets- og kommersiell hensikt, bidrar ikke navet i seg selv i dette tilfellet til noe økonomisk løft. Skakkesenteret blir en identitetsmarkør som både bidrar til, og vedlikeholder en kollektiv lokal identitet.¹⁹⁸

Alan Bryman snakker i sin bok om noe som han kaller for Disney-isering. Begrepet handler om at steder kler seg i en fortelling som egentlig har lite med stedet å gjøre.¹⁹⁹ Et godt eksempel i lokalsamfunnet i Etne er deres eneste utested. «Saloonen» er en bar og nattklubb som har et Ville Vesten tema hvor man finner svingdører og en halv Cadillac på veggen. Saloonen er et eksempel på en institusjon som kler seg i fortellingen om den Ville Vesten, selv om verken sted eller bedrift selv har noen tilknytning til den amerikanske perioden. Det kan argumenteres for at Etne sin tilknytning til Skakke og Erlingsson også er heller svak. Som påpekt i analysen forlot både Skakke og Erlingsson Etne da Erlingsson var rundt fem års alderen. I hverken «Snorres kongesagaer» eller i «Sverre saga» blir det skrevet noe mer om Etne. Så selv om både Skakke og Erlingssons historie begynte i Etne, forlot de bygda og vendte nok sjelden eller aldri tilbake. Så spørsmålet er om Etne i ønsket og behovet etter noe å samles rundt og identifisere seg med, har avbildet seg selv i noe som representerer manglende autentisitet.

Jeg vil til tross for Skakkes og Erlingssons fraflytting hevde at deres fortelling har sterk tilknytning til Etne, og ikke bør havne inn under Disney-iseringsbegrepet. Flere steder som nevnes som nære og viktige i Skakke og Erlingsson liv i sagaverkene, er sentrale og meningsbærende i Etne i dag. Og selv om de forlot bygda, betyr ikke det at Etne som

¹⁹⁸ Fossåskaret 2008: 121

¹⁹⁹ Bryman 2004: 21

høvdingsete og hjemsted plutselig ble fremmed for Skakke og Erlingsson. Etne var en del av dem, akkurat som de er en del av Etne i dag.

Grunnen til at jeg diskuterer Brymans disney-iserings begrep er fordi Fossåskaret argumenterer for at når innbyggere skal være ambassadører for en historie, bør det være en reel tilknytning mellom sted og fortelling.²⁰⁰ Om denne tilknytningen mangler vil det være vanskelig for menneskene å bruke og reklamere for noe de ikke kjenner seg igjen i. Så det faktum at historien har fått det fotfeste den har i Etne, viser at lokalbefolkningen opplever en genuin tilknytning til historien om Skakke og Erlingsson. Dette bidrar sammen med fremstillingen i empirien til at flere ser muligheten for, og vil bruke historien i sin markedsføring.

Alt dette bidrar til å gi liv og verdi til historien. Dens tilknytning, bruk og innhold gjør at totalpakken øker i verdi, og slik bidrar til det kommersielle potensialet i bygda.

Om vi tar et lite steg utenfor empirien, men fortsatt holder oss innenfor historiefeltet og Skakke og Erlingssons tidsalder, finner man et eksempel på hvordan historien i Etne hindrer det kommersielle potensialet i bygda. Det er gjort flere store historiske funn sentralt i Etne. I kommunedelplanen for Etnesjøen (tettsted og administrasjonssenter) som omhandler hensynssoner i Etne har det i samarbeid med riksantikvaren blitt valgt flere soner som blir sett på som særlig viktige kulturminner, kulturmiljø eller landskap.²⁰¹ I Etnes egen planskildring listes det opp 22 soner i Etnesjøen som er automatisk fredet og som skal sikres eller tas hensyn til etter bestemmelser og retningslinjer gitt av riksantikvaren.²⁰² 14 av disse tilhører jern- eller middelalderen, og er derfor tilknyttet perioden før, rundt eller etter Skakke og Erlingssons levetid. 22 soner i et område på 1,4 kvadratkilometer kan bety at en betydelig del av området er fredet og utilgjengelig for samtiden.

Selv om Skakke og Erlingsson ikke er direkte årsak til denne fredingen av soner sentralt i Etne, er historie knyttet tett opp mot deres tid, og muligens rester fra deres eget høvdingsete ansvarlig. Relativt store deler av Etnes sentrum er altså fredet på grunn av historiske funn, noe som kan være kommersielt hemmende. Når store områder tilknyttet det beskjedne arealet i Etne sentrum på 1,4 kvadratkilometer gjøres utilgjengelig for utnyttelse, vil mulighetene for kommersielle aktører og andre vanskeliggjøres, eller til og med utebli. Noe som også følger med områder med mange historiske funn, er lang avklaringstid for byggesaker og usikkert

²⁰⁰ Fossåskaret 2008: 123

²⁰¹ Kulturminner, kulturmiljøer og landskap – Planlegging etter plan- og bygningsloven 2019: §11-5

²⁰² Planskildring: Kommunedelplan for Etnesjøen 2011 – 2023 Arealdelen: 48

behandlingsresultat. Dette gjør området mindre kommersielt attraktivt, og hemmer det kommersielle utviklingspotensialet i Etne.

6.4 Forskningsspørsmål 4: «Hvorfor har ikke historiebruken vært mer utbredt i Etne?»

Gjennom analysen har vi sett at modernismen, nazismen og høyreekstreme kan ha spilt en rolle i utnyttelsen av historien i Etne. Heltene i norsk historie ble lagt mindre vekt på av modernismens faghistorikere, og norrøn kultur misbrukt i nazismens og ytre høyres propaganda. Dette førte til at historiebruken i Etne lot vente på seg. Når den først ble tatt i bruk var det tydelig at den hadde en identitetsskapende hensikt. Jeg vil likevel hevde at Etne med fordel kunne brukt sin historie på en bedre måte.

Ser vi markedsføringen kommunen selv utøver så er det vanskelig å finne god og tydelig informasjon om de mange sporene etter både Skakke og Erlingsson, og andre fortidsminner. Etne kan ses på som et rikt historisk sted. Ingen steder i Vestland fylke har flere spor fra så langt tilbake som bronsealderen. Du finner flere helleristningsfelt, rester av to store gravfelt og fire bygdeborger som kan være opp mot 2000 år gamle.²⁰³ Informasjon om hvor man finner disse, samt hvordan man kommer dit er vanskelig å oppdrive. Det oppleves som Etne kommune har stort fokus på den rike historien man finner der, men gjør lite for å tilrettelegge for besøk og opplevelse av dem. Flere skilt, markeringer og informasjon om hvordan man kommer til og fra på nettsiden ville vært enkle grep slik at en fikk utnyttet kommunens lange og spennende historie.

Det er tydelig at Etne har et stort historisk potensial, men at bruken av denne historien ikke har vært særlig utbredt. Om vi sammenligner Etne med Kent Rydens artikkel om den regionale identiteten i den amerikanske Midtvesten, hvor han argumenterer for at historiegrunnlaget har vært svært lite, ser vi hvordan de konstruerer egne historier ut ifra faktiske steder i livene deres.²⁰⁴ Han skriver at byen Peterson i Iowa til tross for sin normalitet og vanlige skue, er unik. Man må se på landskapet som en primærkilde som deler flere fortellinger. Det er en direkte, men uferdig kilde til tidligere hendelser, liv og geografi.²⁰⁵ Midtvesten som region mangler de «store» hendelsene, og dets fjerne og ensomme plassering har gjort det til et identitetsløst område. Det har ikke vært noen hendelser eller «helter» som i Etne. Man har måtte ta tak i det «lille» i mangel på det «store».

²⁰³ Etnesogelag.com u.å.

²⁰⁴ Ryden 1999: 513

²⁰⁵ Ryden 1999: 530

Til forskjell fra Peterson og Midvesten har Etne det «store». Man finner flere spor etter en rik fortid i bygdas landskap, samtidig som man har tilgang til relativt utfyllende beretninger fra en del av vår egen kulturhistorie gjennom sagaverkene. Når man med forutsetninger nesten lik null i Midtvesten likevel ser på det som både nødvendig og mulig å se spor av historie for å kunne samles rundt en felles identitet, vil jeg påstå at Etne med sine forutsetninger ikke har utnyttet sitt historiske potensial.

Modernismen, nazismen og ytre høyre sin misbruk av elementer fra norrøn kultur bremset lenge historiebruken i Etne. En demper ble lagt på bygdas muligheter til å bruke egen historie. Vurdert ut fra egen samtid kan en varsom tilnærming av egen historie ha vært riktig. Samtidig kan det i ettertid fremstå som Etne har gått glipp av noe, og kanskje forsømt seg i forhold til egen historie. Til tross for hindringene, har Etne et rikt historisk fotavtrykk som går gjennom hele bygda. Med tanke på forutsetningene som ligger til rette, mener jeg at potensialet tilgjengelig hverken har blitt eller blir utnyttet til det fulle. Etne har en god posisjon for å videreutvikle sitt historiebrukspotensial, og styrke bygda på flere områder ved hjelp av sin fortid.

7.0 Konklusjon

7.1 Den kommersielle og identitetsskapende historiebruken i Etne

Denne oppgaven har hatt som mål å se på hvordan Etne bruker historie kommersielt og identitetsskapende. En del av oppgavens mål har vært å analysere historiebrukskategoriene på et lokalt-kommunalt nivå med Etne kommune som case. Empirien i form av tre årboksartikler, «Etne-Soga», et monument, en lokal virksomhet, et kultursenter, et damekor og stedsnavn har i oppgaven blitt analysert i lys av de to historiebrukskategoriene.

Gjennomgående for oppgaven har vært å se på de to historiebrukskategoriene i Etne i lys av en bestemt historie. Erling Skakke og Magnus Erlingssons historie har vært gjenstand for analyse og diskusjon, og sammen med identitetsskapende- og kommersiell historiebruk vært svært sentrale i denne masteroppgaven.

Empirien har strukket seg fra 1968 til 2018 og jeg vil i lys av analysen av empiri gjennom denne perioden påstå at historiebruken både har forblitt uendret, samtidig som den har endret seg. På den ene siden har historiebruken vært tilnærmet lik gjennom hele perioden i form av den konsekvent positive fremstillingen som blir gitt av Skakke og Erlingsson. Gjennom fire lokalhistoriske tekster over en tidsperiode på 50 år trekkes det aldri frem noen av de mange heller brutale og «negative» beskrivelsene vi finner i sagaverkene. I mangel på alternativ har Snorres kongesagaer og Sverres saga blitt litteraturen Etne-soga og årboksartiklene tar utgangspunkt i. Jeg vil hevde at deres selektive fremstilling er farget av et ønske og behov for å skape en egen identitet i bygda.

På den andre siden har historiebrukens positive fokus ført til endring i form av et historisk fundament i Etne. Den positive fremstillingen i årbøkene og Erlingsson monumentet har bidratt til det kollektive minnet. Man har gjennom disse over tid gjort historien til en del av bygda som har ført til flere og ulike former for historiebruk. Hadde det ikke vært for hvordan historien blir fremstilt ville det ikke vært noe fundament for aktører som Skakke Røykeri AS og deres Skakkelaks å bygge sin egen historiebruk på. I tillegg har samfunnsendringer som modernisme, nazisme og høyreekstremisme vært med på å bremse historiebruken i Etne.

Vi ser altså at Etne gjennom empirien har brukt identitetsskapende historiebruk ved positiv fremstilling av, og stort fokus på Skakke, Erlingsson og deres historie. Videre har det ført til en lokal identitetsskaping som har lagt grunnlaget for den kommersielle historiebruken. Når virksomheter som Skakkelaks, Skakkesenter og Skakkekor så har brukt den lokale

tilhørigheten til historien som har oppstått, styrkes identiteten til historien. Som Bøe forklarer går historiebrukskategoriene ofte inn i hverandre,²⁰⁶ og det er akkurat det som har skjedd i Etne. De to historiebrukskategoriene har over tid fungert i samhandling med hverandre, og begge lagt til rette for at den andre styrkes. Denne samhandlingen mellom kommersiell og identitetsskapende historiebruk vil jeg argumentere for at skjer oftere på et lokalt- kommunalt plan ettersom rammene er både mindre og tettere. Særlig i et lokalsamfunn som Etne vil det være vanskelig for en kategori å finne sted uten den andre.

Ser vi på historiebruken og empirien fra Etne i et større perspektiv, så er det tydelig at det overordnede positive bildet som fremstilles gjennom all empiri er et eksempel på identitetsskapende og kommersiell historiebruk. Minnesmarkeringer, monumenter og artikler innleder et forsøk på å skape en dypere felles lokal tilhørighet i en forherligelse av en historie. Det er også verdt å påpeke at man kan takke det lokalhistoriske arbeidet for denne identitetsskapelsen. Historiebruken i Etne hadde nok ikke vært mulig uten lokalhistoriens fremvekst på 1900-tallet.

Fossåskaret beskriver at regioner eller steder skaper seg selv noen kjennemerker.²⁰⁷ Etne har gjennom sin kulturhistorie gjort nettopp dette. Samtidig har deres egen framstilling av kulturhistorien bidratt til å gi bygda noen kjerneverdier som igjen har skapt et image. Dette imaget har vært sentralt. Det har ikke vært noen endring i industri eller noe annet som har endret oppfatningen av bygda, men historien om Skakke og Erlingsson har blitt til en kjerneverdi. Fossåskaret forklarer videre at en i planleggingen av lokalhistorisk arbeid vel så mye planlegger stedets image. Hvilket image får man ved å bruke akkurat denne historien som et kjennemerke og et kjerneelement. Det fine med å skape slike kjennemerker og verdier med hjelp av historie er at bygda ikke trenger å endre seg, den kan forbli som den er. Samtidig endrer historiebruken måten vi blir oppfattet på, og oppfatter oss selv.²⁰⁸ Fremstillingen av Skakke og Erlingsson i Etne har gitt en endring i image, samtidig som lite ellers har endret seg. Imaget Etne har skapt av seg selv gjennom historien er sterkt farget av hvordan de selv har fortalt historien. De har gjennom å fokusere på de utelukkende positive fremstillingene av Skakke og Erlingsson, tillagt seg selv se samme verdiene. Ord og beskrivelser som «konge», «mot», «rettsinnet» og «dyktig» har alle tilhørende assosiasjoner, og disse kobles ved å gjøre historien til sin egen, til Etne som lokalsamfunn. «Vi» har fostret storfolk og minnes denne storhetstiden som vår egen.

²⁰⁶ Bøe 2006: 115

²⁰⁷ Fossåskaret 2008: 122

²⁰⁸ Fossåskaret 2008: 122

Etne fikk ved hjelp av Skakke, Erlingsson og lokalhistorisk arbeid startet prosessen med å bygge et image. Etter hvert har festet denne historien har fått bare økt. Det ble skapt en identitet til denne felles fortiden, og gjennom kontinuerlig fokus i sogene, samt andre aktører som har sett en verdi, så har den kollektive identiteten som ble skapt blitt vedlikeholdt og styrket. Etne-soga og sogelagets årbøker startet det hele, og har senere sammen med andre vært viktige for den lokale merkevarebyggingen.

Jeg vil argumentere for at Etne som Hardanger har en nesten særegen historiebruksrolle. Akkurat som Hardanger har en historisk rolle som nasjonalt ikon, har Etne tatt hevd på Skakke og Erlingsson. Sammen med deres historie følger assosiasjoner til en stolt, men kaotisk tid i Norge, som endte med et slags skille i historien. Man fikk den første norske konge viet av kirken, og flere vil markere dette som starten på et tryggere og mer stabilt tronearvingssystem. Etne blir sammen med denne historien et symbol på en viktig tid og et skille i norsk tronarvingshistorie. Jeg mener det er fascinerende hvordan en forestilling og fortelling om fortiden blir et så sterkt element i identitetsskaping og markedsføring i et lokalsamfunn, og man kan i Etnes tilfelle takke historiebruken for dette.

Både Skakke og Erlingssons historie hadde sin spede begynnelse i Etne, og selv om begge etter hvert forlot bygda, forlot ikke bygda dem. Etne har beholdt fortellingen som sin egen, og har ved lokalhistorisk arbeid som årbøker, monumenter og kultursenter, samt private aktører, aktivt arbeidet for å gjøre denne historien til en del av en felles merkevare, identitet og minne.

7.2 Mitt bidrag til det eksisterende kunnskapsgrunnlaget og fremtidig forskning

Jeg håper og tror at denne masteroppgaven vil kaste et bedre lys over historiebruksfeltet på lokalnivå. Den bidrar til historiebruksfeltet på lokalnivå ved å undersøke hvordan historie blir brukt for å skape identitet, markedsføring og mulig økonomisk vekst i en spesifikk kommune. Ved å analysere historiebruken på lokalt-kommunalt nivå med Etne som case, har denne oppgaven vist hvordan historie kan forme en kollektiv lokal tilhørighet og hvordan de to historiebrukskategoriene på et lokalnivå samhandler og styrker hverandre. Resultatene fra min masteroppgave kan være nyttige for andre lokalsamfunn eller kommuner som ønsker å undersøke bruken av, eller bruke egen lokalhistorie på en tilsvarende måte.

Som nevnt i oppgaven er en av utfordringene eller begrensningene med å undersøke historiebruk på lokalnivå, kildemateriale. Etne er heldige som har relativt store og sentrale primærkilder som kan arbeides ut ifra. I de mange norske kommuner vil det være langt

imellom like godt kildetilfang, og flere vil ha problemer med å finne en historie det føles tilstrekkelig nærhet til.

Samtidig er det som Hundstad argumenterer for vanskelig med forholdet mellom minnene og historien. Han mener det er mellom disse lokalhistorien ligger.²⁰⁹ Her blir aspektene med fortolkning og subjektivitet ofte en utfordring. Ulike narrativ og historier kan forstås eller gjengis på forskjellige måter av forskjellige personer, og det kan være en utfordring å skille mellom fakta og subjektive tolkninger. Sogelagsartiklene i Etne er eksempler på hvordan historien blir fortolket og et unyansert narrativ gjengitt.

Et aspekt som både kan ses på som en svakhet med denne oppgaven og som en utfordring for fremtidig forskning, er mangfoldsbegrepet. Som jeg kort diskuterer i oppgaven er en fare ved historiebruk på lokalnivå at en historie eller gruppe blir overrepresentert, mens andre «glemmes». Jeg argumenterer for at historien om Skakke og Erlingsson gjør at andre grupper eller historier muligens blir oversett eller ignorert, eksempelvis jordbruksnæringen. I denne oppgaven har målet vært å se på identitetsskapende og kommersiell historiebruk ved analyse av lokal empiri i Etne hvor historien til Skakke og Erlingsson har vært i fokus. Samtidig er det viktig å inkludere flere perspektiver og meninger for å skape et så komplett bilde av lokalsamfunnet og lokalhistorien som mulig.

Helt til slutt vil jeg kort dele mine tanker om fremtidig forskning. I et samfunn hvor det finner sted en enorm teknologisk utvikling kan det være interessant å se på hvordan sosiale medier og digitale plattformer påvirker identitetsskapende og kommersiell historiebruk på lokalnivå. Jeg vil påstå at sogelag og årbøker som vi har analysert i Etne er en historieform i endring. Internett og digitale verktøy vil nok få en mer sentral rolle i fremtidig historiebruk, og burde være et fokusområde i fremtidig forskning.

Kildeinnsamling, kildekritisk syn og inkludere flere perspektiv er også sentrale aspekter som i norsk sammenheng bør undersøkes nærmere. I utvidelse av min oppgave, hadde det også vært interessant å se på hvordan de ulike lokale samfunnsgruppene påvirkes av historiebruken over tid, og se om flere digitale verktøy bidrar til å stryke historiebruken eller svekke den.

²⁰⁹ Hundstad 2020: 6

Samtidig vil jeg argumentere for at oppgaven min bidrar til viktig forskning på historiebruksfeltet på et lokalt-kommunalt plan, og igjen påpeke som Angell at det er behov for flere studier av historiebruksfenomenet på regionalt og lokal-kommunalt nivå fremover.²¹⁰

²¹⁰ Angel 2015: 68

8.0 Litteraturliste

- Aanestad, H. L. (2016). Våre helter vikingene – et portrett av en historisk periode. I G. B. Ween (Red), *Om vikinger og virkninger: Festskrift til Ellen Høigård Hofseths vikingtidsutstilling* (s. 65-78). Primitive tider.
- Angell, S. I. (2015). Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger. Idunn, 2015, 57-69. <https://doi.org/10.18261/ISSN1894-3195-2015-01-06> ..
- Bardalen, A. (2016). *Jordbrukets bidrag til bioøkonomien: En vurdering av jordbruks- og matsektorens bidrag til vekst i norsk bioøkonomi* (2(77) 2016). Norsk institutt for bioøkonomi. <https://core.ac.uk/reader/285987080>
- Berge, D. M., Dale, K. Y. & Hogset, H. (2018). *Det regionale i det internasjonale*. Scandinavian University Press (Universitetsforlaget).
- Berge, R. (2018). *Etne sogelag. Årbok 2018: Minne og namn frå ein barndom* (Bd. 35).
- Berntzen, L. E. (2018). *Ytre høyre: ideologier, grupper, vold og rekruttering*. Frekk forlag.
- Bryman, A. (2004). *The Disneyization of Society*. SAGE Publications.
- Bøe, J. B. (2006). *Å lese fortiden: Historiebruk og historiedidaktikk*. Høyskoleforelaget AS.
- Bøe, J. B. & Knutsen, K. (2012). *Innføring i historiebruk* (1.utg.). Cappelen Damm Høyskoleforlaget.
- Bøe, J. B. (2002). *Bildene av fortiden. Historiedidaktikk og historiebevissthet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Bøe, L. (2009). *Det gamle og det nye Sandnes: En studie av historiebruk ved byjubileene i Sandnes i 1910 og 1935* [Masteroppgave]. Universitetet i Stavanger.
- David, J. (2017, 18. august). Public Monuments, Public Values. I *World monuments fund*. <https://www.wmf.org/blog/public-monuments-public-values>
- Det norske akademis ordbok. (u.å.). *Hardsinnet*. Hentet 20. april 2023 fra <https://naob.no/ordbok/hardsinnet>
- Det norske akademis ordbok. (u.å.). *Innhold*. Hentet 4. april 2023 fra <https://naob.no/ordbok/innhold>
- Diinhoff, S. (2004). *Et jernalders koge grubefelt ved Etne sjukeheim, Gjerde GNR. 9, Etne kommune, Hordaland fylke – Rapport fra arkæologiske undersøgelser 2004*. Universitetsmuseet i

Bergen.

https://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/attachments/333_etne_sjukeheim_etne_k_rapport.pdf

Donnelly, D. (2020) 'Using films in the development of historical consciousness:

Research, theory and teacher practice'. *History Education Research Journal*, 17 (1),

114–31. DOI <https://doi.org/10.18546/HERJ.17.1.09>

Dyrvik, S. (1968). Mellomalder 1000-1500: Vegene til trona. *Etne-soga: Frå dei eldste tider til 1660* (Første bind, s. 257-327). Boktrykk L.L Bergen.

Dyrvik, S. (1968). Nyare tid 1500-1660: Næringsvegane. *Etne-soga: Frå dei eldste tider til 1660* (Første bind, s.353-371). Boktrykk L.L Bergen.

Eidhammer, A, M. (2020). Stor motstand og tysk mannefall på Fikse, mellom Ølen og Etne: 80 år siden krigsutbrotet i 1940. i *Etne sogelags, Årbok 2020* (37, s. 48-54). Omega Design.

Emberland, T. (2013). Pure-Blooded Vikings and Peasants: Norwegians in the Racial Ideology of the ss. I A, W. Wendt & R. Yeomans (Red), *Racial Science in Hitler's New Europe, 1938-1945*. Nebraska Paperback.

Engebretsen, M. (2010). *Skrift/bilde/lyd: analyse av sammensatte tekster*. Høyskoleforlaget.

Etne kommune. (2023, 20. januar). *Om kommunen*. Etne kommune. <https://www.etne.kommune.no/om-kommunen/>

Etne kommune. (2012). *Planskildring: Kommunedelplan for Etnesjøen 2011 – 2023: Arealdelen*. Etne kommune. https://www.etne.kommune.no/_f/p1/ib4108238-267a-482b-ba24-d4c0e6497f0f/planskildring.pdf

Etne sogelag. (u.å.). *Etne si historie*. Etne sogelag. Hentet 20. april 2023 fra <http://etne-sogelag.no/etne-si-historie/>

Etnesogelag.com. (u.å.). *Om Etne Kommune*. Etnesogelag.com. Hentet 20. april 2023 fra <http://etnesogelag.com/om-etne-kommune/>

Evans, J, J. & Lees, W, B. (2021). Introduction to the Special Issue on Reframing Confederate Monuments: Memory, Power, and Identity. *Social Science Quarterly*, (3), 955-1218. <https://doi.org/10.1111/ssqu.12960>

- FIFA Ranking.net. (1998). *Monthly Changes FIFA Ranking 1998*. FIFA Ranking.net. http://en.fifaranking.net/nations/ita/ranking_y.php?d=1998b
- Folkenborg, H, R. (2018). *En fortid – mange fortellinger: Introduksjon til historiebruk* (1. utg.). Cappelen Damm AS.
- Fossårskaret, E. (2008). *Heimen: Lokal og regional historie. Bd. 45*. Landslaget for lokalhistorie.
- Freyr, T. (2021). Om konsekvenspedagogikkens eksistensfilosofiske grunnlag. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, (7), 335-346. <https://pedagogikkogkritikk.no/index.php/ntp/article/view/3010/5700>
- Frøkedal, A. (2006, 13. oktober). Lanserer Erling Skakke-cognac. *Haugesunds Avis*. <https://www.h-avis.no/nyheter/lanserer-erling-skakke-cognac/s/2-2.921-1.1707053>
- Gapps, S. (2009). Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history. *Eethinking History – The Journal of Theory and Practice*, 13(3), 395-409. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/13642520903091159?needAccess=true&role=button>
- Gjerde, H, S. & Ween, G, B. (2016). Om vikinger og virkninger: Festskrift til Ellen Høigård Hofseths vikingtidutstilling. *Primitive tider spesialutgave, 2016*. Reprosentralen, Oslo.
- Grannar. (2009, 16. februar). Sterke minner frå krigen. *Grannar*. <https://grannar.no/2009/02/sterke-minne-fra-krigen/>
- Gran Canaria INFO. (2014). *The Economy: Boom Bust and Sunshine*. Gran Canaria INFO. <https://gran-canaria-info.com/en/content/guide/the-economy-boom-bust-and-sunshine>
- Heimen. (2008). *Lokal og regional historie*. Grytting AS.
- Heimskringla. (1914). Norges Kongesagaer: Sverres saga. Hentet fra https://heimskringla.no/wiki/Sverres_saga
- Hordaland folkeblad. (2019, 18. januar). Hardanger Industri, næringsutvikling i nye Ullensvang kommune. *Hordaland folkeblad*. <https://www.hf.no/meiningar/hardanger-industri-naeringsutvikling-i-nye-ullensvang-kommune/>
- Hundstad, D. (2020). Lokale historier: Lokalhistorie, muntlig historie og historiefag i et historiografisk perspektiv. *Norsk lokalhistorisk institutt*, 1(19), 5-28.

<https://nb.brage.unit.no/nb-xmlui/bitstream/handle/11250/2832777/1807-Article%2BText-2429-1-10-20200827.pdf?sequence=1>

- Isaksen, T, N. (2017). Kongsdatteren på Stødle: Kristin Sigurdsdatter og kampen om Norges krone. I J. Osnes & D. Silde (Red.), *Etne Sogelag: Årbok 2017* (s. 32-43). Etne: Etne Sogelag.
- Isaksen, T, N. (2018). Stødle Kyrkje: Trolig eldre enn antatt. I J. Osnes & D. Silde (Red.), *Etne Sogelag: Årbok 2018* (s. 6-9). Etne: Etne Sogelag
- Jakobsen, S, E. (2003). Internasjonale endringer og lokal respons: En analyse av omstillingsarbeidet i Odda. *Samfunns- og næringslivsforskning AS*, 1-29. https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/165602/A22_03.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kaldal, I. (2016). *Minner som prosesser – i sosial- og kulturhistorie* (1. utg.). Cappelen damm AS.
- Karlsson, K-G. (2009). Historiedidaktik: begrepp, teori och analys. In K-G. Karlsson, & U. Zander (Eds.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken* (pp. 13-66). Studentlitteratur AB.
- Kjelland, A. (2016). Kva bør lokalhistorie vere? Lokal identitet og stadproblematikk. *Academica*, 1-11. https://www.academia.edu/20350506/Kva_b%C3%B8r_lokalhistorie_vere_Lokal_identitet_og_stadproblematikk
- Knutsen, K. (2014). Lokalhistorie og demokratisk kompetanse. En analyse av læreplaner i samfunnsfag og historie. *Heimen*, 2014(54), 38-48. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/ISSN1894-3195-2014-01-04>
- Knutsen, K. (2016). Strategic silence: political persuasion between the remembered and the forgotten. I Dessinguè, A. & Winter, J. M. (red.), *Beyond memory: silence and the aesthetics of remembrance*. (s. 125-140). London: Routledge.
- Krippendorff, K. (2013). *Content analysis: an introduction to its methodology* (3. utg.). Sage.
- Landro, J, H. (2003, 8. august). Blodig møte med Etnes store sønn. *Bergens Tidene*. <https://www.bt.no/kultur/i/IKlBy/blodig-moete-med-etnes-store-soenn>
- Lien, Sigrid. (2014). Not «just another boring tree» - landskapet so identitetsmarkør i norsk og samisk fotografi. *Kunst og kultur*, 97(3), 148-160. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/ISSN1504-3029-2014-03-04>

- Lunden, K. (2002). *Norges landbrukshistorie 2 – 1350-1814 – Frå svartedauden til 17.mai*. Det Norske Samlaget.
- Margaryan, A., Lawson, D, J., Sikora, M., Racimo, F., Rasmussen, S., Moltke, I., Cassidy, L, M., Jørsboe, E., Ingason, A., Pedersen, M, W., Korneliussen, T., Wilhelmson, H., Bus, M, M., De Barros Damgaard, P., Martiniano, R., Renaud, G., Bherer, C., Moreno-Mayar, J, V., Fotakis, A, K., ... Willerslev, E. (2020). Population genomics of the viking world. *Nature* (Vol 585), 390-396. <https://www.nature.com/articles/s41586-020-2688-8.pdf>
- Moldrheim, S. (2021). Ordet fanger. Om rasisme, ambivalens og tvetydighet. I M, V, D, Lippe (Red), *Fordommer i skolen: Gruppekonstruksjoner, utenforskap og inkludering* (s. 37-61). Universitetsforlaget.
- Mossberg, L. & Johansen, N, E. (2008). *Storytelling: Markedsføring i opplevelsesindustrien*. Fagbokforlaget.
- Nasjonalbiblioteket. *Hva er lokalhistorie?*. <https://www.nb.no/forskning/lokalhistorie/#kunnskapsfeltet-lokalhistorie>
- NRK. (2022, 5. juni). *Boken som reddet Norge?* [Dokumentar]. NRK-TV. <https://tv.nrk.no/program/KOID75004321>
- NRK. (2015, 6. februar). *Statsministeren taler: Gro Harlem Brundtland 1992* [Video]. NRK. <https://tv.nrk.no/serie/statsministerens-nyttaarstale/1992/FAKN70000191>
- Olofsson, H. (2013). «Hiroshimagrejen, liksom»: -om narrativa forkortninger och historiskt meningsskapande hos hogstadiel ever. I D, Ludvigsson (Red.), *Kritiska perspektiv p a historiedidaktiken* (s. 19-48). Historiel ararnas forening.
- Orning, H, J. (2014). Borgerkrig og statsutvikling i Norge i middelalderen – en revurdering. *Historisk tidsskrift*(93), 193-216. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/ISSN1504-2944-2014-02-03>
- Osnes, J. (Red.). (2018). F oreord. *Etne sogelag  rbok 2018 35.  rgang*.
- Regjeringen. (2021, 12 oktober). *Historisk utvikling: Den norske kommunestrukturen opp gjennom tidene*. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/kommunestruktur/utviklingen-av-den-norske-kommunestruktu/id751352/>
- Richardson, H. (2005). *Life of the Ancients Vikings*. Crabtree Publishing.

- Riksantikvaren. (2019). *Veileder: Kulturminner, kulturmiljøer og landskap – Planlegging etter plan- og bygningsloven*. Riksantikvaren. <https://www.riksantikvaren.no/wp-content/uploads/2020/01/Kulturminner-kulturmilj%C3%B8er-og-landskap.-Planlegging-etter-plan-og-bygningsloven-tekstversjon.pdf>
- Ryden, K. C. (1999). Writing the Midwest: History, Literature, and Regional Identity. *The Geographical Review*, 1999(4), 511-532. <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.1999.tb00232.x>
- Ryymin, T. & Nyssönen, J. (2012). Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie. 1-26. <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/4869/article.pdf?sequence=1>
- Saltnes, M., Osnes, J., Klokkestuen, O., Aakra, E. & Vik, O. (1984). 800-årminnet for slaget ved Fimreite. *Etne Sogelag: Årsskrift 1984* (s. 5-11). Haugesund: Worum Trykkeri A/S.
- Sander, K. (2021, 4. februar). *Synkron og diakron analyse*. eStudie.no. <https://estudie.no/synkron-eller-diakron-analyse/>
- Sigurdsson, S. (1177-1202). *Sverre saga* (1914-utgaven). Oversatt av Gustav Storm og Ilexander Bugge, I.M. Stenersens Forlag Kristiania 1914.
- Sola Kommune. (2022, 21. desember). *Om Sola kommune*. <https://www.sola.kommune.no/om-sola-kommune/>
- Språkrådet.no. (u.å.). *Narrativ: bruk og genus*. Hentet 4. april 2023 fra <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/narrativ-bruk-og-genus/>
- Statistisk sentralbyrå. (2023, 8. februar). *Gardsbruk, jordbruksareal og husdyr*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/jordbruk/statistikk/gardsbruk-jordbruksareal-og-husdyr>
- Stubbs, J. (2013). *Historical Film: A Critical Introduction*. Bloomsbury Academic.
- Stugu, O. S. (2008). *Historie i bruk*. Det Norske Samlaget.
- Sturlasøn, S. (1161-1177). *Snorre Sturlasøn Kongesagaer: Magnus Erlingsøns saga* [1161- 1177] (2. utg). Oversatt av Gustav Storm, Kristiania J.M. Stenersen & Co 1900.
- The Guardian. (2002, 12. Juli). *Full text: bin Laden's 'letter to America'*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2002/nov/24/theobserver>

- Tilmans, K., Van Vree, F & Winter, J. (2012). *Performing the Past: Memory, History, and Identity in Modern Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Titlestad, T. (2020). *Norge i vikingtid*. Saga Bok AS.
- Tjelmeland, H. (2008). *Heimen: Lokal og regional historie. Bd. 45*. Landslaget for lokalhistorie.
- Tusenårssted.no. (u.å.). *De fylkesvise tusenårsstedene*. Tusenårssted.no. Hentet 20. april 2023 fra <https://web.archive.org/web/20070927225620/http://www.tusenarssted.no/>
- Vårdal, L. (2019, 17. juni). Kvalitative og kvantitative metoder. I Nasjonal digital læringsarena. <https://ndla.no/nb/subject:1:9bb7b427-3f5b-4c45-9719-efc509f3d9cc/topic:1:432baee9-5671-47ce-870e-48b8fc3b7a42/topic:1:7d43618f-5198-4b32-9e3f-74c7d73ffb27/resource:1:190746>
- Wikipedia. (2023, 27. januar). *Trond Norén Isaksen*. https://no.wikipedia.org/wiki/Trond_Nor%C3%A9n_Isaksen
- Østerlie, M. (2012). *Kortreist mat og smak med lokal identitet (1-2012)*. Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for teknologi, Program for MATteknologi. https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/148906/%c3%98sterlie_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Øyjord, R, M. (2021). Roy Martin Øyjord – ein aktiv og glad laks. Hentet fra <http://www.skakkelaks.no/om-oss>

Illustrasjoner

- Godt lokalt. (u.å.). *Skakkelaks: Opplevinga av å eta Skakkelaks skal vera heilt konge*. Godt lokalt. <https://www.godtlokalt.no/leverandorer/skakkelaks>
- Stor Norske Leksikon. (u.å.). *Solkors*. Store Norske Leksikon. <https://snl.no/solkors>
- Ung, P. (1980). *Statue av kong Magnus Erlingsson* [Fotografi]. Etne kommune. <https://www.etne.kommune.no/kultur-og-fritid/historiske-namn-fra-etne/kong-magnus-erlingsson/>